РЕФЕРАТИВНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2521-1463

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

ОНЛАЙН-ЖУРНАЛ ЗАСНОВАНО У 2016 РОЦІ

НОМЕР ЖУРНАЛУ

Том 3
№ 3 (15)

Травень – червень 2018 р.

DOI 10.53672/ej.3.2018

expertize-journal.org.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Назаров О. А.
Євдокимова Н. О.
Кириченко О. А.
Калинка Г. І.
Цільмак О. М.
Мотлях О. І.

Барко В. І.
Лефтеров В. О.
Коренюк П. І.
Алікіна Н. В.
Попова Г. В.
Вітомський Ю. Л.

Землянська О. В.

Чернякова О. В.
Большаков С. І.
Тунтула О. С.
Ткач Ю. Д.
Єгорова Т. М.
Лисенко А. Б.

Шаповалов В. О.
Савкіна Т. В.
Савостін О. П.
Безушко С. В.
Вербина Ю. В.
Хлонь О. М.

Інститут психологічної експертизи і поліграфа Kyiv

ВИДАЄТЬСЯ ЗА СПРИЯННЯ

Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі

ROR 02xc7et08

Номер на сайті

ISSN 2521-1463

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Назаров Олег Анатолійович
канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, судовий експерт

ВИДАВНИК НАЗАРОВ О. А.

Судово-психологічна експертиза

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал
Електронне видання
Засновано у травні 2016 року

2018. Том 3, № 3 (15)

Травень–червень 2018 року

Київ · 2018
expertize-journal.org.ua

DOI: 10.53672/ej.3.2018
УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948
ББК 67.5:88.4
С89

ISSN 2521-1463 (Online)
EAN-13 9772521146000
Ідентифікатор медіа R40-05509

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі», ROR 02xc7et08

С89 **Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці** : реферативно-науковий online журнал. — 2018. Т. 3, № 3 (15) (травень–червень 2018 р.). — Київ : Видавник Назаров О. А., 2018. — 102 с. — URL: expertize-journal.org.ua.

Номер містить оригінальні статті й реферати праць з юридичної психології, судової експертизи та суміжних галузей, а також новини журналу й розділ «Новини інженерної психології та психотехніки».

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів

Рукописи можуть рецензуватися і не повертаються

Авторські права на матеріали належать їхнім авторам. Матеріали журналу поширюються на умовах ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства 4.0 Міжнародна» (CC BY 4.0), крім першоджерел рефератів і передрукованих матеріалів, права на які належать їхнім правовласникам.

Редакційні правки, скорочення та зміна назви матеріалу погоджуються з автором до публікації

За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори

© Автори матеріалів, 2018
© Видавник Назаров О. А., 2018

Редакційна колегія

Головний редактор — видавець (засновник видання)

Назаров О. А. — канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р., поліграфолог, правознавець. ORCID 0000-0002-3427-1162

Заступники головного редактора

Євдокимова Н. О. — д-р психол. наук, професор; напрям наукових робіт — психологічні науки. ORCID 0000-0002-8789-278X

Кириченко О. А. — д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри права факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; напрям наукових робіт — юридичні науки. ORCID 0000-0002-8748-6431

Відповідальний секретар

Калинка Г. І. — фахівець факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, ад'юнкт зі спеціальності 19.00.06 — юридична психологія, здобувач наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичної психології. ORCID 0000-0002-6113-7778

Члени редакційної колегії

Цільмак О. М. — д-р юрид. наук, канд. психол. наук, професор, завідувачка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія», полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-7348-4876

Мотлях О. І. — д-р юрид. наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, поліграфолог, заслужений юрист України. ORCID 0000-0002-6135-9952

Барко В. І. — д-р психол. наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України, поліграфолог, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-4962-0975

Лефтеров В. О. — д-р психол. наук, професор, проректор Міжнародного університету, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0002-9163-0555

Коренюк П. І. — д-р екон. наук, професор, академік (дійсний член) Академії економічних наук України, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування Дніпровського державного технічного університету. ORCID 0000-0001-8321-3199

Алікіна Н. В. — канд. психол. наук, старший науковий співробітник, експерт вищого кваліфікаційного класу, працювала тривалий час на посадах голови секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним експертом лабораторії криміналістичних експертиз Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» до 2016 р., стаж експертної роботи з 1978 р. ORCID 0000-0002-0166-4437

Попова Г. В. — канд. психол. наук, доцент, підполковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-3814-4037

Вітомський Ю. Л. — канд. психол. наук, офіцер запасу СБ України. ORCID 0009-0004-5206-5065

Землянська О. В. († 06.07.2020) — д-р психол. наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-6547-2621

Чернякова О. В. — канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0002-0384-4829

Большаков С. І. — канд. військ. наук, доцент, керівник ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», атестований судовий експерт за спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності» та 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу», суб'єкт оцінки майна та майнових прав, полковник ЗСУ у відставці. ORCID 0000-0003-2394-0225

Тунтула О. С. — канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ORCID 0000-0002-1699-1668

Ткач Ю. Д. — канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. ORCID 0009-0006-3675-2548

Єгорова Т. М. — старший науковий співробітник Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, голова секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України з 2015 р., атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р. ORCID 0000-0002-4097-5449

Лисенко А. Б. — голова професійної громадської організації «Колегія поліграфологів України», директор Комітету з освіти правління громадської професійної організації «Міжнародна асоціація професіоналів в поліграфології» (AIPP, Мексика), експерт-аналітик 1 категорії, поліграфолог, підполковник СБУ в запасі. ORCID 0000-0002-8131-9931

Шаповалов В. О. — головний редактор журналу «Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» (2016 р.), старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (проблем психологічного вивчення особового складу) Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України (2020 р.), поліграфолог. ORCID 0009-0004-0472-6201

Савкіна Т. В. — старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних, мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1998 р. ORCID 0009-0007-9784-2253

Савостін О. П. — старший судовий експерт відділу почеркознавчих досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України, психолог — судовий експерт другого кваліфікаційного класу комунальної установи «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1982 р. ORCID 0009-0003-6666-0247

Безушко С. В. — канд. пед. наук, доцент. ORCID 0009-0008-2069-1642

Вербина Ю. В. — канд. психол. наук, доцент кафедри психології та педагогічної освіти Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика. ORCID 0009-0004-2947-9251

Хлонь О. М. — канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0001-9733-8531

Зміст

ПЕРЕДМОВА **7**

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ) **8**

1.1. Теорія та історія застосування спеціальних знань **9**

Назаров О. А. **Наукова та** науково-технічна експертиза: поняття, зміст, нормативно-правове регулювання / О.А. Назаров // Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці: Електронний журнал. Дата публікації: 22.07.2018 . . . . . **9**

Кириченко О. А. **Інноваційний науковий** статус судової психології за новою доктриною класифікації юридичних наук **15**

1.2. Проблемні аспекти застосування поліграфа **26**

Відомі особистості поліграфології різних країн світу: Авіталь Гінтон — найстарший поліграфолог Ізраїлю, 40 років практичної роботи **26**

Назаров О. А. **Особливості відновленого** періоду перед тестуванням на поліграфі у разі голодування тестованої особи з різних причин **30**

Златіна-Коткова О. Г. **Проблеми відносин** персоналу до перевірки на поліграфі **37**

1.3. Правове та науково-прикладне забезпечення професійної діяльності **47**

Назаров О. А. **Судова практика** доручення проведення судово-товарознавчих експертиз в кримінальних провадженнях експертам (фахівцям) не державних спеціалізованих установ в Україні в 2018 році **47**

Проведення судово-експертної реформи в Україні за період 2013-2018 роки: повний перелік зареєстрованих законопроектів у Верховній Раді України **50**

Євдокимова Н. О., Тимців М. М. Мотивація майбутніх поліцейських як невід'ємна складова їх первинної професійної підготовки **57**

1.4. Точка зору фахівця **63**

Кокошко Ф. І. **Історико-правовий аспект** розвитку звичаєвого права **63**

Ланцедова Ю. О. **Інноваційна редакція** статті про докази та інші тісно пов'язані з ними положення в антикримінальному судочинстві **70**

1.5. Сторінка вченого **81**

Тунтула О. С. **Новітня доктрина** видового поділу об'єктивних джерел (трасосубстанцій, об'єктивних документів) антикримінальних відомостей **81**

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ **92**

3 травня 2018 року відбудеться безкоштовний вебінар Стена Б. Уолтерса (Stan B. Walters) на тему «Kinesic-інтерв'ю (допит)» (мова оригіналу — російська) **92**

Відеозапис вебінару Стена Б. Уолтерса (Stan B. Walters) на тему «Вступ до Kinesic-інтерв'ю (допиту)» (мова оригіналу — російська) **92**

Елементи посмертної судово-психологічної експертизи: відеозапис вебінару на тему «Девіації в підлітковому віці: суїцидальна поведінка» (мова оригіналу — російська) **92**

20–21 вересня 2018 року в Республіці Вірменія (м. Єреван) відбудеться Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та перспективи розвитку судово-психологічної експертизи та комплексної експертизи за участю психолога» (мова оригіналу — російська) 92

Науковий огляд наведеної СБУ інформації щодо питань, які були поставлені на психологічну експертизу з використанням поліграфа народному депутату Н. Савченко та оголошених результатів отриманих експертами психологами за підсумком її проведення 93

Розшукуються можливі потерпілі (власники Інтернет-сайтів) від протиправних дій невідомого користувача IP адресу 62.149.29.48 (м. Київ), який скоїв спробу здійснити злам online видання "Судово-психологічна експертиза". 93

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ 96

Транскраніальна магнітна стимуляція як «детектор правди» 96

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ 98

Передмова

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Чому журнал називається реферативно-науковим? За ДСТУ 3017:2015 науковий журнал містить наукові публікації про теоретичні й прикладні дослідження, а реферативний — бібліографічні записи разом із рефератами. Ми поєднуємо обидва формати: оригінальні статті публікуємо вперше, а праці, оприлюднені раніше в інших джерелах, подаємо як реферати з анотацією та посиланням на першоджерело. Авторське право на повний текст залишається за автором і першим видавцем.[6]

Дорогі читачі! Наука про людину в суді змінюється щороку, і цей номер — тому підтвердження. У випуску 2018. Том 3, № 3 (15) — 11 матеріалів; головні теми: поліграф і виявлення обману, нормативне регулювання експертизи, теорія та історія спеціальних знань, досвід фахівців.

> *Зі світової практики. Закон США про захист працівників від поліграфа (Employee Polygraph Protection Act, 1988) забороняє більшості приватних роботодавців застосовувати детектори брехні. Закон не поширюється на федеральні органи, органи штатів і місцевої влади; з обмеженнями тестування дозволене, зокрема, для кандидатів в охоронні фірми та фармацевтичні компанії. У 2018 році минає 30 років від цієї події.*[7]

Читачі найчастіше знаходять у Google матеріал «Повна історія розвитку напряму застосування поліграфа в Польщі - авторська думка Ivana Kohutycza». Почніть із нього, а потім загляньте в розділ «Новини журналу»: тут щотижня з'являються нові матеріали, і саме з таких публікацій для багатьох почався шлях у науку.

Редакція журналу

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ)

Позначки: «Анотація» — оригінальний матеріал, уперше оприлюднений у журналі; «Реферат» — стислий виклад праці або офіційного документа, уперше оприлюднених в іншому виданні чи на іншому ресурсі; під кожним рефератом наведено відомості про першу публікацію; наявний DOI зазначено біля відомостей про оприлюднення. Цифри у квадратних дужках відсилають до списку References після кожної публікації: описи за ДСТУ 8302:2015, українські й російські назви подано латиницею (транслітерація за постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55), їхній переклад англійською — у квадратних дужках.

Читачеві. За кожною публікацією цього номера стоять реальні справи: кримінальні провадження, сімейні спори, позови про відшкодування моральної шкоди, перевірки із застосуванням поліграфа. Анотація допоможе швидко зорієнтуватися, а повний текст за посиланням відкриє методики, аргументи сторін і правові позиції Верховного Суду, які можуть знадобитися у вашій наступній справі. Читайте, порівнюйте з власною практикою і діліться знайденим з колегами.

1.1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

НАУКОВА ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ / О.А. НАЗАРОВ // СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ: ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ. ДАТА ПУБЛІКАЦІЇ: 22.07.2018[1]

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.3.2018.01[1] Check for updates

Анотація. Реферативний огляд О. А. Назарова присвячено правовому регулюванню наукової і науково-технічної експертизи та можливості її застосування до висновків судової експертизи. Автор узагальнює положення основних нормативно-правових актів цієї сфери, центральним з яких є Закон України від 10 лютого 1995 року «Про наукову і науково-технічну експертизу». За частиною першою статті 1 Закону така експертиза є діяльністю, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо них. Перелічено її основні завдання: об'єктивне комплексне дослідження об'єктів, перевірка їх відповідності законодавству, оцінка відповідності сучасному рівню наукових і технічних знань, аналіз використання науково-технічного потенціалу, прогнозування наслідків і підготовка науково обґрунтованих висновків. Посилаючись на статтю 5 Закону, автор розглядає висновок судової експертизи як можливий об'єкт наукової чи науково-технічної експертизи й зіставляє цей підхід з положеннями Закону України «Про судову експертизу» про поняття судової експертизи, систему державних спеціалізованих установ і покладене на них науково-методичне забезпечення. Обґрунтовано, що Положення про організацію та проведення наукової та науково-технічної експертизи, затверджене наказом Міністерства України у справах науки і технологій від 24.04.1998 № 131, не може застосовуватися до висновків судової експертизи, оскільки судова експертиза не належить до державних програм і проєктів у галузі науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. Висвітлено державну акредитацію у сфері наукової експертизи: особи з науковим ступенем, ученим званням або членством в академіях можуть проводити експертизу без свідоцтва, інші фізичні та юридичні особи мають пройти акредитацію; наведено перелік документів до заявки. Зафіксовано реорганізацію Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації (постанова КМУ від 04.06.2014 № 255) з переданням його повноважень Міністерству освіти і науки, а також роль Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації у формуванні переліку провідних експертів. Огляд доповнено переліком восьми нормативних документів і має практичне значення для учасників процесу, які порушують питання про наукову оцінку висновку судового експерта.

Ключові слова: наукова експертиза, науково-технічна експертиза, висновок судової експертизи, судова експертиза, нормативно-правове регулювання, державна акредитація, експерт, Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу».

Scientific and Scientific-Technical Expertise: Concept, Content and Legal Regulation

Nazarov O. A.

Abstract. Parties to litigation sometimes seek an independent scientific assessment of a forensic expert's opinion, which raises the question of whether the national system of scientific and scientific-technical expertise can serve this purpose. In this review, Nazarov O. A. summarises the main legal acts in this field, above all the Law of Ukraine of 10 February 1995 on Scientific and Scientific-Technical Expertise, which defines such expertise as research, verification, analysis and assessment of the scientific and technical level of its objects and the preparation of substantiated conclusions for decision-making. The tasks of expertise are listed, from objective comprehensive study of objects and verification of their compliance with legislation to forecasting consequences and preparing scientifically grounded conclusions. Referring to Article 5 of the Law, the author treats the conclusion of a forensic examination as a possible object of scientific or scientific-technical expertise and compares this approach with the Law of Ukraine on Forensic Examination, its definition of forensic examination and the system of state specialised institutions responsible for scientific and methodological support. He argues that the 1998 Regulation on the organisation and conduct of scientific and scientific-technical expertise, approved by Order No. 131 of the Ministry for Science and Technology, cannot be applied to forensic conclusions, since forensic examination is not a state research and development programme or project. The review covers state accreditation of experts, exemptions for holders of academic degrees and titles, the documents required for a certificate, the 2014 reorganisation of the State Agency for Science, Innovation and Informatisation with its powers transferred to the Ministry of Education and Science, and the role of the Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information. A list of eight regulatory documents is appended.

Keywords: scientific expertise, scientific-technical expertise, forensic expert opinion, forensic examination, legal regulation, state accreditation, expert, Law of Ukraine on Scientific and Scientific-Technical Expertise.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 09.05.2018; у номері — 01.07.2018; DOI:* ***10.53672/ej.3.2018.01***[1].

Повний текст

Реферативний огляд.

Наукова і науково-технічна експертиза - це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів (частина 1 статті 1 Закону України "Про наукову та науково-технічну експертизу").

Основними завданнями наукової і науково-технічної експертизи є:

об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів експертизи;

перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства;

оцінка відповідності об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного

прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам екологічної безпеки, економічної доцільності;

аналіз рівня використання науково-технічного потенціалу, оцінка результативності науково-дослідних робіт і дослідно-конструкторських розробок;

прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи;

підготовка науково обгрунтованих експертних висновків.

У відповідності до статті 5 Закону України "Про наукову та науково-технічну експертизу" **результати (висновок) судової експертизи** є об'єктом наукової або науково-технічної експертизи.

Згідно частини 1 статті 1 Закону України "Про судову експертизу", **судова експертиза** - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об’єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Законодавство України про судову експертизу складається із Закону "Про судову експертизу", інших нормативно-правових актів (частина 1 статті 2 зазначеного Закону).

До державних спеціалізованих установ, які здійснюють судову експертизу належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України та інші (частина 2 статті 7 зазначеного Закону).

На державні спеціалізовані установи покладена функція організації науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності відповідно до частини 1 статті 8 Закону "Про судову експертизу".

Порядок організації й проведення наукової та науково-технічної експертизи державних програм і проектів у галузі фундаментальних, прикладних, науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт, а також науково-технічних частин програм різного спрямування та підпорядкування встановлює Положення про організацію та проведення наукової та науково-технічної експертизи, затверджене наказом Міністерства України у справах науки і технологій 24.04.98 № 131, проте воно **не може бути віднесено до проведення наукової експертизи висновків судової експертизи** з причини того, судова експертиза не відноситься до державних програм і проектам у галузі фундаментальних, прикладних, науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт.

Державна акредитація фізичних та юридичних осіб у сфері наукової та науково-технічної експертизи (далі акредитація) - це державне визнання кваліфікації фізичної та юридичної особи у сфері наукової та науково-технічної експертизи. Державну акредитацію здійснює Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України.

04 червня 2014 року Уряд реорганізував Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації - про це повідомляє прес-служба Міністерства освіти і науки. За повідомленням МОН, замість реорганізованого агентства створено центральний орган виконавчої влади з реалізації політики у сфері електронного урядування – Державну службу з питань електронного урядування. Відповідна постанова прийнята Кабінетом Міністрів України 04 червня 2014 року № 255. Згідно з постановою, Міністерство освіти і нау-

ки є правонаступником прав та обов'язків Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації з питань реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. У Міністерстві освіти і науки зазначили, що таким чином освітньому відомству повернуті повноваження в управлінні наукою.

Фізичні особи, які мають дипломи про присудження вченого ступеня кандидата чи доктора наук у відповідній галузі знань або атестат про присвоєння звання старшого наукового співробітника, доцента, професора, а також документи про обрання членами і членами-кореспондентами вищезазначених академій мають право здійснювати наукову і науково-технічної експертизу без отримання свідоцтва. Усі інші особи, які здійснюють діяльність, пов'язану з наданням експертних послуг, та юридичні особи, у статуті яких передбачена така діяльність, повинні пройти державну акредитацію і отримати свідоцтво, що підтверджує кваліфікацію його отримувача на право організації чи проведення або організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи.

Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформаціїі» формує перелік провідних експертів, які можуть бути затребувані не лише для проведення експертизи в Україні, але й за кордоном.

Для реєстрації фахівцю, який виявив бажання виступити в якості експерта у певній галузі науки потрібно заповнити анкету експерта і надіслати її на електронну поштову адресу expertuistei@gmail.com.

Для отримання свідоцтва заінтересовані особи - фізичні та юридичні - подають відповідні заявки до Держінформнауки України.

До заявки на отримання свідоцтва додаються:

1) юридичними особами:

- засвідчені в установленому порядку копії установчих документів;

- свідоцтво або інший документ, що підтверджує проходження установою державної атестації відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07.04.98 N 469 (469-98-п) "Про затвердження Положення про державну атестацію науково-дослідних (науково-технічних) установ";

- копії публікацій (не менше п'яти) за останні 2 роки у наукових виданнях з відповідної галузі науково-технічної діяльності, в якій передбачається проведення наукової і науково-технічної експертизи, за наявності;

- копії (не менше п'яти) виконаних наукових або науково-технічних експертиз (замовлення на експертизу, методика, за якою провадилася експертиза, експертний висновок) за останні 2 роки, за наявності;

- інші матеріали, що підтверджують кваліфікацію отримувача з питання організації, проведення або організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи, за наявності;

2) фізичними особами:

- засвідчені в установленому порядку копії документів, що засвідчують рівень освіти і кваліфікації, необхідної для здійснення на належному рівні наукової і науково-технічної експертизи у відповідній галузі науково-технічної діяльності;

- копії публікацій (не менше п'яти) за останні 2 роки у наукових виданнях з відповідної галузі науково-технічної діяльності, в якій передбачається проведення наукової і науково-технічної експертизи, за наявності;

- копії (не менше п'яти) виконаних наукових або науково-технічних експертиз (замовлення на експертизу, експертний висновок) за останні 2 роки, за наявності;

- інші матеріали, що підтверджують кваліфікацію отримувача з питання проведення наукової і науково-технічної експертизи, за наявності.

Нормативні документи:

1. Закон України від 10 лютого 1995 року «Про наукову і науково-технічну експертизу» (з наступними змінами і доповненнями). - Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/51/95-вр

2. Порядок проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2004 року № 12. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0110-04

3. Порядок проведення державної атестації наукових установ, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 540. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-п

4. Положення про організацію та проведення наукової та науково-технічної експертизи, затверджено наказом Міністерства України у справах науки і технологій 24.04.98 N 131. - URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0462-98

5. Норми оплати праці експертів, які залучаються для проведення державної наукової та науково-технічної експертиз, що проводяться за рахунок коштів державного бюджету, затверджені наказом Міністерства соціальної політики України від 20.03.2017 № 434. - URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0442-17

6. Порядок проведення державної експертизи інноваційних проектів, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 30.07.2013 № 1052. - Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1351-13

7. Методика проведення державної експертизи інноваційних проектів, затверджена Міністерства освіти і науки України від 21 лютого 2008 року № 114. - Режим доступу: http://consultant.parus.ua/?doc=04L1X36ADA Для підвищення надійності зберігання тексту статті в мережі Інтернет на випадок її знищення або втрати та можливості безперешкодного ознайомлення з оригінальним текстом в будь-який час, наводиться резервний URL-доступ до статті забезпечений online-журналом: https://expert-nazarov.com/attachments/article/
823/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20_%20%D0%A9%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%

B8%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B8%20%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2.pdf

8. Порядок фінансування наукової і науково-технічної експертизи, затверджено наказом Державного комітету України з питань науки, техніки та промислової політики та Міністерства фінансів України від 27 червня 1996 року N 115/160. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0479-96

References

1. Nazarov O. A. Naukova ta naukovo-tekhnichna ekspertyza: poniattia, zmist, normatyvno-pravove rehuliuvannia [Scientific and Scientific-Technical Expertise: Concept, Content and Legal Regulation] / O.A. Nazarov // Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa ta spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi: Elektronnyi zhurnal. Data publikatsii: 22.07.2018. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018.01. URL: https://expertize-journal.org.ua/inshi-vidi-spetsialnikh-znan/823-derzhavna-akreditatsiya-fizichnikh-ta-yuridichnikh-osib-u-sferi-naukovoji-ta-naukovo-tekhnichnoji-ekspertizi (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].

ІННОВАЦІЙНИЙ НАУКОВИЙ СТАТУС СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ ЗА НОВОЮ ДОКТРИНОЮ КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ НАУК[1]

Кириченко О. А.

DOI: 10.53672/ej.3.2018.05[1] Check for updates

Анотація. Традиційна судова (юридична) психологія досі не має чітко визначеного місця в системі юридичних наук: відомі класифікації, яких автор налічує понад сотню, зводяться до поділу на історичні, теоретичні, галузеві, міжгалузеві, спеціальні та міжнародні науки й обмежують її завдання протидією лише кримінальним правопорушенням. Кириченко О. А. пропонує розв'язати цю проблему на основі новітньої доктрини класифікації юридичних наук, яку він розробив разом із Ю. О. Ланцедовою та О. С. Тунтулою в межах наукової школи професора Аланкіра. Спираючись на огляд дискусій про систему права 1938–1940, 1956–1958, 1982 і 2003 рр. та на п'яту дискусію, що триває з 2000 р., автор виокремлює головні вади традиційних класифікацій: застарілу концепцію держави і права як основних об'єктів юридичних наук, використання одночасно кількох класифікаційних основ, змішування понять «право» і «юридична наука», неповноту поділу, ототожнення «теоретичних основ» із «методологією». Замість останнього терміна обґрунтовано поняття «теорологія». За гіпергруповими завданнями юридичні науки поділено на теорологічні (моно- і полінауки), регулятивні (державно-правове управління, внутрішні та міжнародні галузеві науки) та антиделіктні, серед яких розрізнено базисноантиделіктні, процедурні й методичні. Психологію юриспруденції віднесено до теорологічних мононаук. Автор доводить, що судова психологія має перетворитися з прикладної дисципліни на теорологічну юридичну науку «Психологія юриспруденції», яка створює психологічне підґрунтя для правотворчої, правозастосовчої, антиделіктної, наукової та освітянської юридичної діяльності, для протидії адміністративним, дисциплінарним, цивільним і господарським правопорушенням, для конституційного судочинства, а також для розвитку судово-психологічної та судово-психіатричної експертизи. Додаткові класифікації (правові й неправові, антиделіктні й безделіктні науки) лише підкріплюють цей висновок. Запропонований статус автор подає як доктринальну основу для подальшої наукової дискусії, а судовим експертам-психологам він відкриває ширшу сферу застосування спеціальних психологічних знань в усіх видах судочинства.

Ключові слова: психологія юриспруденції, судова психологія, юридична психологія, класифікація юридичних наук, теорологія юриспруденції, теорологічні юридичні науки, регулятивні юридичні науки, антиделіктні юридичні науки, методичні юридичні науки, науковий статус, судово-психологічна експертиза.

The Innovative Scientific Status of Forensic Psychology Under the Newest Doctrine of Classification of Legal Sciences

Kyrychenko O. A.

Abstract. Forensic (legal) psychology still lacks a clearly defined place among the legal sciences. More than a hundred known classifications of jurisprudence follow one scheme (historical, theoretical, branch, inter-branch, special or applied, and international sciences) and confine the discipline to supporting the fight against crime. Kyrychenko O. A. sets out to determine its actual scientific status on the basis of the newest doctrine of classification of legal sciences, developed by the author together with Lantsedova Yu. O. and Tuntula O. S. within the scientific school of Professor Alankir. Draw-

ing on a review of the debates on the system of law held in 1938-1940, 1956-1958, 1982 and 2003, and on the fifth discussion under way since 2000, the author identifies the main flaws of traditional classifications: reliance on the outdated concept of state and law as the core objects of legal science, the simultaneous use of several classification criteria, confusion between law and legal science, incompleteness, and the equation of theoretical foundations with methodology, for which the term theorology is proposed instead. Legal sciences are then grouped by their hyper-group tasks into theorological, regulatory and anti-delictual sciences, the latter divided into basic anti-delictual, procedural and methodical ones, with the psychology of jurisprudence placed among the theorological mono-sciences. The author argues that forensic psychology should evolve from an applied discipline into the theorological legal science Psychology of Jurisprudence, providing psychological tools for law-making, law enforcement, counteraction to criminal, administrative, disciplinary, civil and commercial offences, constitutional proceedings, legal research and education, and for the development of forensic psychological and psychiatric examination. The proposal is presented as a basis for further scholarly discussion.

Keywords: psychology of jurisprudence, forensic psychology, legal psychology, classification of legal sciences, theorology, theorological legal sciences, regulatory legal sciences, anti-delictual legal sciences, methodical legal sciences, forensic psychological examination.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 01.07.2018; у номері — 01.07.2018; DOI:* ***10.53672/ej.3.2018.05***[1].

Повний текст

Текст статті.

Постановка проблеми. Визначення дійсного наукового статусу традиційної судової чи юридичної психології, що можливе на основі лише запропонованої автором, Ю. О. Ланцедовою та О. С. Тунтулою новітньої доктрини класифікації та перспектив розвитку юридичних наук [8, с. 134-139; 9, с. 69-77; 10 та ін.], сприяє формування належних професійно-важливих якостей слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів та експертів у контексті використання спеціальних психологічних знань у протидії як кримінальним, так й всім іншим правопорушенням.

Актуальність дослідження випливає з хронології розробки належної класифікації юридичних наук і визначення на цій основі дійсного наукового статусу сукупності спеціальних психологічних знань та можливостей їх використання у протидії різним видам правопорушень. У той же час **п**ерший вітчизняний підручник з теорії держави і права, де й була запропонована перша класифікація юридичних наук шляхом лише переліку та стислої характеристики кожної з відомих юридичних наук. поміж яких ще не було судової психології чи будь-якої іншої юридичної науки, яка б містила такого роду спеціальні знання [2, с. 299-320], підготували у 1940 р. представники конкретних юридичних наук (а не відповідної теоретичної юридичної науки) – криміналіст С. А. Голунський і процесуаліст М. С. Строгович, чому, мабуть, сприяло зародження і поступовий розвиток дискусії з основної теоретичної проблеми юридичних наук у цілому (які на той час зводилися лише до перерахунку та загальної характеристики завдань відповідних юридичних наук) – їх систематизації [9, с. 69].

В якості основи такої класифікації права спочатку розглядався лише предмет правового регулюванні, пізніше – взаємозв'язок предмету і методу правового регулювання. І,

врешті-решт, коли виявилося, що вказані критерії не можуть забезпечити достатньо повної і послідовної класифікації права, поряд з вказаними критеріями стали розглядати й низку інших [9, с. 69; 12, с. 223-483].

У такому аспекті ***перша дискусія*** виникла у 1938-1940 рр., ***друга*** – у 1956-1958 рр. і ***третя дискусія*** – у 1982 р. [1, с. 27; 11, с. 107]. Остання з наукових дискусій стала результатом проведення у листопаді 1981 р. на основі Московської державної юридичної академії Всеросійської конференції, на якій із доповіддю «Система российского права» знову (як і у 1940 р.) виступив представник конкретної юридичної науки цивіліст, завідуючий кафедрою цивільного права цієї державної юридичної академії В. П. Мозолін [11, с. 107-113]. У 2003 р. публікаціями М. І. Байтіна і Д. Є. Петрова «Система права: к продолжению дискуссии» і В. П. Мозоліна «Система российского права. Доклад на Всероссийской конференции 14 листопада 2001 г.» розпочалася четверта дискусія з визначення найбільш удосконаленої системи права [1, с. 25-34; 11, с. 107-113]. Проте вказані дискусії проходили у межах визначення найбільш удосконаленої системи лише права, в той час як вже давно назріла потреба розглядати дану проблему більш широко як систему юридичних наук у цілому [9, с. 69-70].

Вказані понятійні і категоріальні недоліки класифікації юридичних наук обумовлювали й відповідну недосконалу систему викладу інших положень традиційної теорії держави і права, у першу чергу, напрямків юридичної діяльності, різновидів правопорушень та юридичної відповідальності, нової доктрини освітянської і наукової діяльності тощо, а, як наслідок, й аналогічних недоліків й інших існуючих окремих юридичних наук [9, с. 72].

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Вказана новітня доктрина класифікації та перспективи розвитку юридичних наук була апробована у першому офіційному варіанті кандидатської дисертації Є. В. Кириленка, в якій хронології становлення та можливостям розвитку новітньої доктрини класифікації юридичних наук був присвячений спеціальний розділ «Можливості розвитку адміністративного права та процесу за новітньою класифікацією юридичних наук» [3, с. 138-178], а також у низці рецензованих вітчизняних і закордонних видань та тих, що внесені в міжнародні наукометричні бази [9, с. 73].

Однак, незважаючи на таку широку наукову апробацію, у тому числі й на понад 200 науково-практичних конференціях та інших подібних наукових заходах, дана надто перспективна та наріжна новітня доктрина юриспруденції ще не стала загально визнаною і може розцінюватися лише як основа для ініціювання дійсно широкої коректної наукової дискусії з приводу розробки загально визнаного варіанту вирішення вказаної проблеми [9, с. 73].

Тому п'ятий етап дискусії з приводу розробки найбільш ефективної фактично триває й до цього часу. Вітчизняні вчені-теоретики, в розпорядженні яких протягом десятків років був и залишається до цього часу профільний науково-дослідний інститут «Інститут держави і права АН України імені В. М. Корецького», в історії вітчизняної юриспруденції займали пасивну позицію з розробки і поступового удосконалення проблем юриспруденції, що й спонукало представників фактично часткових юридичних наук

братися за подальше удосконалення теологічних основ юриспруденції [9, с. 73; 12, с. 10-27 та ін.].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме тому привертають до себе увагу чисельні публікації, перш за все, таких представників наукової школи юриспруденції професора Аланкіра, як О. А. Кириченка та Ю. О. Кириченко (Ланцедової) [12, с. 223-483], в яких вже з 2000 р. ставилося питання щодо подолання вказаних недоліків у контексті удосконалення системи власне юридичних наук (юриспруденції) у цілому на принципово новому переосмисленні завдань та об'єктів даного виду суспільних наук, врахування єдиної, а не декількох основ для цієї класифікації, надання їй всеохоплюючого і перспективного вигляду.

Викладене дає всі підстави зробити висновок про те, що із вказаними публікаціями О. А. Кириченка та Ю. О. Ланцедової (Кириченко) [4, с. 207-217; 5, с. 217–226; 6, с. 3 та ін.] з 2000 р. фактично розпочалася ***п'ята дискусія***, до якої невдовзі достатньо активно долучилася Ю. О. Кириченко (Ланцедова) [6, с. 3-12 та ін..], а пізніше й О. С. Тунтула [7, с. 140-145 та ін.], що, врешті-решт, набуло розробленої і широко апробованої цими авторами у формі **новітньої доктрини класифікації юридичних наук, сутності та перспективи розвитку їхніх окремих гіпергруп та груп** [8, с. 134-147; 9, с. 72; 10; 14 та ін.].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на те, що на сьогодні авторам відомо вже понад **100 класифікацій юридичних наук (права) у цілому** [12, с. 223-483], всі вони побудовані в традиційному і застарілому підході, принципово однаково успадковують загальні недоліки і можуть бути зведені до наступної схеми класифікаційного поділу: 1. Історичні юридичні науки. 2. Теоретичні юридичні науки. 3. Галузеві юридичні науки. 4. Міжгалузеві юридичні науки. 5. Спеціальні або чи і прикладні юридичні науки. 6. Міжнародні юридичні науки [9, с. 70; 12, с. 223-483].

Основними недоліками традиційних класифікацій юридичних наук (права) в цілому, розповсюджених в існуючих підручниках та в іншій навчальній та інформаційно-довідковій, у тому числі й енциклопедичній, літературі з теорії держави і права [12, с. 223-483], є, згідно результатів спеціального дослідження даної проблеми [12, с. 8-9, 223-483 та ін.], наступні:

1. Побудова цих класифікацій на: 1.1. Застарілій і принципово помилковій та необґрунтованій концепції держави і права як основних об'єктів теорії держави і права і, як наслідок, й юридичних наук у цілому [9, с. 70; 12, с. 8]. 1.2. Одночасно декількох класифікаційних основах (що неприпустимо при класифікації будь-яких об'єктів, відношень чи категорій), коли, як бачимо, підставою для виділу першої і другої з вказаних груп юридичних наук є предмет і метод вивчення тих чи інших суспільних відносин, третьої і четвертої груп – предмет, метод і галузева будова правового регулювання, п'ятої і шостої груп – додатково й сфера спеціального призначення «наукового продукту» цих наук та ін. [9, с. 70-71; 12, с. 8]. 1.3. Помилковому змішуванні понять «право» і «юридична наука» і зведення останнього з них лише до першого з понять, що було традиційним для перший класифікаційних поділів, але, нажаль, що досить часто представлено у навчальній літературі останніх років видання (див. додаток) [9, с. 71].

2. Неповнота класифікаційного поділу, який в жодному із традиційних варіантів вирішення даної проблеми не містив у собі перелік всіх без винятку існуючих юридичних наук і, як правило, супроводжується лише орієнтовним перерахуванням тих з юридичних наук, що можуть входити до певної групи [9, с. 71].

3. Вказані класифікації не можуть: 3.1. Показати необхідний розвиток існуючих і практичну потребу негайної появи низки нових юридичних наук чи їх основного «наукового продукту». 3.2. Чітко визначити завдання, об'єкти, поняття, систему та інші теорологічні категорії юридичних наук у цілому (***базисні завдання*** та ін.), їх окремих груп (***групові завдання*** та ін.) та кожної окремої юридичної науки (***часткові завдання*** та ін.) [9, с. 71].

4. Традиційні класифікації юридичних наук побудовані на ототожнюванні термінів «теоретичні основи» і «методологія», коли семантичне значення останнього з них має полягати у позначенні вчення лише про методи, що складають тільки частину теоретичних основ юридичних наук у цілому, їх окремих груп чи конкретних юридичних наук [9, с. 71; 12, с. 9].

Термін «методологія» не може охопити, зокрема, такі теоретичні основи кожної з юридичних наук, як історію розвитку даної науки, її завдання, об'єкти, поняття, систему, науковий статус, дидактичні основи тощо. Тому й запропоновано замість термінів «методологія» (семантичне тлумачення сутності якого суперечить вказаному традиційному його змістовному наповненню всіма теоретичними основами, а не лише положеннями про методи) і «теоретичні основи» (що виглядає вже менш лаконічним, ніж перший з термінів) використовувати словосполучення «теорологія», яке виглядає таким же лаконічним як і термін «методологія» і, окрім цього, здатний охопити будь-які теоретичні основи як кожної конкретної юридичної науки, так і юридичних наук у цілому [9, с. 71; 12, с. 9]. Так, у позначенні першої частини криміналістики та ордистики застосовує термін «теорологія» Ю. Д. Ткач [13, с. 138], тоді як Ю. О. Ланцедова реалізувала цей же термін у назві першої з груп юридичних наук у контексті їх класифікації за груповими завданнями [9, с. 71-72;.12, с. 21 та ін.].

Новизна. Запропонований варіант новітньої доктрини класифікації та перспектив розвитку юридичних наук подібно таблиці хімічних елементів Д. І. Менделєєва розкриває дійсні теоретичні основи кожної з окремих юридичних наук і показує, які саме новітні юридичні науки, в якій групі, з якими теоретичними основами і «науковим продуктом» мають з'явитися у перспективі тощо [9, с. 72; 12, с. 10].

Методологічне або загальнонаукове значення. Така постановка питання виявила необхідність принципово нового удосконалення існуючого підходу до визначення не тільки об'єктів і завдань юриспруденції, а й замість предмету узагальнюючого поняття юридичних наук у цілому, оскільки формулювання поняття юриспруденції у цілому чи будь-якої окремої юридичної науки фактично охоплює об'єкти, завдання, предмет, систему і, навіть, деякі інші їх поняттєутворюючі категорії [9, с. 72; 12, с. 223-483]. Звідси як судова психологія, так й всі інші юридичні науки набули принципово нового наукового статусу, який спрямовує їх завдання на виконання обох базисних завдань юриспруденції, тобто, на розробку і застосування належної як правової регламентації необхідних

сторін суспільного життя, так й на протидію будь-яким порушення даної правової регламентації.

Викладення основного матеріалу. Виходячи з базисних завдань та об'єктів юриспруденції, а також побудованих на них базисних напрямків юридичної діяльності класифікацію юридичних наук більш правильно будувати, базуючись на гіперзавданнях окремих гіпергруп і груп юридичних наук, що має охопити завдання всіх існуючих і перспективних юридичних наук, та основуючись на першому базисному завданні юриспруденції і на відповідних напрямках юридичної діяльності, тобто на правотворчості та правозастосуванні, та на другому базисному завданні юриспруденції і теж на відповідному напрямку юридичної діяльності, тобто, вже на антиделіктології.

Одна з варіацій розробленої О. А. Кириченком, Ю. О. Ланцедовою та О. С. Тунтулою **новітньої доктрини класифікації юридичних наук на основі їхніх гіпергрупових завдань** (першого і другого основного базисного завдання юриспруденції) з урахуванням уточненого найменування, поняття, системи, інших основ існуючих і перспективних юридичних наук) [8, с. 134-139; 9, с. 74-76; 10 та ін.] може бути представлена у такій редакції:

1. Теорологічні юридичні науки, тобто науки, які покликані розробити філософські, соціологічні, політологічні, філологічні, психологічні, теорологічні, історичні та інші теоретичні основи щодо раціонального, ефективного та якісного проведення кожного з напрямів юридичної діяльності, а також для становлення та розвитку в контексті виконання цих завдань інших юридичних наук:

1.1. ***Мононауки**:* Філософія юриспруденції (філософія права – тут і надалі вказане існуюче найменування науки, коли відсутність такого пояснення свідчить про те, що у першому випадку запропоноване найменування перспективної юридичної науки або залишене найменування існуючої науки), Політологія юриспруденції (теорія держави в межах такої традиційної теоретичної юридичної науки, як «Теорія держави і права»), Соціологія юриспруденції (соціологія права), Психологія юриспруденції (судова чи юридична психологія), Юридекономіка (на основі політекономії), Теорологія юриспруденції (теорія права в межах тієї ж традиційної теоретичної юридичної науки «Теорія держави і права»), Історія вітчизняної політології і теорології юриспруденції (історія держави і права України), Історія зарубіжної політології і теорології юриспруденції (історія держави і права зарубіжних країн), Історія правових вчень (історія правових і політичних вчень) та ін. [9, с. 74].

1.2. ***Полінауки***: Філологія юриспруденції, Енциклопедія юриспруденції, Порівняльна юриспруденція (порівняльне правознавство), Педагогіка юриспруденції та ін. [9, с. 74].

2. Регулятивні юридичні науки, які мають розробити правове регулювання «безделіктних» (позитивних, неконфліктних) сторін суспільного життя:

2.1. **Теорологія державно-правового управління** (державне управління, яке як систему наук необхідно повернути в «лоно» юриспруденції) [9, с. 74-75].

2.2. **Галузеві регулятивні юридичні науки**:

2.2.1. ***Внутрішні,*** в переліку запропонованому Є В Кириленком [3, с. 228] : Авіаційнобудівна, Автобудівна, Аграрна, Антиделіктна (правоохоронне право), Атмосферна,

Атомноенергетична, Банківська, Бібліотечна, Будівельна, Бюджетна, Ветеринарна, Видавнича, Військова, Вогнеборна, Водна, Дозвільна, Житлова, Залізничнобудівна, Земельна, Кораблебудівна, Культурологічна, Лізингова, Лісова, Ліцензійна, Машинобудівна, Медична, Метрологосертифікатна, Мистецька, Митна, Муніципальна, Надроархеологічна (кодекс про надра та ін.), Наукова, Нотаріальна, Освітянська, Пенсійна або Соціальна, Податкова, Працеохоронна, Прикордонна, Природоохоронна, Промислова, Реєстраційна, Санітарна, Сімейна, Споживчоохоронна, Спортивна, Страхова, Теологічна, Торгівельна, Транспортна, Фінансова, Шоубізнесова та ін. галузь права України [9, с. 75].

2.2.2. ***Міжнародні***: Атмосферна, Атомноенергетична, Будівельна, Видавнича, Дипломатична або Консульська, Екологічна, Кораблебудівна, Космічна, Мистецька, Морська, Освітянська, Спортивна, Теологічна, Шоубізнесова та ін. галузь права [9, с. 75].

3. Антиделіктні юридичні науки:

3.1. **Базисноантиделіктні юридичні науки**, які мають розробити правову основу (базис) раціональної, ефективної та якісної протидії кожному з видів правопорушень:

3.1.1. ***Внутрішні***:

3.1.1.1. **Супутня базисноантиделіктна юридична наука**: Конституційна галузь права України [9, с. 75].

3.1.1.2. **Моноантиделіктні базисноантиделіктні юридичні науки**: Антикримінальна (кримінальне) і Адміністративна галузь права України [9, с. 75].

3.1.1.3. **Регулятивно-антиделіктні базисноантиделіктні юридичні науки**: Трудова (трудове), Де-факто майново-договірна (цивільне) і Де-юре майново-договірна (арбітражне, господарське) галузь права України [9, с. 75].

3.1.2. ***Міжнародні***: Антикримінальна, Де-факто майново-договірна і Де-юре майново-договірна галузь права [9, с. 75].

3.2. **Процедурні юридичні науки**, на які покладається завдання з розробки правової форми (процедури, порядку) раціональної, ефективної та якісної протидії кожному з різновидів правопорушень:

3.2.1. ***Внутрішні***:

3.2.1.1. **Полінауковий напрям**: Теорологія антиделіктних відомостей (теорія доказів) [9, с. 76].

3.2.1.2. **Супутня процедурна юридична науки**: Конституційне судочинство України [9, с. 76].

3.2.1.3. **Моноантиделіктні процедурні юридичні науки**: Антикримінальне (кримінальне процесуальне) та Адміністративне (адміністративний процес) судочинство України [9, с. 76].

3.2.1.4. **Регулятивно-антиделіктні процедурні юридичні науки**: Трудове (частково – процедурна частина Кодексу законів про працю, в основному – низка інших дисциплінарних правових актів), Де-факто майново-договірне (цивільне процесуальне) і Де-юре майново-договірне (арбітражне процесуальне, господарське процесуальне) судочинство України [9, с. 76].

3.2.1.5. **Додаткові процедурні юридичні науки**: Ордистичне (процедурна частина теорії ОРД), Виправно-трудове (кримінально-виконавче) і Виконавче (низка виконавчих правових актів за іншим судочинством, ніж антикримінальне) судочинство України [9, с. 76].

3.2.2. Міжнародні: Антикримінальне, Ордистичне, Де-факто майново-договірне і Де-юре майново-договірне судочинство [9, с. 76].

3.3. **Методичні юридичні науки**, завдання яких полягає в розробці складових частин гласної (криміналістичної) і негласної (ордистичної) методики (технічних засобів, загальних правил поводження з ними; тактичних прийомів проведення практичних дій; методичних рекомендацій з проведення кожної зі стадій такої протидії) протидії правопорушенням: 3.3.1. ***Мононауки***: Криміналістика, Ордистика (методична частина теорії ОРД). 3.3.2. ***Полінауки***: Деліктологія (кримінологія), Юридична медицина (судова медицина), Юридична бухгалтерія (судова бухгалтерія), Юридична статистика (судова статистика), Юридична кібернетика (судова кібернетика) та ін. 3.3.3. ***Полінаукові напрями***: Юридична експертологія (судова експертологія), Юридична одорологія (криміналістична одорологія), Юридична мікрооб'єктологія (криміналістична, судова мікрооб'єктологія) та ін. [9, с. 76].

На підставі викладеного, можна дійти висновку про те, що друга і третя гіпергрупи юридичних наук – регулятивні юридичні науки та антиделіктні юридичні науки, покликані виконати у повному обсязі відповідне перше і друге основне базисне завдання юриспруденції, тоді як теорологічні юридичні науки мають розробити відповідне теорологічне підґрунтя під найбільш ефективне, раціональне та якісне виконання не лише цих, а всіх інших базисних завдань юриспруденції, а також під кожен із базисних напрямків юридичної діяльності і для всіх юридичних наук, у тому числі для кожної з інших теорологічних юридичних наук. Так, серед даної гіпергрупи юридичних наук знаходиться й психологія юриспруденції, в яку і має розвитися традиційна судова чи юридична психологія, завдання якої зараз знаходяться виключно в межах забезпечення протидії кримінальним правопорушенням [15, с. 14], а фактично мають бути розвиті у необхідність розробити і застосувати психологічне підґрунтя під протидію вже всім без виключення різновидам правопорушень.

Проте на цьому уточнення наукового статусу і завдань психології юриспруденції не закінчується і дана теорологічна юридична наука має розробити і реалізувати психологічне підґрунтя й під найбільш ефективне, раціональне та якісне як здійснення всіх інших напрямків (правотворчої, правозастосовчої, юридичної наукової, юридичної освітянської) юридичної діяльності, так і розвиток кожної з інших юридичних наук, у тому числі й теорологічних. При цьому, допомагаючи виконувати завдання методичних юридичних наук. психологія юриспруденції має забезпечити й відповідних розвиток юридичної як психіатричної, так й психологічної експертизи у контексті дослідження відповідно вад та особливостей психіки людини у процесі найбільш ефективної, раціональної та якісної протидії як кримінальним, так й всім іншим правопорушенням.

Цими же авторами додатково розроблена **новітня класифікація юридичних наук у контексті завдань як правотворчої і правозастосовчої діяльності** [8, с. 139; 9, с. 77; 10 та ін.]. що може бути представлено лаконічно таким чином: 1. **Правові юридичні науки**

(базисноантиделіктні юридичні науки, процедурні юридичні науки, регулятивні юридичні науки; у відомому аспекті – теорологічні юридичні науки) [основним «науковим продуктом» яких має стати розробка відповідного кодифікованого правового акта (кодексу)]. 2. **Неправові юридичні науки** (методичні юридичні науки; у відомому аспекті – теорологічні юридичні науки), завдання яких вже знаходяться у контексті антиделіктних завдань юридичної діяльності, так й **антиделіктної діяльності**, що може бути представлено у наступній редакції: 1. **Антиделіктні юридичні науки** (базисноантиделіктні юридичні науки, процедурні юридичні науки, методичні юридичні науки; у відомому аспекті – теорологічні юридичні науки). 2. **Безделіктні юридичні науки** (регулятивні юридичні науки; у відомому аспекті – теорологічні юридичні науки) [8, с. 139-140; 9, с. 77;.10 та ін.].

Викладені класифікації юридичних наук на підставі вказаних додаткових підставах їх класифікації лише підтверджують розглянуту вище перспективу розвитку наукового статусу і завдань традиційної судової чи юридичної психології в науковий статус і завдання новітньої теорологічної юридичної науки психології юриспруденції, яка має розробляти та реалізовувати психологічні засоби найбільш ефективного, раціонального та якісного здійснення в рівній мірі кожного із напрямків юридичної діяльності.

Головні висновки. На підставі викладеного традиційна судова психологія має перетворитися із прикладної науки, яка на цей час фактично обслуговує, як вже підкреслювалося, виключно лише протидію кримінальним правопорушенням [15, с. 14], в **теорологічну юридичну науку «Психологія юриспруденції»** і розробляти та використовувати відповідні психологічні засоби найбільш ефективного, раціонального та якісного здійснення кожного із напрямків юридичної діяльності, тобто правотворчої, правозастосовчої, антиделіктної (в межах якої вже має розробляти та обслуговувати відповідними психологічними засобами протидії не лише кримінальним, а й всім іншим правопорушенням: адміністративним, дисциплінарним, цивільним та господарським, а також забезпечувати цими же засобами й конституційне судочинство), юридичної наукової та юридичної освітянської діяльності, а також для розвитку кожної з теорологічних і тим більше антиделіктних юридичних наук.

Перспективи використання результатів дослідження. Запропонований новітній науковий статус традиційної судової чи юридичної психології як теорологічної юридичної науки «Психологія юриспруденції» не може претендувати на завершеність і пропонується як належна доктринальна основа для остаточного варіанту вирішення даної надто актуальної проблеми у процесі широкої зацікавленої коректної наукової дискусії.

Список використаних джерел:

1. Байкин М. И. Система права : к продолжению дискуссии / М. И. Байкин, Д. Е. Петров // Гос-во и право. – № 1. – 2003. – С. 25–34.

2. Голунский С. А. Теория государства и права : учебник / С. А. Голунский, М. С. Строгович. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940. – 302 с.

3. Кириленко Є. В. Теоретичні та інші передумови реформування адміністративного права та процесу : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Євген Володимирович Кириленко; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2012. – 254 с.

4. Кириченко А. А. Система юридических наук в свете борьбы с имущественными преступлениями / А. А. Кириченко, Ю. Д. Ткач // Актуальні проблеми діяльності ОВС по попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів. Ч. ІІ. Проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 19-20.10.2000 р. – Одеса : НД РВВ ОІВС, 2000. – С. 207–217.

5. Кириченко О. А. Предмет і система юридичних наук / О. А. Кириченко, С. Л. Дерев'янкін // Актуальні проблеми діяльності ОВС по попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів. Ч. ІІ. Проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матер. міжнар. наук. -практ. конф., 19-20.10.2000 р. – Одеса : НД РВВ ОІВС, 2000. – С. 217–226.

6. Кириченко О. А. Нова теорологічна концепція юридичних наук / О. А. Кириченко, Ю. О. Кириченко // Науковий вісник Юридична академія Міністерства внутрішніх справ. – Дніпропетровськ : РВВ ЮА МВС України, 2002. – № 2. – С. 3–12.

7. Кириченко О. А. Сучасні теорологічні проблеми юриспруденції (запрошення до дискусії) / О. А. Кириченко, Ю. О. Ланцедова, О. С. Тунтула // Наукові праці : Наук.-метод. журнал. – Миколаїв : Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2006. – Вип. 41. – Т. 54. – С. 140–145.

8. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография / А. А. Кириченко, Е. В. Кириленко, С. А. Кириченко, Ю. А. Ланцедова, Ю. Д. Ткач, А. С. Тунтула, В. С. Шаповалова; под. ред. А. А. Кириченко. – Второе издание. - Николаев: Ник. нац. ун-т имени В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

9. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Базисні доктрини та концепції юриспруденції»: навч. посібник / О. А. Кириченко, О. С. Тунтула. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – 164 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chdu.edu.ua/index.php?page=yuridichniy

10. Ланцедова Ю. А. Новая доктрина классификации юридических наук / Ю. А. Ланцедова / 1017 слов // Блог экспертов (blog-experts.com). Информационно-аналитический сайт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://blog-experts.com/prezentaciya-novyx-doktrin-i-koncepcij-yurisprudencii-nauchnoj-shkoly-professora-alankira-priglashenie-k-diskussii-yuliya-lancedova-novaya-doktrina-klassifikacii-yuridicheskix-nauk/ 2014-12-03 – Доктрины

11. Мозолин В. П. Система российского права. Доклад на Всероссийской конференции 14 ноября 2001 г. / В. П. Мозолин // Гос-во и право. – М., 2003. – № 1. – С. 107–113.

12. Теорологія юриспруденції (новітня концепція «Теорії права»): навч. посібник / Є. В. Кириленко, С. А. Кириченко, Т. О. Коросташова, Ю. О. Ланцедова, В. Е. Теліпко, О. С. Тунтула; за наук. ред. О. А. Кириченка. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. – 484 с.

13. Ткач Ю. Д. Теоретичні основи криміналістики (періодизація, поняття, система, міжнауковий статус) : монографія / за наук. ред. О. А. Кириченка. – Одеса : Вид-во ОЮІ НУВС, 2007. – 176 с.

14 Тунтула А. С. Новая доктрина сущности отдельных групп юридических наук / А. С. Тунтула / 729 слов // Блог экспертов (blog-experts.com). Информационно-аналитический сайт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://blog-experts.com/prezentaciya-novyx-doktrin-i-koncepcij-yurisprudencii-nauchnoj-shkoly-professora-alankira-priglashenie-k-diskussii-aleksandra-tuntula-novaya-doktrina-sushhnosti-i-perspektiv-razvitiya-otdelnyx-grupp/ 2014-11-04 – Доктрины

15. Юридична психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / О. Є. Самойлов, М. С. Корольчук, В. М. Корольчук, С. М. Миронець, Г. М. Ржевський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015 – 432 с.

У статті визначено інноваційну наукову сутність традиційної судової чи юридичної психології як теорології юриспруденції, що є теорологічною юридичною наукою на підставі новітньої доктрини класифікації юридичних наук на основі їх гіпергрупових завдань на теорологічні, регулятивні та антиделіктні (базисноантиделіктні, процедурні, методичні) юридичні науки. Додатково розглянуто науковий статус психології юриспруденції на підставі новітньої доктрини класифікації юридичних наук у контексті завдань правотворчої, правозастосовчої та антиделіктної діяльності, що лише підтвердило необхідність розвитку наукового статусу і завдань новітньої психології юриспруденції у частині розробки та реалізації психологічних засобів найбільш ефективного, раціонального та якісного здійснення рівною мірою кожного з напрямків юридичної діяльності.

Ключові слова: *психологія юриспруденції, теорологічні юридичні науки, регулятивні юридичні науки, методичні юридичні науки, юридична психіатрія.*

В статье определена инновационная научная сущность традиционной судебной или юридической психологии как теорологии юриспруденции, являющейся теорологической юридической наукой, на основании новой доктрины классификации юридических наук на основе их гипергрупповых задач на теорологические, регулятивные и антиделиктные (базисноантиделиктные, процедурные, методические) юридические науки. Дополнительно рассмотрен научный статус и задачи психологии юриспруденции на основании новой доктрины классификации юридических наук в контексте задач правотворческой, правоприменительной и антиделиктной деятельности, что лишь подтвердило необходимость развития научного статуса и задач новой психологии юриспруденции в части разработки и реализации психологических средств наиболее эффективного, рационального и качественного осуществления в равной степени каждого из направлений юридической деятельности.

Ключевые слова: *психология юриспруденции, теорологические юридические науки, регулятивные юридические науки, методические юридические науки.*

References

1. Kyrychenko O. A. Innovatsiinyi naukovyi status sudovoi psykholohii za novoiu doktrynoiu klasyfikatsii yurydychnykh nauk [The Innovative Scientific Status of Forensic Psychology Under the Newest Doctrine of Classification of Legal Sciences]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018.05. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/847-kirichenko-o-a-innovatsijnij-naukovij-status-sudovoji-psikhologiji-za-novoyu-doktrinoyu-klasifikatsiji-yuridichnikh-nauk (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

1.2. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА

ВІДОМІ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІГРАФОЛОГІЇ РІЗНИХ КРАЇН СВІТУ: АВІТАЛЬ ГІНТОН — НАЙСТАРШИЙ ПОЛІГРАФОЛОГ ІЗРАЇЛЮ, 40 РОКІВ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Анотація. Біографічно-аналітичний нарис із циклу «Відомі особистості поліграфології різних країн світу» присвячено Авіталю Гінтону (Avital Ginton), ізраїльському фахівцеві з психофізіологічного виявлення обману за допомогою поліграфа, методів розслідування та судової психології, який має сорокарічний практичний досвід. Редакція простежує його професійний шлях: захист дисертації доктора філософії з психології в Тель-Авівському університеті (1978), 22 роки служби в ізраїльській поліції (1977–1999), керівництво відділом психології та організаційного консультування (1993–1998) і науково-дослідною лабораторією наукового допиту та поведінки у відділі кримінальної ідентифікації та судової науки, посаду ад'юнкт-професора юридичного факультету Тель-Авівського університету (2004–2008). Окремо показано роль А. Гінтона як співзасновника й директора Академії оцінювання достовірності Horowitz-Ginton, до якої входить міжнародна школа поліграфологів, акредитована Американською асоціацією поліграфологів, і згадано спробу налагодити співпрацю з ним, яку 2017 року здійснював директор Української академії безпеки О. Ясінський (Львів). Основну увагу приділено двом статтям ученого 2017 року. У першій переглянуто вплив очікувань поліграфолога на оцінювання тестів за методикою контрольних запитань (CQT): попри висновки дослідження Elaad, Ginton & Ben-Shakhar (1994), новий аналіз свідчить, що на практиці очікування експерта змінює рішення лише приблизно у 3 % випадків, а отже, не може бути підставою для відмови від CQT. У другій обґрунтовано, що в резонансних справах кількість помилкових висновків майже подвоюється, бо для обстежуваних, навіть непричетних до злочину, різко зростають загроза й очікувані наслідки; звідси вимога обирати методику оцінювання, сумісну зі способом проведення обстеження. Наведено й концепцію «притягання релевантної теми» для тестів із питаннями порівняння, яку А. Гінтон викладає на вебінарах для практиків, та її зв'язок зі статистичним оцінюванням результатів за системою ChanceCalc. Нарис корисний поліграфологам і судовим експертам як орієнтир у міжнародній дискусії про валідність CQT.

Ключові слова: Авіталь Гінтон, поліграфологія Ізраїлю, методика контрольних запитань (CQT), очікування поліграфолога, помилки оцінювання поліграм, резонансні справи, притягання релевантної теми, ChanceCalc, Академія Horowitz-Ginton, історія поліграфології.

Notable Figures in Polygraph Science Worldwide: Avital Ginton, Israel's Most Senior Polygraph Examiner with 40 Years of Practice

Abstract. This biographical and analytical profile, part of the journal's series on prominent polygraph professionals, presents Avital Ginton, an Israeli specialist in psychophysiological detection of deception, investigative methods and forensic psychology with four decades of practice. The editors trace his career: a PhD in psychology from Tel Aviv University (1978), 22 years in the Israel Police (1977-1999), including heading the Department of Psychology and Organizational Consulting (1993-1998) and a research laboratory on scientific interrogation and behaviour within the Division of

Identification and Forensic Science, and an adjunct professorship at the Tel Aviv University Faculty of Law (2004-2008). His role as co-founder and director of the Horowitz-Ginton Credibility Assessment Academy, which includes an international polygraph school accredited by the American Polygraph Association, is described. The core of the paper summarises two of his 2017 articles. The first revisits the effect of examiners' prior expectations on scoring Comparison Question Test (CQT) charts: whereas earlier work (Elaad, Ginton & Ben-Shakhar, 1994) treated this effect as a serious weakness, the new analysis suggests that in applied settings expectations alter decisions in only about 3% of cases, which does not justify abandoning the CQT. The second argues that in high-profile cases error rates nearly double because the perceived threat and consequences rise sharply even for innocent examinees, so the evaluation technique must be compatible with the way examinations were conducted. Ginton's relevant issue gravity concept for comparison question tests and its link to statistical scoring with ChanceCalc are also outlined. The profile gives polygraph examiners and forensic experts a reference point in the international debate on CQT validity.

Keywords: Avital Ginton, polygraph, Comparison Question Test, examiner expectations, scoring errors, high-profile cases, relevant issue gravity, ChanceCalc, Israel Police, history of polygraph.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 10.05.2018.*

Повний текст

В период с 2004 по 2008 года работал адъюнктом профессора на юридическом факультете Тель-Авивского университета. В период с 2007 по декабрь 2013 годов стал соучредителем и директором Академии оценки достоверности Horowitz-Ginton, которая стала заниматься проведением полиграфологических исследований и включила в себя так же международную полиграфологическую школу, аккредитованную Американской полиграфологической ассоциацией. В октябре 2017 года директор Украинской Академии безопасности (председатель правления Института психофизиологических исследований) Олег Ясинский (г. Львов, Украина) предпринимал практические шаги для сотрудничества с Авиталом Гинтоном в области обучения работы на полиграфе и использования израильского полиграфологического опыта в Украине.

Авиталь Гинтон активно занимается научно-исследовательской деятельностью в области психофизиологических исследований с применением полиграфа. В 2017 году им было подготовлено две научные статьи, которые касаются таких понятий как "влияние эффекта ожидаемого результата на результат обработки проведенного тестирования с использованием методики CQT", а так же "эффекта значимости преступления как артефакта при проведении непосредственно самого тестирования для испытуемого". Так, в научной статье опубликованной в декабре 2017 года, автор пересматривает влияние эффектов ожидания на результат обработки полиграфологических тестов. По мнению, Авиталя Гинтона, предугадывание полиграфологами итогового результата по тесту, раньше считалось имеет негативное последствие на его результат и являлось основным недостатком тестирования на полиграфе. В частности, было указано, что наиболее часто этому была подвержена методика CQT. Этот феномен был продемонстрирован в исследовании, опубликованном в 1994 году (Elaad, Ginton & Ben-Shakhar, 1994). Новый анализ показывает, что в практическом применении ожидание экзаменатора будет влиять на решения по результатам полиграфа только в 3% случаев, что на самом деле недостаточно, чтобы играть какую-либо значительную роль в использовании методики CQT и запрещать ее использовать. - Режим доступа - ссылка (нажать для перехода).

В научной статье опубликованной в марте 2017 году, Авиталь Гинтон указывает, что при проведении исследований на полиграфе по резонансным делам почти вдвое увеличивается количество ошибок при вынесении результата после проведенного тестирования, поскольку значительно выше возрастает степень угрозы и предполагаемых последствий для лиц, которые данное тестирование проходят, даже если они к приступлению не причастны. Указанное способствует возникновению эффекта значимости преступления как артефакта при проведении непосредственно самого тестирования для испытуемого, что по мнению автора ставит на первое место важность выбора адекватной методики исследования для получения валидного и надежного конечного результата. Указанный вывод также ранее подтверждался проведенными исследованиями Sterzer и Elaad в 1985 году (IDENTA, 1985). - Режим доступа - ссылка (нажать для перехода).

Наиболее частыми запросами в ходе привлечения Авителя Гинтона для повышения квалификации действующих полиграфологов в ходе дистанционного обучения является практика проведения им вебинаров на тему ***"Концепция притяжение релевантной темы, разработанная для тестов с вопросами сравнения"***. Подход Авиталя Гинтона как нестандартного теоретика в области применения полиграфа и его концепция «притяжения релевантной темы» дает необходые знания основных принципов статистического подхода к оценке результатов тестирования на полиграфе. Эта информация может быть важна для лучшего понимания материала, посвященного применению системы оценки ChanceCalc при анализе зоновых тестов с вопросами сравнения.

References

1. Vidomi osobystosti polihrafolohii riznykh krain svitu: Avital Hinton — naistarshyi polihrafoloh Izrailiu, 40 rokiv praktychnoi roboty [Notable Figures in Polygraph Science Worldwide: Avital Ginton, Israel's Most Senior Polygraph Examiner with 40 Years of Practice]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). URL: https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/824-izvestnye-lichnosti-v-poligrafologii-razlichnykh-stran-mira-avital-ginton-samyj-starshij-poligrafolog-izrailya (onovlena versiia vid 16.07.2018). [in Ukrainian].

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕНОГО ПЕРІОДУ ПЕРЕД ТЕСТУВАННЯМ НА ПОЛІГРАФІ У РАЗІ ГОЛОДУВАННЯ ТЕСТОВАНОЇ ОСОБИ З РІЗНИХ ПРИЧИН[1]

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.3.2018.03[1] Check for updates

Анотація. Психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа особи, яка перед тим голодувала, зокрема на знак протесту проти ухвалених щодо неї рішень, вимагає від судового експерта особливої ретельності в плануванні, інакше результати експертизи можуть виявитися хибними й марними. Автор нагадує, що висновок експерта є лише процесуальним джерелом доказів, яке не має наперед встановленої сили й оцінюється судом за критеріями належності, допустимості, достовірності та достатності (ч. 2 ст. 84, ст. 94 КПК України), тож неврахування функціонального стану підекспертного прямо позначається на доказовому значенні висновку. Мета статті полягає у визначенні тривалості відновлювального періоду після голодування перед тестуванням на поліграфі. Спираючись на праці з медичної психології (І. С. Вітенко), теорії стресу й адаптації (Г. Сельє, Ф. З. Меєрсон), клінічні настанови щодо лікувального голодування (О. М. Кокосов, В. М. Луфт, Є. І. Ткаченко, І. Є. Хорошилов), статтю Д. Б. Франка «Голод і психіка» (1922) та матеріали Міннесотського дослідження голодування А. Кіза (1944), автор описує види голодування (абсолютне, повне, неповне, якісне) і стадії адаптації організму до відсутності їжі: нейроендокринну перебудову, наростаючий і компенсований кетоацидоз. Показано зміну психостимулювальної та седативної дії голодування, пов'язану з охоронним гальмуванням центральної нервової системи, і схарактеризовано три стадії відновлювального періоду: астенічну, інтенсивного відновлення та нормалізації. Узагальнено, що після повного голодування відновлювальний період має дорівнювати тривалості голодування, а після ступеневого становить половину розвантажувального періоду. Урахування цих строків, на думку автора, допомагає поліграфологу уникнути хибнопозитивної (помилка I роду) і хибнонегативної (помилка II роду) помилок, тобто не пропустити факт приховування інформації і не встановити його помилково. Висновки адресовано судовим експертам, поліграфологам, слідчим і суддям, які призначають такі експертизи або оцінюють їх результати.

Ключові слова: голодування, відновлювальний період, психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа, функціональний стан підекспертного, хибнопозитивна помилка, хибнонегативна помилка, стрес, кетоацидоз, Міннесотське дослідження голодування, висновок експерта, судова експертиза.

Specifics of the Recovery Period Before Polygraph Testing of a Person Who Has Been Fasting for Various Reasons

Nazarov O. A.

Abstract. Polygraph testing of a person who has recently been on hunger strike or has otherwise gone without food carries a methodological risk: an unstable functional state may distort physiological responding and make the forensic examination misleading or useless. The author stresses that under the Criminal Procedure Code of Ukraine (Art. 84(2), Art. 94) an expert opinion has no predetermined probative value and is assessed by the court for relevance, admissibility, reliability and sufficiency, so the examinee's condition directly affects the evidentiary weight of the findings. The

paper aims to determine how long the recovery period after fasting should last before a psychophysiological examination using a polygraph. The analysis draws on medical psychology (I. S. Vitenko), stress and adaptation theory (H. Selye, F. Z. Meerson), clinical guidance on therapeutic fasting (O. M. Kokosov and co-authors), D. B. Frank's 1922 essay on hunger and the psyche, and Ancel Keys's Minnesota Starvation Experiment (1944). Types of fasting (absolute, complete, incomplete and qualitative), stages of metabolic adaptation (neuroendocrine restructuring, increasing and compensated ketoacidosis) and the alternation of psychostimulant and sedative effects linked to protective inhibition of the central nervous system are described, together with the three stages of refeeding: asthenic, intensive recovery and normalisation. The author concludes that after complete fasting the recovery period should equal the fasting period, whereas after stepwise fasting it should be half of the unloading period. Observing these intervals helps polygraph examiners avoid false-positive (Type I) and false-negative (Type II) errors. The findings are relevant to forensic experts, investigators and judges who order polygraph examinations or evaluate their results.

Keywords: fasting, hunger strike, recovery period, polygraph examination, functional state of the examinee, false positive error, false negative error, stress, Minnesota Starvation Experiment, expert opinion, forensic examination.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 20.05.2018; у номері — 01.07.2018; DOI:* ***10.53672/ej.3.2018.03***[1].

Повний текст

Бібліографічний опис: Назаров О.А. Особливості відновленого періоду перед тестуванням на поліграфі у разі голодування тестованої особи з різних причин. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці: Електронний журнал / [редкол.: Назаров О. А. (голов. ред.) та ін.]. К., 2018. Т. 3, № 3 (15). Дата публікації: 01.07.2018. URL: https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/11389-osoblivosti-vidnovlenogo-periodu-pered-testuvannyam-na-poligrafi-u-razi-goloduvannya-testovanoji-osobi-z-riznikh-prichin (дата звернення: 20.05.2018).

За думкою Вітенко І.С., голодування відноситься до клінічних форм девіантної повідінки людини, яке характеризується відхиленням від існуючих суспільних норм та встановлюється шляхом суспільного оцінювання того наскільки нормально (з позицій «розвинутості», адаптивності) особа взаємодіє з сьогоденням і пов'язане з порушення режиму харчування [1, с.19]. Вихідним пунктом є певний стан організму, що спричинює психічну реакцію, а саме почуття голоду, що до неї приводить.

Науковою позицією вчених медиків [4], які досліджували це питання є те, що в психічній сфері, при тривалому голодуванні розвивається охоронне гальмування ЦНС як захисна реакція організму на надзвичайний стресовий вплив. Невеликі терміни лікувального голодування надають психостимулюючу дію, тоді як при більш тривалому голодуванні досягається седативний ефект, який знову змінюється психостимулюючим впливом в період відновлювального дієтичного харчування. Лікування голодом називають «охоронно-стимулюючою терапією». Закономірності динаміки психічного стану пацієнтів в процесі голодування дозволяють використовувати їх при лікуванні неврозів, реактивних станів, психопатій і малопрогредієнтной шизофренії в стадії компенсації. Седативний ефект полягає у підсиленному розслабленні м'язів і зниженні відчуття дис-

комфорту, болю через гальмування роботи ЦНС в наслідок виникшего стресу у результаті відсутності їжі. Вказане повністю підтверджується дослідженнями професора Д. Б. Франка, яке було ним описане в статті «Голод і психіка» (1922), в якій він виділяв 3 стадії стану голодуючих: збудження, пригнічення і термінальна - смертельна [8].

Напевно, що всі погодяться, харчування, також як і зростання і розмноження, - одне з фундаментальних властивостей живої природи. Без надходження їжі і води як і кисню повітря - існування організму неможливо. Проте, які процеси може включати в себе поняття "голодування"? По-перше, існування організму без надходження ззовні їжі або її крайній дефіцит, що змушує організм використовувати власні життєві ресурси. По-друге, функціонування організму на межі напруги життєвих функцій. Вчені розрізняють наступні види голодування:

- абсолютне (відсутність їжі та води),

- повне (відсутність їжі з прийомом води),

- неповне (недостатнє надходження їжі) і

- різні види якісного голодування (білкове, жирове, вуглеводне, водне, мінеральне, вітамінне і ін.).

У XX столітті Сельє Г. [2] було введено наукове поняття "стрес" - неспецифічної захисної реакції організму. На думку Ф. З. Меєрсона [3], стрес-синдром є першою (початковою) стадією адаптації організму до екстремальних впливів, в тому числі і до відсутності їжі і води. Адаптація організму до відсутності надходження ззовні їжі (голодування) проходить в кілька змінюючих одна одну стадій. У 1-3-ю добу (I стадія харчового порушення) в організмі здійснюється нейроендокринна перебудова. II стадія (наростаючого кетоацидозу) триває з 3-4 до 7-9 діб повного голодування. У цей період відзначається наростаюча кетонемія, кетонурія та метаболічний ацидоз, що, так само як і підвищення в крові непрямого (вільного) білірубіну, є свого роду «платою» за адаптацію, яка на цьому етапі ще залишається недосконалою. З початком активної мобілізації жирових депо організму (підшкірно-жировий шар, сальник, брижа) найбільше метаболічне навантаження припадає на печінку. III стадія компенсованого кетоацидозу настає з 7-9-ї доби повного голодування, з початком активного використання кетонових тіл. Якщо при цьому не відбувається екстрених витрат енергії (фізичні перевантаження, травми, термічний вплив та ін.), організм людини здатний витримати голодування протягом 1-2 місяця і більше. У клінічних умовах можливе використання дозованого (призначеного лікарем) голодування як ефективного методу адаптивної "стрес-терапії".

Однак, залишається питання, який термін повинен бути віднолювального періоду після голодування та якими дослідженнями він підтверджується, особливо коли ми говоримо про психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа в ході якого можливі за наслідком нестійкого функціонального стану підекспертного два типи помилок, які може припуститися поліграфолог за наслідком аналізу поліграм після проведеного дослідження: хибнопозитивної (помилка 1 типу) та хибнонегативної помилки (помилка 2 типу). За довідковою інформацією неправильний негативний результат позначає помилковий висновок про те, що обстежуваний не приховував інформації, а неправильний позитивний результат, що обстежуваний приховував [7].

Результати медичних досліджень таких вчених як Кокосов О.М., Луфт В.М., Ткаченко Є.І., Хорошилов І.Є. [4] свідчать, що тривалість відновлювального періоду, як правило, повинна відповідати тривалості розвантажувального періоду тобто голодування. З такою ж самою думкою погоджуються Маслов А.Г., Константинов Ю.С., Латчук В.Г., які зазначають, що відновлювальна процедура після голодування має бути приблизно відповідаючою періоду голодування [5]. При цьому у разі застосування ступеневого голодування, то відновлювальне харчування, за тривалістю повинно дорівнювати половині розвантажувального періоду. Методика ступеневого голодування була запропонована в СРСР ще в 1970 роки учнями і співробітниками професора Ю.С. Миколаєва. Вона вперше з успіхом була застосована у хворих на ожиріння. У цих випадках використовувалося повне голодування. Методика передбачала редукування тривалості розвантажувального періоду до перших клінічних проявів ацидотичного кризу, тобто до переходу на ендогенне харчування. У спостереженнях (О.М. Кокосова) це було зазвичай на 5-7-й день голодування. Після цього необхідно було робити період відновлення, рівний по тривалості половині розвантажувального періоду. **За клініко-лабораторними критеріями у відновлювальному періоді виділяють 3 основні стадії [4]:**

I стадія (астенічна) триває перші 2-4 доби. Відзначається загальна слабкість, емоційна нестійкість, швидка стомлюваність. Іноді виявляється почуття дискомфорту або ниючі болі в епігастрії, пов'язані з посиленням моторики шлунково-кишкового тракту. Рідше спостерігаються порушення серцевого ритму (екстрасистолія). Цей період пов'язаний з переходом від «ендогенного» до звичайного екзогенному харчування і є для організму досить навантажувальним. Тому, пацієнтам призначається палатний або напівпостільний режим, скасовуються очисні клізми. Залежно від типу дієти призначається розбавлений наполовину водою фруктовий або овочевий сік (яблучний, грушевий, персиковий і ін.) або круп'яні відвари (рисовий, пшеничний) і каші на воді, без цукру і солі (гречана, пшоняна, рисова). Маса тіла хворих протягом перших 2-3 діб відновлення продовжує знижуватися. На третю добу, як правило, з'являється самостійний стілець. В іншому випадку слід призначити очисну клізму.

II стадія (інтенсивного відновлення) - тривалість цієї стадії залежить від терміну розвантажувального періоду (зазвичай дорівнює його половині). Пацієнти відзначають поліпшення самопочуття і настрою, поява апетиту, збільшення маси тіла. Нормалізуються біохімічні показники крові (калій, АлАТ, АсАТ та ін.), В сечі зникає ацетон. Руховий режим хворих може бути розширений (прогулянки, лікувальна фізкультура). З 5-7-го дня пацієнти отримують гречану, вівсяну, пшоняну каші на молоці, овочеві пюре, вінегрети, хліб, вершкове масло, кефір, сир, горіхи, мед. Всі тверді частинки їжі треба ретельно пережовувати. Не рекомендується вживання м'яса, риби, яєць і грибів, а також кухонної солі. Рідко на цій стадії у пацієнтів спостерігаються підшкірні набряки, в першу чергу, під очима. Це, як правило, пов'язане з вживанням кухонної солі або продуктів з високим її вмістом (солоні огірки, оселедець, чорний хліб, сир і т.і.). В цьому випадку рекомендується дотримуватися ахлорідний дієти, прийом сечогінних трав (відвари листя мучниці, плодів ялівцю, листя брусниці, берези, нирковий чай).

III стадія (нормалізації) - характеризується повним відновленням всіх фізіологічних функцій організму, стабілізацією маси тіла, переходом до звичайного харчування. Тривалість відновлювального періоду, як правило, відповідає тривалості розвантажува-

льного періоду. Першу половину відновлення рекомендується проводити в умовах стаціонару.

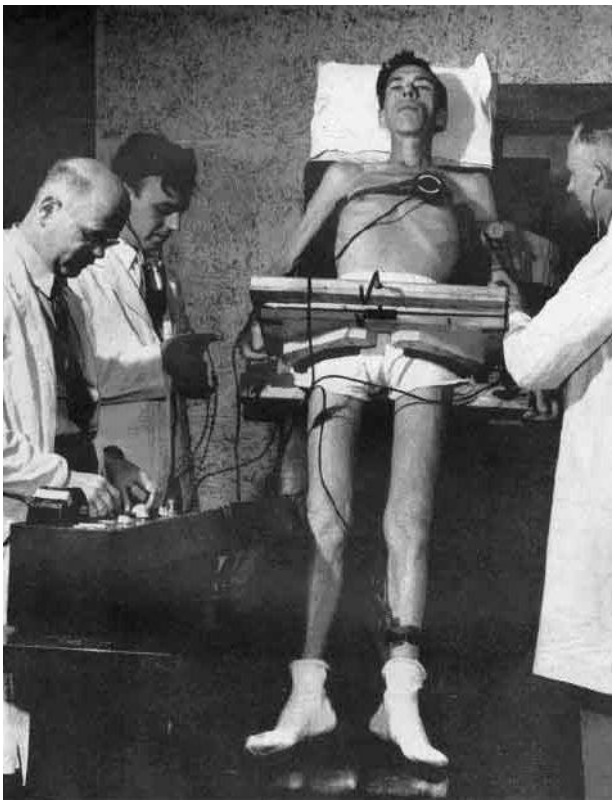

Відправною точкою проведення досліджень впливу голодування на здоров'я людини в XX столітті слугувало проведене в 1944 році американським фізіологом Енселою Кізом (Ancel Benjamin Keys) прикладного піврічного дослідження, яке отримало назву - ***Міннесотського дослідження голодування***. Дослідження почалося в листопаді 1944 року та було заплановано в три етапи. Під час **першого етапу, який тривав три місяці**, люди отримували нормальне стандартне харчування по 3200 ккал. на добу. **На другому етапі, власне експерименті, який тривав 6 місяців**, люди отримували напівголодне харчування по 1800 ккал на добу. Їжа була така: картопля, ріпа, бруква, макарони і чорний хліб. **І третій етап, тривалістю три місяці**, був відновним, коли режим харчування поступово розширювався, аж до повного зняття всіх обмежень. Сам автор експерименту Енсела Кіз дуже сильно переживав за здоров'я учасників. Його дружина розповідала, що він приходив додому в скоєному жаху і говорив: «Боже мій, що я роблю з цими молодими людьми ?! Я не думав, що це буде так важко». Коли нарешті настав час виходити з голоду, виявилося, що поступовий вихід, коли цим людям поступово розширювалася дієта зі збільшенням калорійності від 2200 ккал на добу і вище, суб'єктивно також важко переносилася, як і голодування. Збільшення кількості їжі полегшення не приносило - почуття голоду залишалося таким же гострим. В кінці виходу, коли піддослідним дозволили їсти без обмежень, вони багато з'їдали відразу по кілька порцій їжі, аж до блювоти, і все одно залишалися голодними. Кіз писав, що після тривалого голодування калорійність 2200 ккал на добу для середньої людини недостатня. Він вважав, що для повного відновлення потрібно не менше 4000 ккал добу протягом декількох місяців. Тільки тоді, коли вага цих людей повністю відновлялася, у них зникало болісне відчуття голоду. Участь у експери-

менті жодним чином не вплинула на здоров'я його учасників, проте медичний супровід цього процесу довів обов'язкову необхідність медичного контролю [9].

Висновки: голодування це клінічна форма дівіантної поведінки людини, яке створює охоронне гальмування ЦНС як захисну реакцію організму на надзвичайний стресовий вплив (відсутність їжі) і характерезується психостимуюючою дією або седативним ефектом на нервову систему людини та потребує певного відновлювального періоду, який у разі повного голодування дорівнює періоду голодування, а у разі ступеневого голодування половині розвантажувального періоду. Врахування зазначеної інформації дозволяє поліграфологам не зробити хибнопозитивну (помилка 1 типу) або хибнонегативну помилку (помилка 2 типу) під час дослідження, що фактично може призвести або до не виявлення фактів приховуваної інформації або до їх помилкового встановлення.

Використані джерела:

1. Медична психологія: [Підручник] / І.С Вітенко. - К: Здоров'я, 2007. - 208 с.

2. Selye H. A syndrome produced by diverse nocuous agent // Nature. – 1936. – V. 138, № 3479. – P. 32.

3. Меерсон Ф. З. Адаптация, стресс и профилактика. — М.: Наука, 1981. - 278 с.

4. Кокосов А.Н., Луфт В.М., Ткаченко Е.И., Хорошилов И.Е. Лечебное голодание при внутренних болезнях. Методическое пособие. — СПб.: Издательство «Лань», 1999. - 64 с. Режим доступа: https://www.vbulanov.spb.ru/037_004.phtml

5. Маслов А.Г., Константинов Ю.С., Латчук В.Г. Способы автономного выживания человека в природе. Учеб. пособие. – М.: Академия, 2008. – С. 32.

6. Полиграфологи сделали заявление по Савченко. 19 апреля 2018. - Режим доступу: https://www.obozrevatel.com/crime/poligrafologi-sdelali-zayavlenie-po-savchenko.htm

7. Термінологічний довідник PDD. За заг. ред. Д. Крапола, М. Хендлера, Ш. Штурм. / Переклад О. Назаров, А. Лисенко. - 2012. - Режим доступу: http://expert-nazarov.com/detektor-lzhi-poligraf/773-vpershe-v-ukrajini-opublikovano-terminologichnij-dovidnik-z-suchasnikh-naukovikh-pidkhodiv-shchodo-psikhofiziologichnikh-doslidzhen-na-poligrafi

8. Франк Д.Б. Голод и психика // О голоде. Сборник статей: Светлой памяти В.Г. Короленко / Под ред. проф. К.Н. Георгиевского, д-ра В.М. Когана и проф. А.В. Палладина. - Харьков: Научная мысль, 1922. - С. 242.

9. S.A. Russell Hunger: An Unnatural History. - New York: Basic Books Inc., 2005. - p.23.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України. Прийнятий 13 квітня 2012 року № 4651-VI - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

References

1. Nazarov O. A. Osoblyvosti vidnovlenoho periodu pered testuvanniam na polihrafi u razi holoduvannia testovanoi osoby z riznykh prychyn [Specifics of the Recovery Period Before Polygraph Testing of a Person Who Has Been Fasting for Various Reasons]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018.03. URL: https://expertize-journal.org.ua/detektor-

lzhi-poligraf/11389-osoblivosti-vidnovlenogo-periodu-pered-testuvannyam-na-poligrafi-u-razi-go-loduvannya-testovanoji-osobi-z-riznikh-prichin (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].

ПРОБЛЕМИ ВІДНОСИН ПЕРСОНАЛУ ДО ПЕРЕВІРКИ НА ПОЛІГРАФІ[1]

Златіна-Коткова О. Г.

DOI: 10.53672/ej.3.2018.06[1] Check for updates

Анотація. Поширення перевірок на поліграфі в кадровій роботі супроводжується стійким негативним ставленням частини персоналу до таких тестувань: протидією процедурі, відмовами від перевірки, загостренням стосунків між рядовими працівниками й керівництвом, а також потоком дискредитаційної інформації в інтернеті. Златіна-Коткова О. Г., провідний поліграфолог ПАТ КБ «ПриватБанк», аналізує чинники, що формують думку працівників і кандидатів на роботу про поліграфне тестування, і пропонує способи запобігти негативу. Авторка спирається на огляд літератури (Щекін Г. В., Торшина К., Комісарова Я. В., Пеленіцин А. Б. та ін.), історію ухвалення в США Акта про захист працівників від поліграфа 1988 р., дані охоронної компанії «Альфа-Щит», де 70–80 % замовлень становлять кадрові перевірки, опитування поліграфологів ПриватБанку та аналіз близько 1500 проведених ними тестувань. Наголошено, що поліграф не може бути єдиним методом оцінювання персоналу: хибнопозитивні й хибнонегативні помилки однаково шкодять організації, тому результати тестування мають підтверджуватися незалежними методами. Серед чинників негативного ставлення опитані поліграфологи найчастіше називали «міфи» про поліграф у колективі (88,2 %) і негативний досвід попереднього тестування (82,4 %), рідше непрофесіоналізм поліграфолога та негативну позицію керівника (по 41,2 %). Більшість респондентів (64,7 %) вважає, що ставлення працівника впливає і на процес, і на результат тесту. Аналіз тестувань показав, що у 73 % висновків «No opinion» фіксувалися ознаки протидії або недотримання інструкцій, а за наявності таких ознак однозначного висновку вдавалося дійти лише в 35 % випадків. Окремо розглянуто роль керівника як зразка поведінки: він може підірвати довіру до перевірки або істотно допомогти поліграфологу, провівши мотиваційну бесіду чи першим пройшовши тест. Рекомендації авторки охоплюють компетентність і етичність поліграфолога, правильне «зняття» замовлення, конфіденційність, попередні й групові бесіди з персоналом та відмову від кадрових рішень лише за результатами поліграфа, особливо скринінгового. Стаття корисна поліграфологам, HR-фахівцям і керівникам організацій, які запроваджують поліграфні перевірки.

Ключові слова: тестування на поліграфі, кадрові перевірки, ставлення персоналу, протидія тестуванню, висновок «No opinion», роль керівника, передтестова бесіда, професійна етика поліграфолога, оцінювання персоналу, хибнопозитивні помилки.

Problems of Staff Attitudes Towards Polygraph Testing

Zlatina-Kotkova O. H.

Abstract. Polygraph screening has become a common tool in personnel selection and control, yet many employees and job candidates view it negatively, which shows up as countermeasures, refusals to be tested, tension between staff and management and a growing body of discrediting information online. Zlatina-Kotkova O. H., lead polygraph examiner at PrivatBank, examines the factors that shape staff attitudes towards polygraph testing and offers ways to prevent hostility. The study draws on the literature on personnel testing, the history of the US Employee Polygraph Protection Act of 1988, data from the Ukrainian security company Alfa-Shchyt, where personnel checks account for 70 to 80

percent of polygraph orders, a survey of PrivatBank polygraph examiners and an analysis of about 1,500 tests they conducted. The author stresses that the polygraph cannot serve as the sole method of personnel assessment, since both false positive and false negative errors harm an organization. Surveyed examiners named myths about the polygraph among staff (88.2%) and negative previous test experience (82.4%) as the most influential factors, followed by examiner incompetence and a manager's negative stance (41.2% each); 64.7% believed that an employee's attitude affects both the process and the outcome of the test. Signs of countermeasures or non-compliance with instructions were found in 73% of tests ending with a No Opinion result, and when such signs were present a definite conclusion was reached in only 35% of cases. The manager emerges as a role model who can either undermine trust in testing or support it through a motivational talk or by taking the test first. Recommendations cover examiner competence and ethics, careful clarification of the client's request, confidentiality, preliminary and group briefings, and avoiding personnel decisions based on polygraph results alone.

Keywords: polygraph testing, pre-employment screening, staff attitudes, countermeasures, No Opinion result, role of management, pretest interview, polygraph examiner ethics, personnel assessment.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 01.07.2018; у номері — 01.07.2018; DOI:* ***10.53672/ej.3.2018.06***[1].

Повний текст

Текст статті.

Тестування персоналу застосовується роботодавцями досить давно і широко. Як правило, це добре характеризує компанію, бо свідчить про те, що керівництво приділяє достатньо уваги підбору співробітників і роботі з персоналом. Адже від цього залежить працездатність і результативність організації, а так само мінімізація ризиків, пов'язаних з персоналом, якщо мова йде про тестування на поліграфі. Однак, тестування кандидатів на роботу і співробітників завжди було неоднозначною темою і викликало багато дискусій, Особливо яскраво це проявилося в 60-і роки, коли було багато звинувачень в статевий і расової дискримінації, що змусило багатьох підприємців і фахівців по роботі з персоналом вважати тестування справою невдячною, а іноді і небезпечною. В даний час до тестування повертаються багато компаній, в тому числі, застосовується і тестування на поліграфі як кандидатів на роботу, так і вже працюючого персоналу. За даними української охоронної компанії «Альфа-Щит», де поліграф стали застосовувати з 1998 року, серед замовлень на послуги поліграфолога 70-80% складають кадрові перевірки, а 20-30% - службові розслідування. Дані опитування менеджерів з кадрових ресурсів різних організацій США, проведеного журналом "Personnel" для вивчення широти використання тестування кандидатів на роботу, були такі (за даними помічника редактора Поля Л. Блокліна): 20% використовують різні види особистісних і психологічних тестів; 11% використовують поліграф (детектор брехні), 18% застосовують для кандидатів на роботу алкогольний і наркотичний тести; 55% опитуваних використовують тести, схожі на роботу, яку кандидату потрібно буде виконувати (математичні або обчислювальні тести, тести на вміння чітко формулювати думку і виконувати канцелярські операції, гнучкість і таке інше); 22% користуються деякими видами психоаналізу з метою виявлення необхідного майстерності кандидатів для можливої роботи в їхніх організаціях (Щекін Г.В., 2002);

Проте, не дивлячись на широке розповсюдження різних видів тестування персоналу, що, здавалося б, давно мало вже стати звичним і буденним, існує проблема відносин самого персоналу до таких перевірок. З інтерв'ю з К. Торшиною: «Іноді можна зткнутися з тим, що ситуація тестування викликає протест у кандидатів. Одні обурюються тим, що про них хочуть щось "дізнатись" ще не прийнявши їх на роботу. Іншим здається принизливої сама ситуація перевірки ("Що я вам, хлопчик?"). Треті просто вважають тести марним витрачаням часу, свого роду розвагою менеджера по персоналу або керівництва підприємства »(Торшина К., 2000 г.").

Що стосується тестування співробітників із застосуванням поліграфа, то в США, країні, яка вважається родоначальницею як самого приладу, так і практики застосування поліграфних досліджень для перевірки благонадійності персоналу, переломним етапом став 1988 рік, коли Конгресом США був затверджений «Акт про захист працівників від поліграфу» (Employee Polygraph Protection Act), після якого значно скоротилася кількість поліграфних перевірок у сфері бізнесу. Підставою для прийняття даного акта послужила думка фахівців, в тому числі психофізіолога Дж.Хессета з посиланням на Д.Ліккена, що в ситуації працевлаштування, коли брешуть відносно небагато, через помилки (несправедливого звинувачення) може постраждати значна кількість ні в чому не винних людей. До цього моменту, починаючи з 70-х років спостерігалося досить активне використання поліграфу для профілактики злочинів проти бізнесу, до 90-х років скоротившись майже втричі (Комісарова Я.В., 2016).

Зараз фахівці з різних країн кажуть в один голос, що поліграф не панацея, не можна використовувати його як єдиний метод оцінки персоналу та / або брати за основу одні тільки дані поліграфної перевірки для прийняття кадрових рішень. Про це пише ряд російських авторів Пеленіцин А.Б., Комісарова Я.В., Сошников А.П в своїй статті «Проблеми розширення практики використання поліграфа в росії». Далі наведені цитати: «Якщо, наприклад, розглянути поширене останнім часом використання поліграфа в кадровій роботі для вивчення (оцінки) персоналу - працівників і кандидатів на роботу, то в цьому випадку хибнопозитивні помилки (помилкове звинувачення правдивого) будуть приводити до того, що організація, яка перебільшує роль і можливості поліграфу, яка ігнорує можливість самого факту помилки, недорахується багато хороших співробітників, які могли б бути їй корисні, але виявилися що називається «за бортом» в результаті помилок, допущених в ході тестування на поліграфі. З іншого боку, через хибнонегативні помилки (помилкове виправдання брехуна) в організації неминуче виявиться певна кількість небажаних людей з усіма, що випливають з цього факту, негативними наслідками. Таким чином, і той, інший вид помилок будуть завдавати шкоди організації» (Пеленіцин, А.Б., 2012). Якщо керівники організацій будуть ігнорувати той факт, що помилки при проведенні поліграфних перевірок неминучі і безпідставно вірити в «непогрішність поліграфу», то це може привести до хибного уявлення про безпеку організації, яку нібито гарантує масштабне застосування поліграфу. «Світова практика, особливо практика федеральних відомств США, вже давно виробила численні способи боротьби як з причинами помилок, неминуче виникають в результаті тестування на поліграфі, так і з їх негативними наслідками. Це, перш за все, недопущення використання поліграфу в якості єдиного джерела інформації для прийняття рішення і, як наслідок, обов'язкове включення цієї технології в єдину систему спільно з іншими способами і засобами ви-

вчення людини. У такій системі перевірка на поліграфі використовується виключно як джерело сигналу про можливе навмисне спотворення людиною інформації, що повідомляється або наявності у нього небажаних якостей, а їх дійсна наявність або відсутність в обов'язковому порядку підтверджується іншими незалежними методами» (Пеленіцин, А.Б., 2012). Катерина Румянцева з російської кадрової компанії «Нео СТАФФ» радить, що "поліграф потрібно застосовувати як доповнення до інших методик, таким як психологічне тестування, професійна співбесіда, випробувальний термін» Станіслав Куликов, директор російського рекрутингового агентства «Петро-стимул» вважає, що за використання детектора брехні компанії розплачуються зниженням лояльності персоналу: "Поліграф загострює взаємовідносини між рядовими співробітниками і керівництвом.". (Сардарян, А., [Электронный ресурс]).

Таким чином, повальне необдумане і неграмотне використання поліграфа з метою тестування персоналу, тягне за собою ряд проблем, пов'язаних з недовірою як співробітників, так і керівництва щодо результатів тестування, так само як і правомірності використання даного методу. Природно, що в таких обставинах буде висока ймовірність формування негативного ставлення персоналу до поліграфного тестування.

Також, до основних факторів, які можуть впливати на ставлення персоналу до перевірок з використанням поліграфа, можна віднести наступні:

1. професіоналізм/непрофесіоналізм поліграфолога, який проводить тестування;
2. наявність досвіду попередніх тестувань, адже він може бути як позитивним, так і негативним;
3. існування і поширення серед персоналу різних "міфів" щодо поліграфу;
4. наявність суперечливої інформації в інтернеті щодо поліграфологічного тестування, в тому числі і з надання протидії, здатної значно спотворювати результати перевірки, і, навіть, зробити неможливим однозначний висновок;
5. позиція керівництва компанії щодо тестування персоналу із застосуванням поліграфу.

Згідно даних опитування, яке було проведе серед поліграфологів ПриватБанку, найбільш значимий фактор, який може вплинути на ставлення персоналу до перевірок на поліграфі, це існування в колективі негативних "міфів" про поліграф, наприклад, що всіх, кого направляють на тестування, хочуть звільнити (його обрали 88,2% опитаних); на другому місці (82,4%) - негативний досвід попереднього тестування, третє місце займає непрофесіоналізм поліграфолога і негативне ставлення керівника до поліграфу і перевірок на поліграфі (їх вказали по 41,2% респондентів). Серед інших чинників, що впливають на формування негативного ставлення до тестувань на поліграфі, були названі розголошення керівником результатів тестування іншим співробітникам, відсутність коректної інформації про поліграф і тестування на поліграфі, незнання причин проведення тестування.

Як показує практика, головна небезпека появи у співробітників компанії негативного ставлення до поліграфного тесту криється в незнанні, відсутності правильної, коректної та достовірної інформації у працівників щодо тестування на поліграфі. А як говорить народна мудрість, «святе місце порожнім не буває», тобто людина сама замінює відсутню інформацію своїми домислами, чутками, міфами. Наприклад, співробітники можуть подумати, що таким чином керівництво намагається їх на чомусь підловити, пока-

рати, незаконно звільнити. Співробітник шукає і читає щось в інтернеті, де не завжди розміщена актуальна і достовірна інформація, скоріше навпаки, повно негативних відгуків і рекомендацій, як обманути поліграф, протидіяти тестуванню, що, в кінцевому рахунку, може не тільки не допомогти, а надати зворотний ефект, тобто привести до негативного результату для співробітника. Крім того, все нове і невідоме апріорі лякає людину і сприймається нею негативно. Відомо, що навіть позитивні зміни сприймаються людиною з обережністю, викликають стрес і необхідність адаптуватися до змін. Що вже говорити про застосування «незрозумілого приладу» для перевірки, мета якої співробітнику мало відома, і не до кінця зрозуміло, на що це може вплинути. Природно, що співробітник, швидше за все, буде спочатку сприймати призначену йому перевірку на поліграфі з недовірою, настороженістю і побоюванням.

Значна роль у формуванні ставлення персоналу компанії до поліграфного тесту належить самому поліграфологу, як фахівцю, що володіє специфічними унікальними знаннями щодо даної перевірки і особисто, безпосередньо проводить тестування із застосуванням поліграфу. Від того, наскільки професійно, етично і .в відповідно до прийнятих норм і стандартів проведено тестування, буде залежати не тільки достовірність отриманих результатів, але і те, яку думку про дану перевірку сформує тестований співробітник.

Наявність на ринку послуг з проведення поліграфних перевірок слабо підготовлених і некомпетентних фахівців дискредитує в очах людей процедуру тестування на поліграфі і сам прилад в цілому. Не кажучи вже про навмисне викривлення результатів перевірки в корисливих цілях.

Окремо варто торкнутися позиції керівництва, як фактора формування у персоналу відношення до перевірок з використанням поліграфу. Керівник, як відомо, часто виступає зразком поведінки, прикладом для своїх співробітників. Це як з вихованням дитини, скільки не вчи, не розповідай, к правильно робити, але дитина, в першу чергу, дивитиметься на те, які зразки поведінки демонструють йому самі батьки. А співробітник найчастіше несвідомо проектує свої відносини з батьками і роль “значимого дорослого”, тобто батьків, на свого керівника. Відповідно, буде, швидше за все, пееймати зразки поведінки з начальства. Тому важливо, як сам керівник розуміє цілі поліграфної перевірки, її суть і особливості, важливо, що він буде транслювати свідомо і/або несвідомо своєму персоналу щодо тестування на поліграфі.

Складність може полягати також і в тому, що не кожен керівник готовий приймати результати тестування, адже правда не завжди приємна, негативний результат проходження його співробітником/співробітниками тестування на поліграфі, швидше за все, буде свідчити про якусь проблему всередині його колективу. А проблема в колективі це, найчастіше, недолік роботи керівника. Не всім хочеться визнавати і показувати свої недоліки, свої «слабкі місця». Буває і так, що поліграф не пройшов співробітник, який давно працює в компанії, керівник добре його знає і навіть, в деякій мірі, довіряє йому. У такій ситуації погодитися з негативними результатами тестування це зізнатися в тому, що помилявся в людині, довіряв їй марно. Це складно, керівник повинен бути готовий до такої ситуації і повинен розуміти, що далі з цим робити. Адже якщо виявлена проблема, то її потрібно вирішувати. Таким чином, якщо керівник сам не розуміє сенсу і цілей поліграфних перевірок, не готовий бачити негативні результати тестування своїх співробіт-

ників, він сам може стати серйозною перешкодою в роботі поліграфолога з проведення тестувань і отримання інформативних результатів. Такий керівник може ставити під сумнів результати поліграфної перевірки, які йому не вигідні, на очах у підлеглих співробітників або давати вказівки ні про що не говорити поліграфологу. Може прямо або опосередковано давати поради про використання різних методів протидії тестуванню на поліграфі співробітникам, які повинні будуть пройти такий тест. І навпаки, керівник, лояльний до поліграфу, що розуміє його сенс і цілі, вміє правильно використовувати отримані результати тестувань на поліграфі своїх співробітників, може надати неоціненну допомогу поліграфологу в його роботі. Наприклад, керівник одного з філіалів крупного банку завжди сам проводить мотиваційну бесіду із співробітниками, які йдуть на тестування на поліграфі. Він пояснює, що чекає від співробітника, що той буде щирим і відповість на всі питання правдиво. Також, він рекомендує заздалегідь підготуватися, згадати і виписати на папері всі свої порушення в роботі за період, що буде перевірятися. Якщо співробітник прислухається до цих порад, то це значно скорочує час тесту і поліграфолог може бути більш продуктивним, тобто провести більше тестувань за певний часовий період. Крім того, такі співробітники, часто, приходять правильно замотивовані і налаштовані на тест, зменшується кількість випадків протидії, невизначених результатів або повторних (уточнюючих) тестувань.

Проведене серед поліграфологів ПриватБанку дослідження щодо їх думки про вплив відносини персоналу до перевірок на поліграфі на процес і результат тесту показало наступне: більшість, 64,7%, вважає, що ставлення співробітника до тестування може вплинути і на процес і на результат тесту; 17,6% респондентів вважають, що ставлення персоналу до перевірки на поліграфі може вплинути тільки на результат даного тесту; 11,8% опитаних вказало, що ставлення співробітника до тестування може вплинути на сам процес, але не на результат тесту; 5,9% респондентів дотримується думки про те, що ставлення співробітника до тестування не може ніяк вплинути на сам тест, мотивуючи це тим, що все залежить від поліграфолога, від того, як він зможе налаштувати рапорт з тестованим. Більшість опитаних поліграфологів дважає, що негативне ставлення персоналу до перевірок на поліграфі тягне за собою відмову співпрацювати з поліграфологом під час тестування, неуважність в тесті, недотримання інструкцій, що, в свою чергу, може привести до поганих поліграми і невизначеного результату по тесту , тобто висновку No opinion (немає висновку). Також, співробітник може проявляти байдужість до результатів перевірки, в результаті того, що впевнений, що негативний висновок не матиме жодних наслідків для нього. Більшість опитуваних вказали, що найпоширеніший прояв негативного ставлення персоналу до перевірок на поліграфі, це протидія процедурі тестування з боку співробітника; далі йде прояв агресії до поліграфолога, як наслідок негативного ставлення до тестування на поліграфі, в деяких випадках негативно налаштований співробітник навіть може відмовитися від участі в тестуванні. В Англії, наприклад, противники поліграфу збирають і викладають на сайті Antipolygraph.org різні способи, які нібито дозволять обдурити поліграф. (Соколов В. [Электронный ресурс]).

В результаті аналізу близько 1500 тестувань, проведених поліграфологами ПриватБанку на предмет ознак протидії з боку тестованого і кількості невизначених результатів (вивсновку «No opinion»), були отримані наступні результати: у випадках висновку «No opinion» в 73% тестувань були зафіксовані ознаки протидії, недотримання інструкцій

поліграфолога або явної протидії з боку тестованого, і лише в 23% ознак протидії або порушення інструкцій не було. Також, лише в 35% випадків тестів з наявністю ознак протидії процесу тестування або порушення інструкцій поліграфолог зміг зробити однозначний висновок, відповідно, в 65% таких тестів, фахівець не зміг прийти до однозначного висновку. Отримані дані ще раз підтверджують, наскільки важливо для отримання однозначного висновку по тесту, щоб тестований дотримувався інструкцій і співпрацював з поліграфологом в процесі тестування.

Щоб забезпечити лояльне ставлення персоналу компанії до поліграфного тестування важливо, перш за все самому поліграфологу бути компетентним професіоналом, використовувати тільки валідні і адекватні ситуації методики тестування, слідувати стандартам і вимогам їх застосування, дотримуватися етичних принципів у своїй роботі, забезпечуючи дотримання конституційних та інших законних прав і свобод тестованого співробітника або кандидата на роботу.

Важливу роль у формуванні лояльного ставлення персоналу до перевірок на поліграфі вірно організована робота фахівця-поліграфолога з замовником тестування, яким в більшості випадків виступає керівник. Основні моменти грамотної роботи з замовником, це правильне "зняття" замовлення, тобто визначення суті проблеми і чим в даному випадку може допомогти поліграф, прояснення цих моментів із замовником для формування у нього вірного розуміння можливостей тестування на поліграфі в його конкретному випадку; пояснення необхідності дотримання конфіденційності; грамотне надання результатів замовнику, рекомендації щодо подальшої роботи з результатами тестування. «Головне - не залишати результати перевірки без наслідків. Нехай колектив бачить, що вони не є формальністю". (Соколов В. [Электронный ресурс]). Але також не варто приймати кадрові рішення, які базуються лише на результатах перевірки на поліграфі, як уже було зазначено вище, особливо це стосується скринінгових тестів.

Гарним мотиваційним фактором для підлеглого персоналу стане тестування самого керівника на поліграфі, особливо, якщо тест він пройде першим. Так він покаже своєму колективу позитивний приклад. До того ж керівник, який сам проходив тестування, зможе грамотно пояснити підлеглому, що з себе представляє тестування на поліграфі, як і для чого воно буде відбуватися, і тут він буде говорити не голослівно, а грунтуватися на власному досвіді і прикладі. Також це допоможе мінімізувати ризики розвитку напруженості у відносинах між керівником і підлеглими, які можуть виникнути у зв'язку з появою в компанії практики тестування на поліграфі. Крім того, керівник, проходячи сам тестування на поліграфі, показує, що не залежно від посади всі співробітники можуть бути спрямовані на перевірку на поліграфі, навіть вище керівництво.

Також, допомогти подолати негативне ставлення персоналу до перевірок на поліграфі може правильно організована підготовка співробітників до тестування. В. Соколов, поліграфолог, директор «С.А.І.Б.» у своїй статті «Як провести перевірку на поліграфі. Коментарі фахівців» радить керівникам провести попередню бесіду з тими співробітниками, які мають пройти перевірку на поліграфі. «Це необхідно для того, щоб по можливості зменшити негативну реакцію людей на детектор брехні. Обрисуйте коло питань, які можуть бути задані, завірте, що виключені незручні запитання про особисте життя - проблеми в сім'ї, сексуальної орієнтації» (Соколов В. [Электронный ресурс]). Проведення подібної бесіди безпосередньо в самому тестуванні на поліграфі передбачене протоколом

передтестової бесіди згідно стандартів АПА (The American Polygraph Association (APA) і грамотний фахівець обов'язково її проведе. Однак, попередня розмова, проведена керівником напередодні тестування, може допомогти сформувати правильне розуміння цілей і завдань тестування, розвіяти необґрунтовані страхи і сумніви співробітника або кандидата на роботу, дати впевненість, що його конституційні права і свободи не будуть порушені в ході тестування. Наприклад, в практиці російських поліграфологів є групові бесіди, що проводяться поліграфологом перед поліграфними перевірками, ініційованими у зв'язку зі службовим розслідуванням, завдяки яким фахівець очікує отримати зниження загальної тривожності невинних співробітників і підвищення напруги винного/винних. Він пояснює , як поліграф може допомогти самому колективу, знявши підозри з невинних, відповідає на основні, питання, пов'язані з цією перевіркою, поліграфом і самим поліграфологом, які непокоять персонал. Така бесіда допоможе заповнити інформаційну прогалину, яка веде до необгрунтованих тривог і страхів, що допоможе знизити ймовірність відмов від тестування і протидії в ході тестування. Отримання співробітниками правильної, коректної інформації може допомогти у формуванні якщо не позитивного, то хоча б не негативного ставлення до самої процедури тестування на поліграфі. Така бесіда може бути корисна і в разі проведення періодичних (скринінгових) тестів персоналу, якщо вони здійснюються вперше в компанії.

В якості засобів профілактики і боротьби з негативним ставленням персоналу до поліграфного тесту, які застосовуються поліграфологами ПриватБанку в своїй практиці, опитаними співробітниками були вказані наступні: робота з запереченнями тестованого і його негативним настроєм; роз'яснення причин і завдань тесту; встановлення рапорту; співпраця з керівництвом, адже хто, як не керівник може мотивувати або демотивувати; ввічливість, професіоналізм; демонстрація того, що поліграфолог - це експерт; надання можливості поділитися переживаннями і права вибору проходити або не проходити тестування, підбиття підсумку в післятестовій бесіді, які висновки на майбутнє були зроблені і що привело до отриманого результату. «Проведення якісних поліграфологічних тестуваннь - основна запорука зниження негативу», «Тільки бесіда. Ми, своєю особистістю, своїм підходом до спілкування з людиною, можемо змінити його упередженість"- відзначають експерти-поліграфологи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Каплун О.А. Історія виникнення і розвитку тестування Текст наукової статті за фахом «Народна освіта. Педагогіка »[Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-vozniknoveniya-i-razvitiya-testirovaniya

2. Комиссарова, Я.В. Криміналістичне вивчення особистості. Науково-практичний посібник для магістрів: практичний посібник / Я.В. Комиссарова, під ред. - Москва: Проспект, 2016. - 224 с.

3. Пеленіцин А.Б., Проблеми розширення практики використання поліграфа в росії // Психологічні та методологічні аспекти досліджень із застосуванням поліграфа. Матеріали науково-практичної конференції «Професійні та методичні аспекти проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа/Пеленіцин, А.Б., Комиссарова Я.В., Сошніков А.П. - (Москва 17 березня 2012 року) // Збірник наукових статей / наук. ред. докт. пед. наук, проф. А.М. Балбек. - М .: Вид-во МАДМУ, 2012. - С. 129-142.

4. Сардарян А. Свій бізнес [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.hr-life.ru/article/ispoved-pod-tokom

5. Соколов В. Як провести перевірку на поліграфі. Коментарі фахівців. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.hr-director.ru/article/63484-qqe-15-m4-raspoznat-vora-obmanshchika-ili-lyubitelya-alkogolya?ustp=W

6. Сошніков А.П., Оцінка персоналу. Психологічні та психофізичні методи / А. П. Сошників., А. Б. Пеленіцин - Москва: Ексмо, 2009. - 173 стор.

7. Торшина К. Тестування при прийомі на роботу // Управління персоналом. 2000. № 12. - с. 53-56.

8. Хессет Дж. Введення в психофізіологію / Пер. з англ. М .: Изд-во «Світ», 1981. - 246 с.

9. Щекін Г.В. Організація і психологія управління персоналом: навчально-методичний посібник. - Київ: МУП, 2002. - 832 с.

Данная статья освещает проблемы, связанные с негативным отношением персонала к полиграфным проверкам, такие как .оказание противодействия процедуре тестирования, вплоть до отказа от прохождения проверки на полиграфе; обострение взаимоотношений между рядовыми сотрудниками и руководством из-за введения такой процедуры отбора и контроля персонала, как полиграфологическое тестирование; рост негативной информации в интернете, дискредитирующей полиграфные проверки, что влечет за собой определенные сложности для специалистов-полиграфологов в реализации своей деятельности. Так же в статье рассмотрены основные факторы, влияющие на формирование мнения сотрудников о тестировании с применение полиграфа, приведены рекомендации, как создать правильное восприятие и понимание сотрудниками и кандидатами на работу предстоящей им полиграфной проверки, чтобы минимизировать риски возникновения негативного отношения к данной процедуре.

Ця стаття висвітлює проблеми, пов'язані з негативним ставленням персоналу до поліграфних тестувань, такі як .вчинення протидії процедурі тестування, навіть відмова від проходження перевірки на поліграфі; загострення взаємин між рядовими співробітниками і керівництвом через введення такої процедури відбору і контролю персоналу, як тестування на поліграфі; зростання негативної інформації в інтернеті, яка дискредитує поліграфні перевірки, що тягне за собою певні складності для фахівців-поліграфологів в реалізації своєї діяльності. Також в статті розглянуті основні фактори, що впливають на формування думки співробітників про тестування із застосування поліграфа, наведені рекомендації, як створити правильне сприйняття і розуміння співробітниками і кандидатами на роботу майбутньої поліграфної перевірки, щоб мінімізувати ризики виникнення негативного ставлення до даної процедури.

This article describes related to the negative attitude of staff to polygraph tests, such as countering the testing procedure, up to refusal to undergo a polygraph test; the aggravation of the relationship between ordinary employees and management due to the introduction of such a procedure for the selection and control of personnel, such as polygraph testing; the growth of negative information on the Internet, discrediting polygraph checks, which entails certain difficulties for polygraph specialists in the implementation of their activities. The article also discusses the main factors that influence the

formation of the opinions of employees about testing with the use of a polygraph, gives recommendations on how to create the correct perception and understanding by employees and candidates for the work of the forthcoming polygraph inspection in order to minimize the risks of negative attitude towards this procedure.

References

1. Zlatina-Kotkova O. H. Problemy vidnosyn personalu do perevirky na polihrafi [Problems of Staff Attitudes Towards Polygraph Testing]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018.06. URL: https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/852-zlatina-kotkova-o-g-problemi-vidnosin-personalu-do-perevirki-na-poligrafi (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

1.3. ПРАВОВЕ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

СУДОВА ПРАКТИКА ДОРУЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЕКСПЕРТАМ (ФАХІВЦЯМ) НЕ ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ В 2018 РОЦІ[1]

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.3.2018.02[1] Check for updates

Анотація. Інформаційний довідник О. А. Назарова адресовано судовим експертам-товарознавцям і оцінювачам; він стосується судової практики доручення судово-товарознавчих експертиз у кримінальних провадженнях експертам (фахівцям), які не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, у 2018 році. У вступній частині автор визначає судову практику як масив судових рішень, що формується в діяльності судових органів, насамперед судів вищих інстанцій. Оскільки правова система України належить до романо-германської правової сім'ї, цей термін, за О. А. Назаровим, позначає вторинне джерело права, пов'язане винятково з інтерпретаційно-правовою та правозастосовною діяльністю судів. Водночас акти судової влади в Україні помітно впливають на нормативне регулювання суспільних відносин, і дедалі більше вітчизняних учених погоджуються, що судову практику слід визнати джерелом національного права. На цьому підґрунті автор пропонує читачам довідник, що узагальнює практику 2018 року щодо доручення судово-товарознавчих експертиз у кримінальних провадженнях недержавним експертам; сам довідник поширюється окремим файлом, доступним для завантаження зі сторінки публікації. Матеріал може бути корисним судовим експертам недержавного сектору, оцінювачам, адвокатам і слідчим як орієнтир під час залучення недержавних експертів у кримінальному процесі.

Ключові слова: судова практика, судово-товарознавча експертиза, недержавні судові експерти, кримінальне провадження, джерело права, оцінювач, довідник судового експерта.

Judicial Practice of Assigning Forensic Commodity Examinations in Criminal Proceedings to Experts (Specialists) of Non-State Institutions in Ukraine in 2018

Nazarov O. A.

Abstract. This information guide by Nazarov O. A. is addressed to forensic commodity experts and valuers and concerns the judicial practice in 2018 of assigning forensic commodity examinations in criminal proceedings to experts (specialists) who do not work at state specialised forensic institutions. In the introductory part, the author defines judicial practice as the body of court decisions produced by the judiciary, primarily by the higher courts. Since the Ukrainian legal system belongs to the Romano-Germanic legal family, the term denotes a secondary source of law associated exclusively with the interpretative and law-applying activity of courts. At the same time, acts of the judiciary noticeably influence the normative regulation of social relations in Ukraine, and a growing number of Ukrainian scholars agree that judicial practice should be recognised as a source of national law. On

this basis, the author offers readers a guide summarising the 2018 practice of entrusting forensic commodity examinations in criminal proceedings to non-state experts; the guide itself is distributed as a separate downloadable file attached to the publication. The material may serve forensic experts of the non-state sector, valuers, defence lawyers and investigators as a reference point when non-state experts are engaged in criminal proceedings.

Keywords: judicial practice, forensic commodity examination, non-state forensic experts, criminal proceedings, source of law, valuer, reference guide.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 13.05.2018; у номері — 01.07.2018; DOI:* ***10.53672/ej.3.2018.02***[1].

Повний текст

Назаров О.А.

Судова практика доручення проведення судово-товарознавчих експертиз в кримінальних провадженнях експертам (фахівцям) не державних спеціалізованих установ в Україні в 2018 році

Інформаційний довідник судового експерта товарознавця (оцінювача)

Київ 2018

Судова практика — це масив судових рішень, що створюється в процесі діяльності судових органів, перш за все судів вищих інстанцій. З урахуванням романо-германської правової системи, до якої належить і правова система України, цей термін позначає вторинне джерело права, пов'язане винятково з інтерпретаційно-правовою та правозастосовною судовою діяльністю. В Україні акти органів судової влади також відіграють помітну роль у процесі нормативного регулювання суспільних відносин. Враховуючи це, все більше українських вчених погоджуються із тим, що судову практику слід визнати джерелом вітчизняного права. До уваги читачів пропонується інформаційний довідник судового експерта товарознавця (оцінювача) "Судова практика доручення проведення судово-товарознавчих експертиз в кримінальних провадженнях експертам (фахівцям) не державних спеціалізованих установ в Україні в 2018 році" - завантажити довідник.

References

1. Nazarov O. A. Sudova praktyka doruchennia provedennia sudovo-tovaroznavchykh ekspertyz v kryminalnykh provadzhenniakh ekspertam (fakhivtsiam) ne derzhavnykh spetsializovanykh ustanov v Ukraini v 2018 rotsi [Judicial Practice of Assigning Forensic Commodity Examinations in Criminal Proceedings to Experts (Specialists) of Non-State Institutions in Ukraine in 2018]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018.02. URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/826-sudova-praktika-doruchennya-provedennya-sudovo-tovaroznavchikh-ekspertiz-v-kriminalnikh-provadzhennyakh-ekspertam-fakhivtsyam-ne-derzhavnikh-spetsializovanikh-ustanov-v-ukrajini-v-2018-rotsi (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ ЗА ПЕРІОД 2013-2018 РОКИ: ПОВНИЙ ПЕРЕЛІК ЗАРЕЄСТРОВАНИХ ЗАКОНОПРОЕКТІВ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ[1]

Анотація. Від 2013 року в Україні не припиняються спроби провести судово-експертну реформу, а запропоновані законопроєкти коливаються від збереження повної державної монополії в галузі судової експертизи (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу») до самоврядування судових експертів (законопроєкт № 8223). Автор звертає увагу, що окремого закону про діяльність державних спеціалізованих експертних установ так і не ухвалено, тоді як чинний Закон «Про судову експертизу» дублює права й обов'язки експертів, уже закріплені процесуальними кодексами, які мають вищу юридичну силу. Показано й гостру колізію 2018 року: ст. 7-1 Закону надає право призначати експертизи органу досудового розслідування і стороні захисту, тоді як ст. 242 КПК України, за оцінкою автора, покладає це виключно на слідчого суддю або суд. Історичний екскурс пов'язує традицію спеціального закону про судову експертизу з радянською теорією судової експертології (А. І. Вінберг, Ю. М. Кубицький, О. Р. Шляхов), тоді як у Європі та США такого закону немає. Основу статті становить хронологічний реєстр ініціатив: три законопроєкти VII скликання (№ 2144, 3637, 4916), оприлюднений Мін'юстом 2013 року проєкт Закону «Про судово-експертну діяльність» із критичним коментарем Г. Авдєєвої та Г. Прохорова-Лукіна і 11 законопроєктів VIII скликання (№ 2081а, 5014, 6244, 6264, 6285, 7472, 8112, 8116, 8223, 8249, 8336). Для кожного вказано дату реєстрації, ініціаторів, головний комітет, висновки Головного науково-експертного управління та ухвалені рішення. Підсумок такий: невдалі спроби впорядкувати галузь подекуди непропорційно збільшують навантаження на експертів державних установ і затягують розгляд кримінальних справ, однак 14 законопроєктів за п'ять років засвідчують суспільний запит на наближення судово-експертної діяльності до європейських норм. Матеріал придатний як довідковий для судових експертів, юристів і дослідників законодавчого процесу.

Ключові слова: судово-експертна реформа, законопроєкти, Верховна Рада України, Закон України «Про судову експертизу», державна монополія, самоврядування судових експертів, призначення експертизи, Кримінальний процесуальний кодекс України, колізія норм, судова експертологія.

Forensic Expertise Reform in Ukraine, 2013-2018: A Complete List of Bills Registered in the Verkhovna Rada of Ukraine

Abstract. Since 2013 Ukraine has repeatedly attempted to reform its forensic expertise system, with proposals ranging from preserving the full state monopoly on forensic examination (Article 7(1) of the Law of Ukraine 'On Forensic Examination') to self-governance of forensic experts (Bill No. 8223). The paper notes that Ukraine has never adopted a separate law on state specialised forensic institutions; instead, the general law duplicates experts' rights and duties already set out in the procedural codes, which prevail over it. A sharp conflict arose in 2018: Article 7-1 of the Law allowed pre-trial investigation bodies and the defence to order forensic examinations, whereas, in the author's reading, Article 242 of the Criminal Procedure Code reserved this power to the investigating judge or the court. A brief historical note traces the idea of a special forensic examination statute to Soviet forensic expertology (A. I. Vinberg, Yu. M. Kubytskyi, O. R. Shliakhov), while European countries and the United States have no such law. The core of the paper is a chronological register of initiatives: three bills of the 7th convocation, the Ministry of Justice draft law on forensic activity published for discussion in 2013

with a critical commentary by H. Avdieieva and H. Prokhorov-Lukin, and eleven bills of the 8th convocation. For each bill the registration date, sponsors, lead committee, conclusions of the Main Scientific and Expert Department and parliamentary decisions are given. The author concludes that unsuccessful reform attempts have at times disproportionately increased the workload of state forensic institutions and delayed criminal cases, yet fourteen bills in five years show persistent public demand for bringing forensic activity closer to European standards. The paper is a useful reference for forensic experts, lawyers and researchers of the legislative process.

Keywords: forensic expertise reform, draft laws, Verkhovna Rada of Ukraine, Law on Forensic Examination, state monopoly, self-governance of forensic experts, ordering an examination, Criminal Procedure Code of Ukraine, conflict of laws, forensic expertology.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 14.06.2018.*

Повний текст

До речі, в Європейській юридичній практиці та США, спеціальний закон про судову експертизу відсутній, така практика існує лише на пострадянському просторі і своїм корінням починається з радянських часів створення теорії судової експертології, що також було притаманно лише СРСР. Ідея формування спеціальної галузі наукових знань про судову експертизу народилася в 1950-х рр. спочатку як створення науки про криміналістичну експертизу в межах криміналістичної техніки, а в подальшому як загальна методика дослідження речових доказів у кримінальному і цивільному праві. (А.І. Вінберг 1955; Ю.М. Кубицкий 1959; А.Р. Шляхов 1959). Пізніше (1961 р.) А.І. Вінберг і О.Р. Шляхов висловили думку про необхідність розробки загального вчення про судову експертизу, предметом якої є процесуальні умови логічні, фізико-технічні і хіміко-біологічні методи дослідження, а також методика і техніка проведення різних видів судової експертизи.

Отже, за час починаючи з 2013 року у Верховній Раді України було зареєстровано біля 3 законопроектів і 1 законопроект було обговорено на громадських слуханнях у Міністерстві юстиції України, і за час сесії VIII скликання - 11 законопроектів з тих або інших питань пов'язаних з судовою експертизою та використанням спеціальних знань у різних галузях судочинства та на замовлення юридичних, фізичних осіб. У підготовленій статті, наводяться всі зареєстровані законопроекти у Верховній Раді України та вказуються прийняті по ним рішення, а також народні депутати, які ініціювали їх прийняття.

Проекти, зареєстровані за всі сесії VII скликання

1. № 2144 від 31.01.2013 Проект Закону про внесення зміни до статті 21 Закону України "Про судову експертизу" (щодо кадрового забезпечення) - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45605

Ініціатор(и) законопроекту:

Азаров Микола Янович Кабінет Міністрів України

Головний комітет: Ківалов С.В. Комітет з питань верховенства права та правосуддя.

Висновок Головного науково-експертного управління 04.03.2013. Узагальнюючий висновок: за результатами розгляду в першому читанні законопроект може бути прийнятий за основу.

04.04.2013 Прийнято в першому читанні

18.06.2013 Проект не прийнято. Відхилено та знято з розгляду

2144/П 14.03.2013 Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення зміни до статті 21 Закону України "Про судову експертизу" щодо кадрового забезпечення. 16.04.2013 Постанову підписано. - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46128

2. 06.08.2013 Міністерство юстиції України оприлюднило для обговорення текст проекту Закону про судово-експертну діяльність. Проект закону про судово-експертну діяльність (текст) - https://clk.su/cWoPC

Коментар щодо проекту закону України «Про судово-експертну діяльність». Автори: Авдєєва Г., Прохоров-Лукін Г. Висновок: у цілому проекту закону є неприйнятним і не може бути рекомендований дя розгляду Верховною Радою України - https://clk.su/NQiNX

До Верховної Ради України проект закону України «Про судово-експертну діяльність» поданий не був.

3. № 3637 від 19.11.2013 Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо визначення видів експертизи та удосконалення порядку залучення експерта - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=49099

Ініціатор(и) законопроекту:

Бондарєв Костянтин Анатолійович (VII скликання)

3637/П 15.05.2014 Проект Постанови про повернення на доопрацювання проекту Закону України про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо визначення видів експертизи та удосконалення порядку залучення експерта - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50919

Головний комітет: Ківалов С.В. Комітет з питань верховенства права та правосуддя.

Висновок Головного науково-експертного управління 28.04.2014. Враховуючи викладене вважаємо, що законопроект потребує суттєвого, концептуального доопрацювання, а тому його прийняття у пропонованому вигляді є недоцільним.

27.11.2014 проект відкликано. Знято з розгляду.

4. № 4916 від 20.05.2014 Проект Закону про судово-медичну експертну діяльність - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50967

Ініціатор(и) законопроекту:

Петьовка Василь Васильович (VII скликання)

Головний комітет: Ківалов С.В. Комітет з питань верховенства права та правосуддя.

27.11.2014 проект відкликано. Знято з розгляду.

Проекти, зареєстровані за всі сесії VIII скликання

1. № 2081а від 16.06.2015 Проект Закону про судово-медичну експертну діяльність - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55586

Ініціатор(и) законопроекту:

Петьовка Василь Васильович (VIII скликання)

Головний комітет: Князевич Р.П. Комітет з питань правової політики та правосуддя.

03.10.2017 проект відкликано. Знято з розгляду.

2. № 5014 від 08.08.2016 Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про судову експертизу" щодо атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59868

Ініціатор(и) законопроекту:

Кривохатько Вадим Вікторович (VIII скликання)

5014/П 29.11.2017 Проект Постанови про зняття з розгляду проекту Закону України про внесення змін до Закону України "Про судову експертизу" щодо атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз. Князевич Р.П. Комітет з питань правової політики та правосуддя - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63032

20.03.2018 знято з розгляду.

3. № 6244 від 27.03.2017 Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про судову експертизу" щодо уточнення деяких положень - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61429

Ініціатор(и) законопроекту:

Князевич Руслан Петрович (VIII скликання)

Жеваго Костянтин Валентинович (VIII скликання)

Грановський Олександр Михайлович (VIII скликання)

Алєксєєв Сергій Олегович (VIII скликання)

6244/П 29.11.2017 Проект Постанови про зняття з розгляду проекту Закону України про внесення змін до Закону України "Про судову експертизу - 20.03.2018 знято з розгляду. Князевич Р.П. Комітет з питань правової політики та правосуддя - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62998

4. № 6264 від 30.03.2017 Проект Закону про судово-експертну діяльність в Україні - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469

Ініціатор(и) законопроекту:

Лапін Ігор Олександрович (VIII скликання)

Головний комітет: Князевич Р.П. Комітет з питань правової політики та правосуддя.

05.04.2017 надано для ознайомлення. Опрацьовується в комітеті.

5. № 6285 від 04.04.2017 Проект Закону про основні засади провадження діяльності у сфері судово-медичної експертизи - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61498

Ініціатор(и) законопроекту:

Богомолець Ольга Вадимівна (VIII скликання)

Петьовка Василь Васильович (VIII скликання)

Головний комітет: Князевич Р.П. Комітет з питань правової політики та правосуддя.

07.04.2017 надано для ознайомлення. Опрацьовується в комітеті.

6. № 7472 від 29.12.2017 Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проведення судово-психіатричної експертизи в адміністративному провадженні - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63290

Ініціатор(и) законопроекту:

Кожем'якін Андрій Анатолійович (VIII скликання).

7472/П 07.03.2018 Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проведення судово-психіатричної експертизи в адміністративному провадженні. 13.03.2018 вручено для розгляду. Очікує розгляду - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63594 Висновок Головного науково-експертного управління 12.02.2018. Узагальнюючий висновок: за результатами розгляду в першому читанні законопроект може бути прийнятий за основу з урахуванням висловлених зауважень та пропозицій.

7. № 8112 від 13.03.2018 Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку призначення експертизи - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63610

Ініціатор(и) законопроекту:

Кишкар Павло Миколайович (VIII скликання)

Головний комітет: Кожем'якін А.А. Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

Опрацьовується в комітеті.

8. № 8116 від 14.03.2018 Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо підстав проведення експертизи - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63614

Ініціатор(и) законопроекту:

Воропаєв Юрій Миколайович (VIII скликання)

Долженков Олександр Валерійович (VIII скликання)

Матвієнков Сергій Анатолійович (VIII скликання)

16.05.2018 прийнято в першому читанні. Готується на друге читання.

Головний комітет: Кожем'якін А.А. Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

8116/П 07.05.2018 Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо підстав проведення експертизи - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63965

9. № 8223 від 03.04.2018 Проект Закону про судову експертизу та самоврядування судових експертів - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63780

Ініціатор(и) законопроекту:

Лапін Ігор Олександрович (VIII скликання)

Авторський колектив

Головний комітет: Князевич Р.П. Комітет з питань правової політики та правосуддя.

Опрацьовується в комітет.

10. № 8249 від 06.04.2018 Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури проведення експертиз - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63818

Ініціатор(и) законопроекту:

Сотник Олена Сергіївна (VIII скликання) Ємець Леонід Олександрович (VIII скликання) Острікова Тетяна Георгіївна (VIII скликання) Геращенко Ірина Володимирівна (VIII скликання) Подоляк Ірина Ігорівна (VIII скликання) Найєм Мустафа-Масі (VIII скликання) Пташник Вікторія Юріївна (VIII скликання) Костенко Павло Петрович (VIII скликання) Власенко Сергій Володимирович (VIII скликання)

Висновок Головного науково-експертного управління 21.05.2018. Узагальнюючий висновок: за результатами розгляду в першому читанні законопроект може бути прийнятий за основу з наступним урахуванням висловлених зауважень. Головний комітет: Кожем'якін А.А. Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

07.06.2018.в порядок денний не включено.

11. № 8336 від 04.05.2018 Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій незалежності судового експерта та належного забезпечення здійснення судово-експертної діяльності - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63960

Ініціатор(и) законопроекту:

Геращенко Антон Юрійович (VIII скликання)

Білоцерковець Дмитро Олександрович (VIII скликання)

Висновок Головного науково-експертного управління 16.05.2018. Узагальнюючий висновок: за результатами розгляду в першому читанні законопроект доцільно повернути суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання.

Головний комітет: Кожем'якін А.А. Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

07.06.2018 в порядок денний не включено.

Висновки. Намагання законотворців впорядкувати судово-експертну діяльність в Україні поки стикається з низкою невдач і навіть призводить до того, що подекуди непропорційно починає зростати навантаження на судових експертів державних спеціалізованих установ (наприклад, в кримінальних провадженнях), що лише спричиняє затягування розгляду справ у цій галузі судочинства. Проте, зареєстровані на протязі останніх п'яти років 14 законопроектів вказують на актуальність цього питання у суспільстві і намаганні держави і громади наблизити судово-експертну діяльність до європейських норм задля підвищення ефективності українського сучасного судочинства.

References

1. Provedennia sudovo-ekspertnoi reformy v Ukraini za period 2013-2018 roky: povnyi perelik zareiestrovanykh zakonoproektiv u Verkhovnii Radi Ukrainy [Forensic Expertise Reform in Ukraine, 2013-2018: A Complete List of Bills Registered in the Verkhovna Rada of Ukraine]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/838-perelik-zakonoproektiv-shchodo-provedennya-sudovo-ekspertnoji-reformi-abo-vnesennya-zmin-u-diyuche-zakonodavstvo-ukrajini (onovlena versiia vid 02.02.2020). [in Ukrainian].

МОТИВАЦІЯ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЇХ ПЕРВИННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ[1]

Євдокимова Н. О., Тимців М. М.

DOI: 10.53672/ej.3.2018.07[1] Check for updates

Анотація. Створення Національної поліції за Законом України від 2 липня 2015 року № 580-VIII, а перед тим патрульної поліції, поставило перед системою підготовки кадрів завдання добирати й навчати професійно вмотивованих і стресостійких працівників: патрульні поліцейські першими реагують на виклики лінії «102», діють у конфліктних і стресових ситуаціях, а в їхніх підрозділах помітна значна плинність кадрів. Євдокимова Н. О. і Тимців М. М. ставлять за мету теоретично й емпірично дослідити особливості мотивації до навчання слухачів первинної професійної підготовки поліцейських. Теоретичною основою слугують праці В. Г. Андросюка, В. Л. Васильєва, Н. І. Ковальчишиної, А. П. Москаленка, А. Н. Роші, Н. І. Чабанюк та інших дослідників професійної мотивації правоохоронців. Емпіричне дослідження проведено з 28.01.2018 до 02.02.2018; у ньому взяли участь 48 слухачів віком від 21 до 32 років (середній вік 26 років; 11 жінок і 37 чоловіків). Застосовано анкету А. П. Москаленка «Вивчення професійної мотивації кандидатів на службу в органи внутрішніх справ», опитувальник мотивації професійної діяльності К. Замфір у модифікації А. Реана, опитувальник Смекала-Кучери для оцінювання мотиваційної спрямованості особистості та скорочену форму опитувальника особистісної орієнтації Шострома (Джоунс і Крендалл) для визначення ступеня самоактуалізації. Кореляційний аналіз за Пірсоном виявив прямі значущі зв'язки ($p < 0,01$) між показниками всіх чотирьох методик, від $r = 0,643$ (методики Москаленка і Смекала-Кучери) до $r = 0,871$ (методики Москаленка і Замфір), що автори розцінюють як математичне взаємопідтвердження результатів. Середній рівень професійної мотивації виявлено у 57 % респондентів, високий у 38 %, що автори пов'язують з якістю відбору кандидатів, а рівень, нижчий від середнього, у 4 %. Саме цим слухачам, на думку авторів, потрібна першочергова увага, адже занизька мотивація орієнтує працівника поліції не на результат службової діяльності, а на завершення процесу роботи. Отримані дані придатні для психологів, які супроводжують первинну підготовку та добір кандидатів на службу в поліції; автори наголошують на потребі подальшого вивчення мотиваційної сфери майбутніх поліцейських у їхній професійній діяльності.

Ключові слова: мотивація до навчання, професійна мотивація, майбутні поліцейські, первинна професійна підготовка, Національна поліція України, самоактуалізація, мотиваційна спрямованість особистості, кореляційний аналіз, добір кандидатів на службу в поліції.

Motivation of Future Police Officers as an Integral Component of Their Initial Professional Training

Yevdokymova N. O., Tymtsiv M. M.

Abstract. The creation of the National Police of Ukraine under Law No. 580-VIII of 2 July 2015, preceded by the launch of the patrol police, raised the demand for well-motivated and stress-resistant officers. Patrol officers are the first to respond to calls to line 102, often act in stressful and conflict situations, and their units show high staff turnover. Yevdokymova N. O. and Tymtsiv M. M. set out to examine, theoretically and empirically, the features of learning motivation among trainees in initial professional police training. The study was conducted from 28 January to 2 February 2018 with 48 trainees

aged 21 to 32 (mean age 26; 11 women and 37 men). The authors used A. P. Moskalenko's questionnaire on the professional motivation of candidates for service in internal affairs bodies, K. Zamfir's questionnaire on the motivation of professional activity as modified by A. Rean, the Smékal–Kučera orientation questionnaire, and the short form of Shostrom's Personal Orientation Inventory developed by Jones and Crandall to assess self-actualization. Pearson correlation analysis revealed direct significant relationships ($p < 0.01$) between the indicators of all four instruments, ranging from $r = 0.643$ to $r = 0.871$, which the authors treat as mutual confirmation of the results. A medium level of professional motivation was found in 57% of respondents, a high level in 38% and a below-average level in 4%. The authors attribute the high share of motivated trainees to effective candidate selection and argue that the small group with low motivation needs priority attention, since such officers focus on finishing the work process rather than on achieving results. The findings are relevant for psychologists who support police training and candidate selection, and the authors call for further research on the motivational sphere of police officers in their professional activity.

Keywords: learning motivation, professional motivation, police trainees, initial professional training, National Police of Ukraine, self-actualization, motivational orientation, Pearson correlation analysis.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 01.07.2018; у номері — 01.07.2018; DOI:* ***10.53672/ej.3.2018.07***[1].

Повний текст

Текст статті. Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку української державності, нагальної необхідності розширення сфер правового регулювання, враховуючи вплив на суспільство військових дій зони антитерористичної операції, підвищення ролі законності та правопорядку в запобіганні соціального регресу питання правового регулювання і дотримання законності в суспільстві набувають особливого значення. Особливо гостро постає питання забезпечення належного рівня розвитку професійної мотивації представників окремих професій, силових структур, які представляють державу на різних рівнях.

Досягнення законності у суспільстві, реалізація конституційних прав і свобод людини та громадянина значною мірою залежать від соціально-психологічної та правової активності суб'єктів права, їх законослухняності та професійної підготовки кадрів силових структур, зокрема працівників поліції. Без високої вмотивованості професійної діяльності працівники поліції не можуть повноцінно забезпечувати виконання своїх обов'язків.

2 липня 2015 року Верховна Рада України ухвалила закон України №580 VIII «Про Національну поліцію», якому передувало створення Патрульної поліції як принципово нового підрозділу правоохоронної системи із кардинально відмінними формами взаємодії з громадськістю. До основних повноважень нових поліцейських входить первинне реагування на всі виклики, що надходять на спецлінію «102», запобігання і реагування на правопорушення та злочини, забезпечення безпеки дорожнього руху, а також забезпечення громадського (публічного) порядку при проведенні масових заходів. Відтак, патрульні поліцейські є найбільш наближеним до громадськості підрозділом поліції, який у своїй діяльності переважно має діяти за стресових у мов, конфліктних ситуацій, агресивних

нападів і т.д. У зв'язку з цим помітна значна текучість кадрів серед підрозділів патрульної поліції, що, у свою чергу, актуалізовує питання якісного вишколу професійно вмотивованих та стресостійких працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі неодноразово досліджували професійну мотивацію правоохоронців: В.Г.Андросюк, В.Л.Васильєв, Н.І.Ковальчишина, А.П.Москаленко, А.Н.Роша, Н.І. Чабанюк та інші. Однак актуальність цього питання зростає, що зумовлено процесом реформування правоохоронної системи та створенням Національної поліції України.

Метою статті є теоретичне вивчення та емпіричне дослідження особливостей прояву мотивації до навчання у слухачів первинної професійної підготовки поліцейських.

Використані методики:1) анкета «Вивчення професійної мотивації кандидатів на службу в органи внутрішніх справ» А.П. Москаленка (для виявлення домінуючого типу професійної мотивації); 2) опитувальник мотивації професійної діяльності К. Замфір (у модифікації А.Реана) для визначення рівнів сформованості параметрів професійної мотивації;

3) опитувальник Смекала-Кучери для оцінювання мотиваційної спрямованості особистості (на себе, на взаємодію, на задачу) та ступеня її сформованості; 4) опитувальник особистісної орієнтації Шострома (коротка форма, розроблена Джоунс і Крендалл) для визначення ступеня самоактуалізації.

Виклад основних результатів дослідження. Нами проведено контрольний зріз, який полягав у кореляційному аналізі результатів емпіричного дослідження між різними методиками. Дослідження проводилося з 28.01.2018 до 02.02.2018 року. У дослідженні взяли участь 48 слухачів, віком від 21 до 32 років. Середній вік респондентів – 26 років; 11 жінок (23%), 37 чоловіків (77%).

Під час проведення емпіричного дослідження ми визначили рівень професійної мотивації майбутніх поліцейських.

Кореляційний аналіз результатів (Кореляція Пірсона)

Кореляції					
		А.П. Москаленка	**К. Замфір**	**Смекала-Кучери**	**Шострома**
А.П. Москаленка	Коре-ляціяПірсона	1	,871(**)	,643(**)	,727(**)
	Знч.(2-сторін)		,000	,000	,000
	N	59	59	59	59
К. Замфір	Коре-ляція Пірсона	,871(**)	1	,698(**)	,729(**)
	Знч.(2-сторін)	,000		,000	,000
	N	59	59	59	59
Смекала-Кучери	Коре-ляція Пірсона	,643(**)	,698(**)	1	,695(**)

	Знч.(2-сторін)	,000	,000		,000
	N	59	59	59	59
Шострома	Коре-ляція Пірсона	,727(**)	,729(**)	,695(**)	1
	Знч.(2-сторін)	,000	,000	,000	
	N	59	59	59	59
** Кореляція єзначущою на рівні 0.01 (2-сторон.).					

Кореляційним методом математичної статистики виявлено такі показники:

- показник мотивації (А.П. Москаленка) / показник мотивації (К. Замфір) – r = 0,871 (p< 0,01) – пряма залежність – чим вищим є рівень одного показника, тим вищий рівень за іншим показником (див.рис. 2.3).

Рис. 2.3. **Співсталення показника професійної мотивації за методиками А.П. Москаленка та К. Замфір**

Таким чином, результати методик, спрямованих на виявлення рівня професійної мотивації, є взаємопідтверджуючими математично.

- показник особистісної орієнтації (Шострома) / показник мотивації (Смекала-Кучери) – r = 0,695 (p< 0,01) – пряма залежність – чим вищим є рівень одного показника, тим вищим є рівень іншого показника (див.рис. 2.4).

Рис. 2.4. **Співставлення показника особистісної орієнтації (Шострома) з показником мотивації (Смекала-Кучери)**

Таким чином, результати методик, спрямованих на виявлення рівня професійної мотивації слухачів, є взаємопідтверджуючими математично.

- показник мотивації (А.П. Москаленка) / показник особистісної орієнтації (Шострома) – r = 0,727 (p< 0,01) – пряма залежність – чим вищим є рівень одного показника, тим вищий рівень за іншим показником (див.рис. 2.5).

Рис. 2.5. **Співставлення показника професійної мотивації за методикою А.П. Москаленка та показника особистісної орієнтації Шострома**

- показник мотивації (А.П. Москаленка) / показник мотивації(Смекала-Кучери) –r = 0,643 (p< 0,01) – пряма залежність – чим вищим є рівень одного показника, тим вищий рівень за іншим показником (див.рис. 2.6).

Рис. 2.6. **Співставлення показника мотивації (А.П. Москаленка) з показником мотивації(Смекала-Кучери)**

- показник мотивації (К. Замфір)/ показник особистісної орієнтації (Шострома) – r = 0,729 (p< 0,01) – пряма залежність – чим вищим є рівень одного показника, тим вищий рівень за іншим показником (див.рис. 2.7).

Рис. 2.7. **Співставлення показника мотивації (К. Замфір) з показником особистісної орієнтації (З. Ф. Дудченко)**

- показник мотивації (К. Замфір) / показник мотивації (Смекала-Кучери) – r = 0,698 (p< 0,01) – пряма залежність – чим вищим є рівень одного показника, тим вищий рівень за іншим показником (рис. 2.8).

Рис. 2.8. **Співставлення показника тривожності (К. Замфір) з показником мотивації (Смекала-Кучери)**

Таким чином, ми визначили рівень мотивації майбутніх поліцейських за чотирма методиками, а також підтвердили математично наявність кореляційного зв'язку між результатами різних методик.

Висновки:

1. Переважна більшість респондентів (57%) мають середній рівень професійної мотивації.

2. За високого рівня показника професійної мотивації (58%) респонденти демонстрували високий рівень загальної мотивації (60%) та особистісної орієнтації (58%)

3. Значна кількість респондентів (38%) виявили рівень професійної мотивації на високому рівні, що свідчить про якість проведеного відбору кандидатів на займані посади поліцейського.

4. Попри значну кількість високої вмотивованості серед загальної вибірки декілька респондентів (4%) виявили рівень мотивації нижчий від середнього. Саме з цим працівникам необхідно приділити найбільше уваги.Занадто низький рівень мотивації може негативно позначитися на результатах діяльності, оскільки працівник поліції за таких умов орієнтується не на результат своєї службової діяльності, а на завершення процесу роботи.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати емпіричного дослідження потребують проведення додаткових вивчень особливостей мотиваційної сфери майбутніх поліцейських, зокрема щодо їх професійної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року№ 580-VIII. – Харків : ХНУВС, 2015. – 112 с.

2. Занюк С.С. Психологія мотивації : Навч. посіб. / С.С. Занюк. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.

3. Про затвердження Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції : наказ МВС України від 16.02.2016 № 105 // База даних «Законодавство України»/ВР України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16

4. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ МВС України від 26.01.2016 №50 // База даних «За-

конодавство України»/ВР України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16

У статті охарактеризовано рівень мотивації слухачів первинної професійної підготовки поліцейських. Описано особливості та вимоги щодо професійної мотивації майбутніх поліцейських. Розкрито напрямки психокорекційної роботи зі слухачами, які продемонстрували мотивацію до навчання на рівні нижчому від середнього. Установлено мотиваційний рівень до навчання майбутніх поліцейських. Запропоновано програму психокорекції мотивації слухачів первинної професійної підготовки поліцейських.

Ключові слова: *мотивація, професійна мотивація, поліцейська діяльність, мотивація поліцейського.*

References

1. Yevdokymova N. O., Tymtsiv M. M. Motyvatsiia maibutnikh politseiskykh yak nevidiemna skladova yikh pervynnoi profesiinoi pidhotovky [Motivation of Future Police Officers as an Integral Component of Their Initial Professional Training]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018.07. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/850-evdokimova-n-o-timtsiv-m-m-motivatsiya-majbutnikh-politsejskikh-yak-nevidemna-skladova-jikh-pervinnoji-profesijnoji-pidgotovki (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

1.4. ТОЧКА ЗОРУ ФАХІВЦЯ

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА[1]

Кокошко Ф. І.

DOI: 10.53672/ej.3.2018.08[1] Check for updates

Анотація. Звичаєве право впродовж століть залишалося основним регулятором поведінки людей на українських землях і продовжувало діяти навіть тоді, коли тут поширювалося законодавство інших держав. Кокошко Ф. І. простежує його історико-правовий розвиток від додержавного «первісного права», що виростало з релігійних і культурних звичаїв, до судочинства Запорізької Січі та з'ясовує, як звичаєві норми втілювалися в житті козацького товариства. Матеріалом слугують праці з історії держави і права, етнографії та козацтва (А. Яковліва, О. Івановської, І. Грозовського, Д. Яворницького, В. Щербака, В. Супруненка та ін.), а також фольклорні джерела, які дають змогу реконструювати племінні звичаї антів і склавинів VI–VII ст. Автор показує, що правовий звичай був першою історичною формою права: неписане право доповнювало Руську правду, зберегло силу в Галицькій Русі й Великому князівстві Литовському та не втратило значення з появою Литовських статутів. Судочинство Запорізької Січі ґрунтувалося виключно на звичаєвому праві. Козацьке право не мало писаних джерел і поділу на галузі, вирізнялося консерватизмом та обрядовістю, рівною для всіх соціальних груп мірою покарання й суворістю санкцій. Окремо схарактеризовано загальну військову раду як орган прямого волевиявлення, де рішення схвалювали вигуками, а не підрахунком голосів, виборність гетьмана й старшини, найтяжчі злочини (зрада, порушення військової дисципліни, посягання на січове майно) і покарання за них. Простежено, як після вступу запорожців на державну службу норми військового права козацтва поєднувалися з офіційним законодавством. Автор звертає увагу на усну форму звичаєвих норм, що закріплювалися в народних приказках на зразок «краще один свідок, який бачив, ніж два, які чули» й застосовувалися в копних судах, а також на протистояння козацького та копного права. За висновком статті, норми звичаєвого права найповніше втілюють риси національного права і засвідчують високий рівень правової культури українського народу, що робить їх важливим предметом для юристів та істориків права.

Ключові слова: звичаєве право, правовий звичай, козацьке право, Запорізька Січ, загальна військова рада, копні суди, судочинство, історія права України, правова культура.

Historical and Legal Aspect of the Development of Customary Law

Kokoshko F. I.

Abstract. Customary law regulated social behaviour in the Ukrainian lands for many centuries and continued to operate even when foreign states extended their legislation to these territories. Kokoshko F. I. traces its historical and legal development from the pre-state period, when religious and cultural customs formed a kind of primordial law, to the legal order of the Zaporozhian Cossacks. The study draws on works in legal history, ethnography and Cossack studies by A. Yakovliv, O. Ivanovska, I. Hrozovskyi, D. Yavornytskyi, V. Shcherbak, V. Suprunenko and others, as well as on folklore sources. The author shows that legal custom was the first historical form of law, that unwritten law supplemen-

ted the Ruska Pravda, survived in Galician Rus and the Grand Duchy of Lithuania and retained its significance after the Lithuanian Statutes appeared. Justice in the Zaporozhian Sich rested exclusively on customary law. Cossack law had no written sources and no division into branches; it was conservative and ritualised, applied an equal measure of punishment to all social groups and imposed severe sanctions. The article describes the general military council as a body of direct self-government whose decisions were approved by acclamation, the election of the hetman and officers, the gravest crimes and their punishments, and the gradual merging of Cossack military law with official legislation after the Cossacks entered state service. Particular attention is paid to the oral form of customary norms, preserved in legal proverbs applied in community (kopni) courts, and to the tension between Cossack and kopne law. The author concludes that customary norms most fully embody the features of national law and testify to the high legal culture of the Ukrainian people.

Keywords: customary law, legal custom, Cossack law, Zaporozhian Sich, general military council, kopni courts, legal proceedings, history of Ukrainian law, legal culture.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 01.07.2018; у номері — 01.07.2018; DOI:* ***10.53672/ej.3.2018.08***[1].

Повний текст

Текст статті. З давніх-давен люди у своєму житті керувалися соціальними нормами, що утворювалися завдяки дотриманню релігійних та культурних звичаїв, які існували ще у додержавний період., Отже їх можна вважати так званим первісним правом. Першоджерелом звичаєвого права виступає сама природа людського суспільства, що має забезпечити своє самовідтворення та майбутнє життя.

Правовий звичай був першою історичною формою права, займаючи домінуюче становище на початку становлення правової системи [1, 3].

Звичаєве право було основою функціонування всіх, без винятку, давніх суспільств і завжди виступало засобом регулювання суспільних відносин. Ним широко користувалися у рабовласницькому та ранньофеодальному суспільствах. Кровна помста в Руській правді, згодом замінена, хоч і не повністю грошовою карою, обряди та інше є записами звичаєвого права [2]. Можемо впевнено твердити про одночасне існування звичаєвого язичницького права поруч з кодифікованими системами державного християнського упродовж цілого тисячоліття.

Навіть будучи під владою інших держав, які поширювали своє законодавство на українські землі, звичаєве право все одно продовжувало діяти. Давньоукраїнська звичаєва культура увібрала в себе найголовніші риси саме побожного ставлення людини до світу Права, яке регулюється законами природи і Всесвіту.

Власне йдеться про Вселенський закон, який у світогляді наших пращурів займав чільне місце. Силоміць нав'язане християнство лише затьмарило знання про нього, спричинило морально-правову дезорієнтацію, а часом і роздвоєння національної психіки, але сам Закон нікуди не зник. Тому знання наших пращурів і через тисячоліття є актуальними і становлять науковий та пізнавальний інтерес [3].

Норми народного, незалежного від держави, права дійшли до нас переважно у формі усних переказів, оповідок, приказок, а також у формі символів. «Немає краю без сво-

го звичаю» або «Звичай – це другий закон». Фольклорні джерела дають можливість науково реконструювати нормативний характер племінних звичаїв антів і склавинів у VI-VII ст., а також простежити еволюцію звичаїв східних слов'ян [4].

Простий сільський волхв повинен був знати і пам'ятати всі обряди, заговори, ритуальні пісні, вміти вираховувати календарні строки усіх магічних дійств, знати лікарські властивості трав. За сумою знань він мав би наближатися до сучасного професора етнографії з тією лише різницею, що етнограф повинен довго вишукувати напівзабуті пережитки, а давній чаклун, ймовірно, отримував чимало від своїх учителів-попередників. Без неперервної спадщини поколінь не можна уявити собі тисячолітню традиційність усіх різновидів східнослов'янського фольклору [5].

Якщо у писаному законодавстві не знаходили відповіді на якесь питання, то зверталися до звичаєвого права. Перші кодекси були офіційним викладом давніх звичаїв, хоча до стрункої системи, через низку об'єктивних причин, звичаєве право так і не приведене [6].

З посиленням державою правових норм, роль усного народного права поступово звужувалася і не знайшла свого відображення ні в літописах, ні в збірниках правових положень. Утім неписане право доповнювало Руську правду й залишало в силі і після монголо-татарського спустошення у Галицькій Русі та в перший період Великого князівства Литовського. Навіть з появою Литовських статутів звичаєве право не втратило свого значення.

Виключно на звичаєвому праві ґрунтувалося судочинство Запорізької Січі. Виникнення великої кількості правових звичаїв склали козацьке право. Писаних джерел воно не мало і пропонувало за будь-яких обставин керуватися звичаєвим правом та здоровим глуздом. Дослідженню усних усталених козацьких звичаїв присвячено праці І.Грозовського [7] та О.Івановської [8].

Найзручніші правила поведінки визнавалися серед козаків загальноприйнятними нормами. Козацьке право і судочинство вироблялося самим життям, без будь-яких штучних регламентацій, тому становило не стільки набір обов'язкових норм, скільки здебільшого гнучку модель правової поведінки, яка співвідносилася з нормами тогочасної моралі та релігійних вірувань. Основним критерієм виступало практичне значення для забезпечення порядку в козацькому середовищі.

В основі звичаєвого права козаків лежала рівність усіх соціальних груп при визначенні міри покарань, а також значна суворість і незворотність останніх. Характерними рисами козацького права були відсутність поділу на галузі, консерватизм, обрядовість.

Незначний історичний період, постійні війни з походами та небажання ймовірного обмеження наявних прав і привілеїв не сприяли появі систематизації й оформленню правових норм у письмовій формі [9].

Козацьке право включало норми, що стосувалися основ козацького самоврядування та устрою, військово-рицарські звичаї, положення про організацію судочинства. В основі організаційних засад козацької спільноти лежали принципи заперечення феодальної залежності і внутрішньостанової нерівності; визнання рівності у праві власності на землю й сільськогосподарські угіддя, можливості займатися промислами і торгівлею; ві-

льно вступати до козацького стану будь-кого, незалежно від національної та конфесійної належності; права обирати органи самоуправління і бути обраними до них.

Колективна воля козацької громади реалізовувалася через загальну військову раду. Вона була своєрідним органом прямого волевиявлення всіх її повноважних членів. Функціонувала рада не як представницький орган, а у формі прямої участі в управлінні справами Війська Запорізького всіх членів козацького стану. Прийняття рішення на раді відбувалося не шляхом підрахунку голосів, а за вигуками учасників зборів, які саме так схвалювали чи відхиляли оголошене рішення. Право голосу мали тільки козаки, гласно та відкрито проходили зібрання ради та голосування [10].

Їх ухвали були обов'язковими для виконання всім козацьким загалом. На військовій раді вища виконавча та судова влада делегувалася гетьманові. Його дії жорстко контролювалися всією козацькою спільнотою. Традиційною стає й практика виборності всіх старшинських посад [11].

Проти злочинців, які порушували козацькі звичаї і розхитували усталені норми січового життя, гетьманом та кошовими отаманами застосовувалися досить радикальні заходи. Найтяжчими серед злочинів були зрада, порушення військової дисципліни і посягання на січове майно. Подібні дії каралися розстрілом, повішенням на гаку, втопленням тощо. Найстрашнішим покаранням вважалося закопування злочинця живцем у землю за вбивство свого товариша: вбивцю клали живим до ями разом із убитим й обох засипали землею. У важких випадках судді радилися з кошовим та іншими старшинами [12].

Громада оберігала основи січової організації й жорстоко карала порушників, що підривали традиції самостійного існування Січі або вносили хаос. Суворі покарання змушували козаків утримуватися від порушення встановленого правопорядку. Незважаючи на нещадність норм звичаєвого права, у ньому була «чесність велика». Громадські інтереси головували над інтересами особистими.

Незважаючи на віддаленість і самобутність Запорізької Січі, на норми козацького права впливало деякою мірою литовське законодавство. Так відбувалося тому, що більшість прибулих проживали на землях, де поширене було литовське право. Якщо на початку свого формування козацтво намагалося ігнорувати державні інституції, то зі вступом запорожців на державну службу відбувається процес своєрідного синтезу норм військового права козацтва з офіційним.

Реєстрових козаків уряд Речі Посполитої звільнив від підпорядкування місцевим властям, призначивши їм старшого, який отримував право судити козаків у справах зі «сторонніми» людьми: селянами, міщанами, боярами. Лише кримінальні злочини, до яких були причетні козаки, розглядали громадські суди. Але одних тільки норм чинного державного законодавства було недостатньо для ведення провадження у козацьких справах. Обставини змушували зважати й на козацьке право, звичаї та традиції січової громади.

Владу Речі Посполитої дуже турбувало прагнення козацтва запровадити запорозькі порядки по волостях, що означало встановлення власної адміністрації та судочинства. Польський сейм з тривогою відзначав, що козаки самовільно вийшли з-під юрисдикції своїх панів, обравши власних старшин і суддів, і не хочуть підпорядковуватися ніяким

судам, окрім своїх отаманських, яких вони самі собі встановили. Погрози повернути вільне запорожжя під загальне право не вплинули на прагнення козаків бути господарями на власній землі й мати своє управління і судочинство.

Визнання широких повноважень козацькі отамани змогли досягти лише з початком Національно-визвольної війни. У попередній період не тільки місцеві урядовці, а й окремі власники населених пунктів нерідко втручалися в козацькі справи, чинячи утиски адміністрації реєстрового війська.

Певні аспекти звичаєвого права розкриваються також у працях В.Супруненка [13], В.Щербака[14], Д.Яворницького [15]. Зазначається зокрема, що звичаєво-правові норми творив безпосередньо український народ, захищаючи та розвиваючи їх навіть в умовах колонізації іноземними державами.

Найбільш притаманною для звичаєво-правових норм була усна форма. Як же ці правила поведінки зуміли проіснувати в усній формі протягом декількох століть і поширювати свою чинність на настільки велику територію, яку охоплювали українські землі? Наприклад, учасники копного судочинства доволі рідко посилалися під час судових промов на статті законодавчих актів, а значно частіше спиралися на норми українського звичаєвого права.

Оскільки ці норми не мали письмової форми, тому їх запам'ятовуванню сприяло те, що вони набували зручного та яскравого звучання. Внаслідок цього вони ставали усталеними й узгодженими словесними юридичними формулюваннями (народними приказками), які знали більшість населення українських земель та мали змогу їх безперешкодно застосувати, захищаючи свої права на засіданнях копних судів [16].

До таких формулювань належали: «невихід завжди платить шкоду», «винного двома батогами не б'ють», «краще один свідок, який бачив, ніж два, які чули», «за грунтом і право іде» та ін. Отже, норми українського звичаєвого права могли набувати форми народних приказок, які легко зберігалися у пам'яті поколінь і поширювалися на значній за обсягом території. Незважаючи на багатовікову належність українських земель до різних державних утворень, народне звичаєве право повсюди відзначалося певною однотипністю.

Характерною особливістю звичаєвого права українців була його різноманітна й своєрідна обрядовість: майже кожний процесуальний акт чи інститут мав свої обряди-символи. У звичаєвому праві яскраво проявлялося начало колективності, публічності — усі правові акти здійснювалися привселюдно. По мірі розвитку офіційного законодавства звичаєве право витіснялося з громадського життя селян. Але його корені були такими глибокими, що з ними уряд мусив рахуватися ще й після судової реформи 1864 р.

Найдовше і в найбільш традиційних формах звичаї на Запоріжжі проіснували там, де населення дотримувалося «подлуг старожитних и старейших обичаев».

Бували випадки, коли перехрещувалися та протистояли один одному два види українського звичаєвого права – козацьке та копне. Перший ґрунтувався на бунтівній і волелюбній стороні українського національного менталітету, а другий – на його спокійній і виваженій стороні, яка захищала правопорядок незалежно від політичних умов. Ця боротьба є актуальною і в сьогоденні.

Отже, норми звичаєвого права вважаються такими, що найбільше втілюють риси національного права. Це підтверджує тезу про високий рівень правової культури українського народу.

Джерела та література:

1. Борщевський І.В. Теорія та історія держави і права // Прикарпатський юридичний вісник. – Вип. 5 (14). – 2016.

2. Яковлів А.І. Звичаєве право // Укр. культура. Лекції за ред. Д.Антоновича. – К., 1993.

3. Лозко Г.С. Витоки українського звичаєвого права в релігійності Давньої Русі / Г.С. Лозко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Звичай Русі, що став козацьким...» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kozakbiblio.web-box.ru/zvichave-pravo/konferenc/21-22032011-mzhnarodna-naukovo-praktichna/gslozko-vitoki-ukranskogo-zichavogoprava/.

4. Кушинська Л.А. Еволюція звичаєвого права східних слов'ян VI-XI ст. 2001. – Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Л.А.Кушинська. – Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2001.

5. Рыбаков Б. Язычество древней Руси. – М.: Наука, 1988.

6. Андрусяк Т.Г. Теорія держави і права / Т.Г.Андрусяк. – Львів, 1997.

7. Грозовський І. Козацьке право: сторінки історії / І.Грозовський // Право України. – 1997. – № 6. – С. 76-81.

8. Івановська О.П. Звичаєве право в Україні. Етнотворчий аспект / О.П.Івановська. – К.: ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2002.

9. Паньонко І.М. Апарат управління Запорозької Січі (середина XVI – 1775 р.): Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Львів, 2000.

10. Толкачова Н. Звичаєве право України: особливості розвитку. – Юридичні науки. – № 85. – 2010.

11. Губа А.В, Гончарова О.С. Формування та характерні риси звичаєвого права запорозьких козаків // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 420-річчю від дня народження Б.Хмельницького. – Харків, 2015.

12. Скальковский А. История Новой Сечи, или последнего коша Запорожского / А. Скальковский. – Одесса, 1846. – Ч. 1.

13. Супруненко В.П. Запорожская вольница: боевое искусство, обычаи и быт низового козачьего товарищества. – Запорожье: Дикое поле, 2012.

14. Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. – К., 2000.

15. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. / Д.І. Яворницький. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 1.

16. Яковлів А. Українське право // Українська культура. Лекції за ред. Д.Антоновича / упор. С.В.Ульяновська. – К.: Либідь, 1993.

У статті проаналізовано деякі моменти звичаєвого права в українських землях і втілення відповідних норм у козацькому товаристві. Звичаєве право було регулятором поведінки людей протягом тривалого часу, поки не стало законодавством, санкціонованим державою.

Ключові слова: *звичай, правова норма, традиція, законодавство, судочинство.*

В статье проанализированы некоторые моменты обычного права в украинских землях и воплощение соответствующих норм в козацком обществе. Обычное право было регулятором поведения людей в течение продолжительного времени, пока не стало законодательством, санкционированным государством.

Ключевые слова: *обычай, правовая норма, традиция, законодательство, судопроизводство.*

The article analyzes some aspects of customary law in the Ukrainian lands and the implementation of relevant norms in the Cossack society. Customary law was a regulator of people's behavior for a long time until it became law by an authorized state.

Key words: *custom, legal norm, tradition, legislation, legal proceedings.*

References

1. Kokoshko F. I. Istoryko-pravovyi aspekt rozvytku zvychaievoho prava [Historical and Legal Aspect of the Development of Customary Law]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018.08. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/851-kokoshko-f-i-istoriko-pravovij-aspekt-rozvitku-zvichaevogo-prava (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

ІННОВАЦІЙНА РЕДАКЦІЯ СТАТТІ ПРО ДОКАЗИ ТА ІНШІ ТІСНО ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ПОЛОЖЕННЯ В АНТИКРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ[1]

Ланцедова Ю. О.

DOI: 10.53672/ej.3.2018.09[1] Check for updates

Анотація. Чинний КПК України (ч. 1 ст. 84), як і КПК 1960 р., зводить поняття доказу до фактичних даних, а юридичні властивості доказів і порядок роботи з їхніми джерелами розпорошує по низці статей. Ланцедова Ю. О. вважає цю проблему не розв'язаною ні законодавчо, ні теоретично, попри понад півторавікову історію теорії доказів, яку простежує від лекції В. Д. Спасовича 1860 р. про досконалі й недосконалі докази. Проаналізувавши законодавчий перелік процесуальних джерел (показання, речові докази, документи, висновки експертів) і дисертаційні підходи С. А. Кириченка (2009), О. С. Тунтули (2013) та Д. В. Давидової (2015), авторка показує, що в ньому змішано джерела доказів, процесуальну форму їх подання та спосіб передачі відомостей з пам'яті особистісного джерела. На основі власного попереднього дослідження 27 завдань оцінки та 17 завдань перевірки доказів запропоновано повну редакцію статті «Докази, їх властивості, джерела, суб'єкти, порядок і дії з отримання та форми представлення, оцінки і використання такого роду відомостей» для перспективного Кодексу антикримінального судочинства. Доказом визнано будь-які відомості про факт, отримані від об'єктивних і суб'єктивних джерел, що мають єдність п'яти основних базисних властивостей (значущість, законність, допустимість, доброякісність, достовірність); сукупність доказів, своєю чергою, має бути узгодженою й достатньою. Кожну властивість докладно визначено. Окремо обґрунтовано, що неадекватні, але не завідомо неправдиві відомості, зумовлені умовами сприйняття, віком чи станом особи, можуть стати доказами, а завідомо неправдиві набувають доказового значення у справі про неправдиві показання або завідомо неправдивий висновок експерта. Право отримувати докази пропонується надати слідчому й судді, а у визначених випадках також експертові та оперативному працівникові; наведено вичерпний перелік 18 отримуючих слідчих дій, порядок сприяння інших осіб і форми представлення доказів (протокол, журнал судового засідання, висновок експерта), їх оцінки й використання. Для судових експертів-психологів ця концепція цінна тим, що пов'язує достовірність показань з особливостями сприйняття, запам'ятовування й відтворення інформації. Авторка пропонує покласти її в основу законопроєкту про зміни до КПК України.

Ключові слова: докази, антикримінальне судочинство, Кримінальний процесуальний кодекс України, властивості доказів, достовірність доказів, допустимість доказів, джерела доказів, суб'єкти отримання доказів, отримуючі слідчі дії, оцінка доказів, теорія доказів.

An Innovative Wording of the Article on Evidence and Other Closely Related Provisions in Anti-Criminal Procedure

Lantsedova Yu. O.

Abstract. The Criminal Procedure Code of Ukraine of 2012, like the 1960 Code, reduces evidence to factual data, lists testimony, physical evidence, documents and expert opinions as its procedural sources, and scatters the rules on handling sources across many articles. Lantsedova Yu. O. argues that, despite more than 150 years of the theory of evidence, traced back to V. D. Spasovich's 1860 lecture on perfect and imperfect proof, the problem remains unresolved in legislation and doctrine alike.

Reviewing the dissertations of Kyrychenko S. A. (2009), Tuntula O. S. (2013) and Davydova D. V. (2015), the author shows that the statutory list mixes sources of evidence, the procedural form of their presentation and the way information passes from a person's memory to the investigator. Building on her earlier analysis of 27 tasks of evaluating and 17 tasks of verifying evidence, she drafts a comprehensive article on evidence, its properties, sources, subjects, procedure and forms of presentation, evaluation and use for a prospective Code of Anti-Criminal Procedure. Evidence is defined as any information about a fact obtained from objective or subjective sources that combines five basic legal properties (relevance, lawfulness, admissibility, good quality and reliability), while a body of evidence must be consistent and sufficient. Inadequate but not knowingly false information caused by the conditions of perception, age or state of a witness may still serve as evidence, whereas knowingly false statements become evidence in a case of perjury or of a knowingly false expert opinion. The draft gives the power to obtain evidence to the investigator and the judge, and in specified cases to the expert and the operative officer, lists 18 evidence-gathering investigative actions and defines the forms of presentation and use. By linking reliability to perception and memory, the proposal is relevant to forensic psychologists and may inform amendments to the Code.

Keywords: evidence, anti-criminal procedure, Criminal Procedure Code of Ukraine, properties of evidence, reliability of evidence, admissibility of evidence, sources of evidence, subjects of obtaining evidence, investigative actions, evaluation of evidence, theory of evidence.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 01.07.2018; у номері — 01.07.2018; DOI:* ***10.53672/ej.3.2018.09***[1].

Повний текст

Текст статті. **Постановка проблеми.** Знання про сутність доказів, їх базисні властивості і джерела, а також про суб'єкти і дії та порядок отримання доказів у протидії кримінальним правопорушеннями є наріжними у контексті формування належних професійно-важливих якостей слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів та експертів. І над вирішенням цього питання працювало декілька поколінь учених, починаючи практично з початку зародження даного судочинства [9; 10; 12 та ін.]. Так, В. Д. Спасович ще у лекції з теорії судово-кримінальних доказів від 04.10.1860 р., цитуючи ст. 304 ч. 2 т. XV Зводу законів Російської Імперії про те, що ніхто не може бути засуджений до покарання без точних та непрямих доказів, чим встановлювалися досконалі і недосконалі докази, підкреслював, що наявність досконалих (у нашому розумінні - прямих) доказів дорівнює доведеності провини, а недосконалих, тобто, непрямих, доказів – накликує лише підозру щодо підсудного, що давало підстави для застосування тортур; далі: зізнався – стратили, не зізнався – помер (не виключно, калікою) у заточенні [10]. Указаний підхід учений пояснює у контексті різновидів доказів таким чином: а) власне визнання провини; б) інший повний безумовний доказ – показання особливого свідка; в) напівдокази та інші непрямі докази, які можуть лише накликати на обвинуваченого підозру. Наявність же будь-якої сукупності непрямих доказів не може скласти повного доказу й обумовлює необхідність застосування крайнього судового способу отримання доказів – тортур, порядок застосування яких однак не є повністю зрозумілим. Вимагалася наявність трьох умов, коли: а) факт злочину очевидний; б) проти підсудного є потужні непрямі докази чи напівдокази; в) підсудний не зізнається у вчиненні злочину [10].

Актуальність дослідження. Незважаючи на те, що теорія доказів має понад півторавіковий шлях розвитку, й досі це питання не може вважатися вирішеним достатньо повно як на законодавчому рівні, так й у теоретичному аспекті. Так, ч. 1 ст. 84 КПК України доказами визнає фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, а згідно ч. 2 цієї статті показання, речові докази, документи і висновки експертів визнаються процесуальними джерелами такого роду відомостей [6]. Проте С. А. Кириченко ще в дисертації «Сутність і класифікація доказів та їх джерел у кримінальному судочинстві: генезис і можливості удосконалення» (2009) піддав аналізові аналогічний перелік процесуальних джерел за ч. 2 ст. 65 КПК України 1960 р., де було зазначено, що докази як фактичні дані «встановлюються показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами» [4, с. 13; 5].

З приводу викладеного досить обґрунтовано підкреслювалося те, що серед названих об'єктів видів доказів практично немає, і тільки одна частина з них (речові докази і документи, а також власне потерпілий, свідок, переслідуваний, експерт та ін.) по суті є відповідно речовими й особистісними джерелами доказів; друга частина (висновок експерта, протоколи слідчих і судових дій та оперативно-розшукових заходів з додатками, а також інші носії відомостей щодо цих дій тощо) - процесуальної формою подання доказів, а третя частина (показання свідка, потерпілого, переслідуваного, експерта та ін.) - своєрідним способом передачі доказів як певних відомостей з пам'яті особистісних джерел до головного суб'єкту [4]. Крім цього, як у наведеній ч. 1 ст. 84 КПК України 2012 р., так і в ч. 1 ст. 65 КПК України 1960 р. поняття доказів практично зводиться лише до фактичних даних, а основні та додаткові базисні юридичні ознаки доказів та їх сукупностей не розкриваються, а процедура роботи з джерелами доказів достатньо розпорошено викладається у низці статей цих кодексів [5; 6]. Викладені обставини й обумовлюють особливу актуальність вирішення проблеми всеохоплюючої розробки та законодавчому представленні сутності та властивостей доказів та їх джерел та всіх інших тісно пов'язаних з цим проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що як у зазначеній дисертації С. А. Кириченка (2009) [4], так й у наступній дисертації О. С. Тунтули (2013) [11] не лише чітко було розкрито сутність доказів та їх основних і додаткових юридичних властивостей, а й докази, їх джерела, спосіб їх передачі від особистісного джерела до слідчого та форми подання, оцінки та використання такого роду відомостей були розмежовані між собою і вичерпно були вирішені всі інші проблеми щодо процедури роботи з доказами та їх джерелами. Д. В. Давидова у 2015 р. знову повернулася до цієї ж теми в дисертації «Джерела доказів у кримінальному процесі України» [1], умовчуючи вказані новітні підходи, безапеляційно стверджуючи, що «достатнім є визначення в нормах чинного КПК України переліку процесуальних джерел доказів та ознак доказів» [1, с. 178], і процесуальними джерелами доказів називаються всі ті ж «свідчення, речові докази, документи і висновки експертів» [1, с. 179]. У той же час доречно ще раз підкреслити, що доказами

стають не будь-які відомості, отримані за допомогою прямого або опосередкованого спілкування з особистісним джерелом або шляхом особистого чи експертного дослідження трасосубстанцій або за допомогою вивчення документів, а тільки ті відомості, які володіють нерозривною сукупністю таких основних базисних юридичних властивостей, як значущість, законність, допустимість, доброякісність та достовірність [4, 11].

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Наявність власне такої нерозривної єдності основних базисних властивостей кожного окремого доказу авторка спочатку встановила за допомогою всебічного та детального дослідження існуючих фактично 27 завдань традиційної оцінки доказів і 17 аналогічних завдань перевірки доказів, що у подальшому було сприйняте С. А. Кириченком [4] та О. С. Тунтулою [11] в контексті формулювання редакції тих частин статті КПК України, в яких мала висвітлюватися сутність, джерела та основні і додаткові базисні юридичні властивості доказів. На цей час є необхідність приєднатися й до законодавчого підходу із відображення такої основної базисної юридичної властивості окремого доказу, як достовірність, а також піддати конструктивному розвитку й інші новітні підходи з висвітлення детальної процедури роботи з доказами та їх джерелами в окремій статті КПК України [2, 3, 8 та ін.].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Враховуючи викладене, авторка поставила перед собою завдання удосконалити раніше здобуті власні результати у частині визначення базисних основних і додаткових властивостей доказів [7], а також запропоновані С. А. Кириченком [4] і О. С. Тунтулою [11] редакції статей про докази у частині більш чіткого розкриття сутності доказів, їх базисних основних і додаткових юридичних властивостей та джерел, а також вирішення проблеми суб'єктів і вичерпного переліку дій з отримання такого роду відомостей та форм як їх представлення всім іншим учасникам антикримінального судочинства, так й всеохоплюючої оцінки та використання в антикримінальному доказуванні.

Новизна цього підходу полягає в комплексності вирішення проблем доказів та процедури роботи з ними як наріжної проблеми антикримінального судочинства. Вирішити це питання вчені прагнули практично з самого початку зародження цього судочинства, але лише авторський варіант на сьогодні є найбільш всеохоплюючим та детально пророблениим і не має аналогів у вітчизняній та закордонній антиделіктній практиці.

Методологічне або загальнонаукове значення. Вирішення цієї проблеми має вагоме доктринальне, законодавче та прикладне значення не лише для антикримінального судочинства, а й для всіх інших видів судочинства, які традиційно успадковували теорію доказів та інших антикримінальних відомостей та пристосовували її положення для вирішення відповідних власних завдань.

Викладення основного матеріалу. Інноваційне розуміння доказів та їх основних і додаткових базисних юридичних властивостей і джерел, а також суб'єктів, порядку і вичерпного переліку дій з отримання та форм як представлення такого роду відомостей усім учасникам антикримінального судочинства, так й оцінки та використання цих відомостей у даному судочинстві авторка пропонує представити у розвиток відповідних дисертаційних підходів С. А. Кириченка [4] та О. С. Тунтули [9] у вигляді такої всеохоплю-

ючої редакції статті «Докази, їх властивості, джерела, суб'єкти, порядок і дії з отримання та форми представлення, оцінки і використання такого роду відомостей» Кодексу антикримінального судочинства:

1 Доказом в антикримінальному судочинстві є будь-які відомості про факт (зовнішній або внутрішній прояв ознак чи властивостей трасосубстанцій і документів або людини чи її діянь або події як сумативного діяння чи явища природи, в т.ч. діянь хижих тварин у нерегульованих людиною умовах) вцілому або про його окрему сторону, які отримані від об'єктивних та суб'єктивних джерел такого роду відомостей, якщо кожне з доказів володіє єдністю таких основних базисних юридичних властивостей, як значущість, законність, допустимість, доброякісність і достовірність, а також таких додаткових базисних юридичних властивостей сукупності доказів, як її узгодженість і достатність для прийняття головним суб'єктом антикримінального судочинства (слідчим, суддею) певного проміжного або остаточного рішення.

2.1. *Значимими* є відомості, за допомогою яких можна підтвердити або спростувати юридичний факт (обставину) базисного, спеціального чи часткового предмету антикримінального доказування або доказовий факт як проміжну тезу цього предмету доказування.

2.2. *Законними* - відомості, отримані в передбаченому цим Кодексом порядку, в т.ч. без застосування обману, погроз чи насильства або без іншого істотного порушення правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) фізичної чи юридичної особи або держави.

2.3. *Допустимими* - заздалегідь правдиві відомості, що отримані від відомого і доступного перевірці джерела, коли неприпустимі в якості доказів відомості спрямовані на обґрунтування: а) положення правового акту; б) загальновідомого або преюдиціального факту, який, однак, може бути використаний безпосередньо при прийнятті рішень поряд із доказами; в) паранормального явища, тобто такого, яке суперечить відомим законам природи або не може бути ними пояснене.

2.4. *Доброякісними* - відомості, які не мають змістовних суперечностей і дають можливість зробити однозначний висновок, а також отримані за відсутності істотних порушень визнаної методики або без використання невизнаної в установленому порядку методики.

2.5. *Достовірними* - будь-які відомості, які є адекватними у контексті встановлення обставин базисного, спеціального або часткового предмету антикримінального доказування, і які: 2.5.1. Адекватно відображають обставини як приготування та/чи вчинення діяння (події, явища) кримінального правопорушення або приховання його антиделіктних слідів, так і будь-яких інших діянь (подій, явищ) або ознак чи властивостей трасосубстанцій і документів або людини. 2.5.2. Неадекватно відображають обставини зазначених юридичних фактів внаслідок дистанційних, метеорологічних, освітніх, психологічних, фізіологічних та інших особливостей їх сприйняття особистісним джерелом і запам'ятовування, зберігання, відтворення і передачі відомостей про вказані юридичні факти головному суб'єкту антикримінального судочинства. 2.5.3. Адекватно пояснюють причини зазначеного неадекватного відображення юридичних фактів. 2.5.4. Є адекватними або неадекватними, але свідомо недостовірними і в силу цього набувають відповід-

ну достовірність в контексті антикримінальної справи про дачу таких завідомо неправдивих показань або такого завідомо неправдивого висновку експерта.

2.6. *Узгодженою сукупністю доказів* є така їх сукупність, в якій один доказ не суперечить іншому, а існуюча суперечність може бути усунена зазначенням аргументів достовірності одного доказу й недостовірності іншого.

2.7. *Достатньою сукупністю доказів* - така їх сукупність, яка може сформувати у головного суб'єкта антикримінального судочинства однозначне внутрішнє (без зовнішніх факторів впливу) переконання в можливості прийняття на даний момент певного проміжного або остаточного процесуального рішення по антикримінальній справі.

3. Докази мають право отримувати слідчий (у т. ч. прокурор, керівник органу досудового розслідування) і суддя (колегія суддів), а в порядку виключення, передбаченого ч.4 цієї статті, – експерт та оперативний працівник, шляхом проведення таких отримуючих слідчих дій (тобто таких, які спрямовані на отримання доказів): 1)оформлення явки з повинною про скоєння діяння (події, явища) кримінального правопорушення; 2) отримання усної заяви або письмового повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення чи про його підготовку; 3) затримання і допиту переслідуваного; 4) допиту особистісного джерела; 5) очної ставки між особистісними джерелами; 6) пред'явлення обвинувачення і допиту обвинуваченого; 7) перевірки та/чи уточнення показань переслідуваного, потерпілого чи свідка на місці діяння (події, явища) кримінального правопорушення чи на іншому значущому для антикримінальної справи місці; 8) експерименту з названими особистісними джерелами і без них; 9) пред'явлення для звичайного, зустрічного чи групового впізнання переслідуваного, потерпілого, свідка, іншого особистісного джерела, трасосубстанції, об'єктивного, суб'єктивного чи змішаного документа; 10) обстеження (огляду, особистого дослідження) місця діяння (події, явища) кримінального правопорушення, місцевості, приміщення, транспортного засобу, трупа людини, тіла живої людини, іншої трасосубстанції, у т. ч. й об'єктивного, суб'єктивного чи змішаного документа з ознаками речового джерела доказів; 11) ексгумації трупа людини; 12) вивчення об'єктивного, суб'єктивного чи змішаного документа; 13) обшуку приміщення, місцевості, транспортного засобу, особистісного джерела; 14) виїмки трасосубстанції, об'єктивного, суб'єктивного чи змішаного документа; 15) накладення арешту на кошти, інше майно і передачу його на зберігання; 16) контролю засобів зв'язку; 17) оголошення розшуку обвинуваченого, підсудного; 18) отримання зразків на експертизу, а також аналогічних отримуючих судових дій.

4. Якщо процес отримання доказів вимагає залучення спеціальних знань, то з цією метою призначається головним суб'єктом антикримінального судочинства і проводиться експертом експертиза, а коли для цього необхідно провести отримуючі негласні заходи – призначається головним суб'єктом антикримінального судочинства і виконується ордистом відповідне ордистичне завдання.

5. Обстеження (огляд, особисте дослідження) місця діяння (події, явища) кримінального правопорушення чи іншого значущого для антикримінальної справи місця (місцевості, приміщення, транспортного засобу), а з санкції прокурора і будь-яка інша з названих отримуючих процесуальних дій (слідчих, судових, експертних) може бути проведена до внесення повідомлення про реальне чи ймовірне діяння (подію, явище) криміна-

льного правопорушення, яке готується, триває чи вже скоєне, в Єдиний реєстр досудових розслідувань, якщо без цього не можна отримати достатню та узгоджену сукупність доказів про наявність чи відсутність у такому діянні (події, явищі) ознак певного кримінального правопорушення або про обставини, що виключають провадження по антикримінальній справі.

6. Трасосубстанції та/або об'єктивні та/чи суб'єктивні та/або змішані документи, в т.ч. акт ревізії, акт перевірки тощо, можуть потрапити у володіння головного суб'єкта антикримінального судочинства і через їх витребування чи у разі добровільної видачі й отримання їх від будь-яких фізичних та юридичних осіб, але отримання доказів можливе тільки шляхом особистого чи експертного дослідження трасосубстанцій або/та вивчення цих документів у межах отримуючих процесуальних слідчих чи судових дій.

7. Допомогу головному суб'єкту антикримінального судочинства в отриманні доказів мають право надавати будь-які фізичні та юридичні особи, у т.ч. представники сторони захисту чи обвинувачення, через: 7.1.Добровільну видачу тих значущих для антикримінальної справи трасосубстанцій та/або об'єктивних та/чи суб'єктивних та/або змішаних документів, що знаходяться в їх володінні. 7.2. Повідомлення про вірогідне або реальне місцезнаходження того матеріального об'єкта або особи, які можуть виступити у даній справі відповідно як об'єктивне чи суб'єктивне джерело. 7.3. Якщо фізична та/чи юридична особа стала суб'єктом антикримінального судочинства, то вона може надати таку допомогу й шляхом постановки питань чи заяви клопотання з корегування безпосередньо процесу отримання такого роду відомостей та/чи відповідної процедури даного судочинства.

8. Слідчий представляє докази (надає суб'єктам антикримінального судочинства можливість сприйняти сутність та ознаки такого роду відомостей та проконтролювати порядок їх отримання) у формі протоколу отримуючої слідчої дії, суддя чи колегія суддів – журналу судового засідання, експерт чи комісія експертів – висновку експертизи, та у передбачених кодексом випадках чи за вказівкою ініціатора дослідження – й протоколу експертизи, а узагальнююча оцінка і використання доказів здійснюються суб'єктами антикримінального судочинства шляхом проведення відповідних забезпечуючих процесуальних дій (тобто, таких дій, що спрямовані на забезпечення процедури антикримінального судочинства) у передбачених кодексом випадках у формі: 1) постанови про надання вказівки виконати певну отримуючу забезпечуючу процесуальну дію (негласний захід); 2) постанови про доручення іншому суб'єкту виконати певну отримуючу забезпечуючу процесуальну дію (негласний захід); 3)постанови дізнавача, слідчого, прокурора чи судді (колегії суддів) про направлення антикримінальної справи відповідному адресату; 4)постанови про усунення порушень закону, причин та умов, що сприяли вчиненню діяння (події, явища) певного кримінального правопорушення; 5) постанови дізнавача, слідчого чи прокурора про прийняття у передбачених кодексом випадках будь-якого процесуального рішення, а постанови судді (колегії суддів) – проміжного процесуального рішення; 6) обвинувального, виправдувального чи нейтрального (щодо причетної особи, тобто такої, відносно якої не отримана достатня та узгоджена сукупність доказів, що свідчила б про винність чи невинність переслідуваної особи) вироку; 7) ухвали судді (колегії суддів) про інше остаточне вирішення антикримінальної справи; 8) клопотання зацікавленої особи про прийняття дізнавачем, слідчим, прокурором, суддею певного процесуального

рішення; 9) скарги даної особи на діяння, у т. ч. рішення, головних суб'єктів антикримінального судочинства; 10) постанови прокурора про перегляд судового рішення у порядку апеляції; 11) апеляції інших уповноважених кодексом суб'єктів; 12) постанови прокурора про перегляд судового рішення у касаційному порядку; 13) касаційної скарги інших уповноважених кодексом суб'єктів; 14) постанови прокурора про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

З викладеної редакції статті про докази найбільш дискусійним виявилося питання про визначення змісту та переліку базисних основних і додаткових юридичних властивостей доказів, коли авторка спочатку шляхом всебічного та детального дослідження існуючих фактично 27 завдань традиційної оцінки доказів і 17 аналогічних завдань перевірки доказів встановила необхідність наявності у відомостей, що претендують стати доказами, нерозривної єдності таких основних базисних властивостей кожного окремого доказу, як значущість, законність, допустимість і доброякісність [7], що у подальшому було сприйняте С. А. Кириченком [4] та О. С. Тунтулою [11] в контексті формулювання редакції тих частин статті перспективного Кодексу антикримінального судочинства, в яких мала висвітлюватися сутність, джерела та основні і додаткові базисні юридичні властивості доказів. При цьому достовірність відображала певну сторону недоброякісності доказів у вигляді відомостей, «які недостовірно відображають факт (обставину) уцілому чи його окрему сторону, що підлягає доведенню» [4, с. 170-171]; пізніше - неприпустимість доказів як таких відомостей, «які неправдиво відображають той факт (обставину) вцілому або його окрему сторону, що підлягає доказуванню, коли такою перепоною не є неадекватність відомостей, що виникла за відсутності певних спеціальних знань, навичок або унаслідок дистанційних, метеорологічних, фізіологічних, інших особливостей умов сприйняття відповідних фактів (обставин) [11], і ще пізніше у вигляді дещо іншого формулювання цієї ж властивості доказів: «завідомо неправдиві відомості (за винятком справ про дачу завідомо неправдивих показань, висновків, а також незавідомо неправдивих відомостей, поява яких виникла внаслідок відсутності в особистісного джерела певних спеціальних пізнань, навичок або внаслідок дистанційних, метеорологічних, фізіологічних, інших особливостей умов сприйняття відповідних фактів, обставин, коли встановлення такого роду причин має значення для прийняття певного процесуального рішення по антикримінальній справі або її правильного вирішення зокрема)» [2, с. 216-217].

У той же час правильніше достовірність доказу представити окремо як обє'ктивного відображення, як обставин приготування і вчинення діяння (події, явища) кримінального чи іншого правопорушення або приховування антиделіктних слідів того чи іншого значущого для вирішення антиделіктної справи діяння (події, явища), так і нормальних або особливих умов сприйняття, зберігання і відтворення пам'яттю певного особистісного джерела такого роду обставин і передачі відомостей про них антиделіктологу [3]. У разі наявності особливих умов сприйняття певних обставин діяння (події, явища), наприклад, зі значної відстані, в умовах поганої видимості та ін., або за наявності недоліків чи особливостей такого сприйняття, зокрема поганий зір або знаходження в стані сп'яніння чи в силу малолітнього чи дошкільного віку та ін., а також особливостей запам'ятовування, зберігання, відтворення і передачі відомостей про ці обставини і т.д., отримані відомості можуть об'єктивно і не відображати обставини приготування чи вчинення діяння (події, явища) або приховування його антиделіктних слідів, але вони бу-

дуть об'єктивно відображати ті умови, в яких ці обставини сприймалися, ті особливості запам'ятовування, зберігання, відтворення і передачі відомостей про ці юридичні факти, які має певне особистісне джерело. Тоді й такого роду фактично неадекватні, але незавідомо недостовірні, відомості можуть стати доказами у цій справі за наявності сукупності інших їх основних базисних юридичних властивостей. Проте й завідомо недостовірні відомості також можуть бути доказами, але вже не по цій справі, а у справі про дачу таких завідомо неправдивих відомостей або про дачу завідомо неправдивого висновку експертизи [3].

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що запропонована новітня редакція статті КПК України (який, у свою чергу, має розвитися у Кодекс антикримінального судочинства) щодо сутності доказів та їхніх основних і додаткових базисних юридичних властивостей і джерел, а також суб'єктів, дій та іншого порядку отримання та форм представлення такого роду відомостей в антикримінальному судочинстві не претендує на завершеність вирішення даної проблеми і відкрита для широкої коректної наукової дискусії з метою розробки загальновизнаного варіанту вирішення цих надто важливих проблем протидії як кримінальним правопорушенням (злочинам, паразлочинам, квазізлочинам, квазіпаразлочином, паранещасним випадкам, нещасним випадкам), так й усім іншим різновидам правопорушень (адміністративним, дисциплінарним, цивільним чи де-факто майново-договірним та господарським чи де-юре майново-договірним проступкам, парапроступкам, квазіпарапроступкам, параказусам та казусам).

Перспективи використання результатів дослідження. Авторський інноваційний підхід може бути покладений в основу розробки проекту закону про внесення відповідних змін у чинний КПК України, а також може бути аналогічним чином використаний й антикримінальним судочинством будь-якої держави як пострадянського простору, так і Європи та світу уцілому.

Список використаних джерел:

1. Давидова Д. В. Джерела доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд.. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Дар'я Вікторівна Давидова; Донецький юридичний інститут МВС України. – Кривий Ріг, 2015. - 225 с.

2. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография / А. А. Кириченко, Е. В. Кириленко, С. А. Кириченко, Ю. А. Ланцедова, Ю. Д. Ткач, А. С. Тунтула, В. С. Шаповалова; под. ред. А. А. Кириченко. – Второе издание. - Николаев: Ник. нац. ун-т имени В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

3. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Інноваційна процедура протидії правопорушенням»: навч. посібник / О. А. Кириченко, Ю. О. Ланцедова. - Друге видання. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – 100 с.

4. Кириченко С. А. Сутність і класифікація доказів та їх джерел у кримінальному судочинстві: ґенеза і можливості удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова дія-

льність» / Сергій Анатолійович Кириченко; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2009. – 221 с.

5. Кримінально-процесуальний кодекс України: від 28.12.1960 р., № 1001-05 // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1961, № 2, ст. 15, зі змінами із законом України від 15.11.2011 р., № 4025-VI (4025-17), ВВР, 2012, № 25, ст. 263 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-05

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 р., № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, ст. 88, із змінами, згідно із законом України № 2234-VIII від 07.12.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

7. Ланцедова Ю. О. Сутність і послідовність роботи з особистісними і речовими доказів у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Юлія Олександрівна Ланцедова; Харк. нац. ун-т вн. справ. – Харків , 2009. – 229 с.

8. Ланцедова Ю. А. Вторая вариация доктрины доказательств и иных связанных с ней концепций антикриминального судопроизводства / Ю. А. Ланцедова / 1276 слов // Блог экспертов (blog-experts.com). Информационно-аналитический сайт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://blog-experts.com/category/новости/doktriny/ 2015-01-11 – Доктрины

9. Случевский В. Учебник русского уголовного процесса. Судоустройство - судопроизводство. Изд. 4-е / В. Случевский. - СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1913. - 683 с.

10. Спасович В. Д. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судоустройством и судопроизводством / В. Д. Спасович. – М. : ЛексЭст, 2001. – 112 с.

11. Тунтула О. С. Отримання доказів та форми їх представлення, оцінки та використання у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Олександра Сергіївна Тунтула; Національна академія прокуратури України. – К., 2013. - 233 с.

12. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Том 2. - Изд. 3-е / И. Я. Фойницкий. – С.-Пб.: Типография т-ва «Общественная Польза», 1910. - 560 с.

У статті досліджено нову редакцію норми КПК України щодо розуміння сутності доказів та їх базисних юридичних властивостей, джерел, суб'єктів, порядку і вичерпного переліку дій з їх отримання та форм оперування такого роду відомостями в антикримінальному судочинстві. Розкрито сутність доказів та кожного з їх основних і додаткових базисних юридичних властивостей. Запропоновано варіант вирішення проблеми суб'єктів отримання доказів та участі інших осіб у цій процедурі. Викладено вичерпний перелік отримуючих слідчих та судових дій, а також форм представлення, оцінки та використання доказів в антикримінальному судочинстві.

***Ключові слова**: докази в антикримінальному судочинстві; основні та додаткові базисні властивості доказів; суб'єкти отримання доказів; отримуючі слідчі і судові дії; форми представлення, оцінки та використання доказів.*

В статье исследована новая редакция нормы УПК Украины о понимании сущности доказательств и их базисных юридических свойств, источников, субъектов, порядка и исчерпывающего перечня действий по их получению и форм оперирования такого рода сведениями в антикриминальном судопроизводстве. Раскрыта сущность доказательств и каждого из основных и дополнительных базисных юридических свойств. Предложен вариант решения проблемы субъектов получения доказательств и участия иных лиц в данной процедуре. Изложен исчерпывающий перечень получающих следственных и судебных действий, а также форм представления, оценки и использования доказательств в антикриминальном судопроизводстве.

References

1. Lantsedova Yu. O. Innovatsiina redaktsiia statti pro dokazy ta inshi tisno poviazani z nymy polozhennia v antykryminalnomu sudochynstvi [An Innovative Wording of the Article on Evidence and Other Closely Related Provisions in Anti-Criminal Procedure]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018.09. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/849-lantsedova-yu-o-innovatsijna-redaktsiya-statti-pro-dokazi-ta-inshi-tisno-pov-yazani-z-nimi-polozhennya-v-antikriminalnomu-sudochinstvi (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

1.5. СТОРІНКА ВЧЕНОГО

НОВІТНЯ ДОКТРИНА ВИДОВОГО ПОДІЛУ ОБ'ЄКТИВНИХ ДЖЕРЕЛ (ТРАСОСУБСТАНЦІЙ, ОБ'ЄКТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ) АНТИКРИМІНАЛЬНИХ ВІДОМОСТЕЙ[1]

Тунтула О. С.

DOI: 10.53672/ej.3.2018.10[1] Check for updates

Анотація. Тунтула О. С. виходить з того, що чинні процесуальні кодекси України досі зводять об'єктивні джерела відомостей про правопорушення до неподільних інститутів речових доказів і документів (письмових доказів). Авторка аналізує ст. 36 і 37 ГПК України, ст. 79 і 80 КАС України, ст. 265 КУпАП, § 4 «Речові докази і документи» та ст. 98, 99 КПК України, ст. 140 ЦПК України і доводить, що ч. 1 ст. 99 КПК, по суті, визначає не документи, а форми представлення доказів. Мета статті полягає в розвитку підходів О. А. Кириченка (мікротраси й мікросубстанції, поділ на макро-, мікро-, ультрамікро-, ультра- і параоб'єкти) та С. А. Кириченка (трасосубстанції, 13 різновидів документів) у новітню доктрину ступеневого сутнісного видового поділу об'єктивних джерел антикримінальних відомостей. Матеріалом дослідження слугують норми процесуальних кодексів, дисертації й монографії О. А. Кириченка, дисертація С. А. Кириченка та попередні праці авторки. Трасосубстанції поділено на субстанції і траси, а траси на відбитки, діагностичні та ситуативні відображення. Об'єктивні документи представлено одинадцятьма різновидами: фото-, аудіо-, кіно-, відео-, голограмо-, електрографо-, пластико-, електронно- і комп'ютеродокументи, полідокументи та інші; аналогічний ряд запропоновано для змішаних документів, а прикладом змішаного полідокумента названо паспорт громадянина України. За процедурними ознаками трасосубстанції поділено на макрооб'єкти, мікрооб'єкти (максімікрооб'єкти, ультрамікрооб'єкти, ультраоб'єкти), параоб'єкти й латентнооб'єкти; критерієм слугує потреба в збільшувальній техніці та в залученні спеціальних знань у формі експертизи. Для перспективного Кодексу антикримінального судочинства України запропоновано найменування макроречових, мікроречових, параречових і латентноречових джерел доказів. Окремо обґрунтовано поділ антиделіктних слідів за характером зв'язку з діянням на сліди слідоутворюючого об'єкта, сліди, парасліди та квазісліди діяння. Авторка не вважає доктрину завершеною і пропонує її як основу для наукової дискусії та для поширення на конституційне, адміністративне, цивільне й господарське судочинство. Для слідчих, прокурорів, суддів і судових експертів класифікація корисна тим, що пов'язує вид об'єкта з межами його особистого дослідження та з моментом, коли потрібна експертиза.

Ключові слова: трасосубстанції, об'єктивні документи, змішані документи, речові докази, мікрооб'єкти, латентнооб'єкти, антиделіктні сліди, парасліди і квазісліди, Кодекс антикримінального судочинства, криміналістика, наукова школа О. А. Кириченка.

A Novel Doctrine of the Classification of Objective Sources (Trace Substances, Objective Documents) of Anti-Criminal Information

Tuntula O. S.

Abstract. Ukrainian procedural codes still reduce the objective sources of information about offences to the undivided institutions of physical evidence and documents. Reviewing the relevant provisions of the Commercial Procedure Code, the Code of Administrative Procedure, the Code of Ukraine on Administrative Offences, the Civil Procedure Code and Articles 98 and 99 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, Tuntula O. S. argues that Part 1 of Article 99 defines the forms in which evidence is presented rather than documents. The article develops the approaches of Kyrychenko O. A. and Kyrychenko S. A. into a new doctrine of the stepwise substantive classification of objective sources of anti-criminal information. Trace substances are divided into substances and traces, and traces into impressions, diagnostic reflections and situational reflections. Objective documents comprise eleven types, from photo, audio, film and video documents to hologram, electrographic, plastic, electronic and computer documents, polydocuments and future forms; a parallel series is proposed for mixed documents, with the Ukrainian citizen's passport given as a typical mixed polydocument. By procedural features, trace substances are classified as macro-objects, micro-objects (maximicro-, ultramicro- and ultra-objects), para-objects and latent objects, depending on whether magnifying equipment and expert knowledge are required. For a prospective Code of Anti-Criminal Procedure the author proposes matching procedural names for these sources of evidence. A further classification divides anti-delict traces by their link with the offence into traces of a trace-forming object, traces, para-traces and quasi-traces of the act. The author presents the doctrine as open to scholarly debate and extendable to other types of proceedings. It may help investigators, prosecutors, judges and forensic experts decide when personal examination of an object is sufficient and when a forensic examination is required.

Keywords: trace substances, objective documents, mixed documents, physical evidence, micro-objects, latent objects, anti-delict traces, criminal procedure, forensic science, classification of evidence.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 01.07.2018; у номері — 01.07.2018; DOI:* ***10.53672/ej.3.2018.10***[1].

Повний текст

Текст статті. Постановка проблеми. Надто важливу роль для формування професійно-важливих якостей слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів та експертів відіграють знання про сутність та видовий поділ об'єктивних джерел антикримінальних відомостей. У той же час існуюче законодавче регулювання визначення сутності та видового поділу об'єктивних джерел антиделіктних відомостей все ще зводиться до існування неподільного інституту речей або речових доказів та документів чи письмових документів. Наприклад, у ГПК України у цьому відношенні базисною є ст. 36 «Письмові докази» і ст. 37 «Речові докази» [1]; КАС України - ст. 79 «Письмові докази» і ст. 80 «Речові докази» [9]; КпАП України – ст. 265 «Вилучення речей і документів» та ін. [10]; КПК України - § 4 «Речові докази і документи» [8], а у ст. 140 «Огляд доказів за їх місцезнаходженням» ЦПК України, в першій частині якої також говориться лише про речові та письмові докази [11].

Звідси випливає й недосконаліть поняття об'єктивних джерел антиделіктних відомостей у вигляді традиційних речових доказів і документів в антикримінальному судочинстві, коли у ч. 1 ст. 98 «Речові докази» КПК України говориться лише про те, що «речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути

використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення», тоді як у ч. 2 цієї статті говориться, що «документи є речовими доказами, якщо вони містять ознаки, зазначені в частині першій цієї статті» [11], у ч. 1 ст. 99 «Документи» КПК України - «документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження» [11], а ч. 2 цієї статті додатково вказує на те, що «до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати: 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні); 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; 3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 4) висновки ревізій та акти перевірок. Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази» [11].

У той же час ч. 1 ст. 99 КПК України містить в собі визначення фактично не документів, а форм представлення доказів, що можуть бути отримані шляхом: 1) безпосереднього чи опосередкованого спілкування з особистісним джерелом; 2) вивчення об'єктивних документів, суб'єктивних документів чи змішаних документів; 3) особистого чи експертного дослідження трасосубстанцій [7].

Актуальність дослідження. Викладене свідчить про те, що фактично всі вітчизняні процедурні кодекси недостатньо досконало представляють поняття та видовий поділ речових доказів та документів, що особливо чітко проявляється на фоні інноваційного підходу О. А. Кириченка, який поступово розвивав цей підхід [2, 3, 5, 6 та ін.], що далі було розвинено С. А. Кириченком [8] і представлено авторкою вже у вигляді новітньої доктрини ступеневого сутнісного видового поділу об'єктивних джерел антикримінальних відомостей [6, 13 та ін.].

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Вказаний авторський інноваційний підхід немає аналогів у вітчизняній і закордонній юридичній науці та антиделіктній практиці і дозволяє значно підвищити ефективність, раціональність та якість протидії як кримінальним правопорушенням, так і всім іншим видам правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок інноваційному погляду на сутність і видовий поділ так званих речових доказів поклав О. А. Кириченко, який ще у кандидатській дисертації (1994) виділив мікротраси і мікросубстанції, що мають зі слідоутворюючим відповідно трасологічний та субстанційний зв'язок [2], коли зміст трас стали визначати не тільки лінійні сліди, як це було прийнято до цього, а й будь-які матеріаль-

но-фіксовані відображення ознак зовнішньої будови слідоутворюючого об'єкта, що достатні для його ідентифікації або діагностування [2,].

В офіційному першому варіанті докторської дисертації О. А. Кириченко (1996) даний поділ речових джерел доказів представив звичайними речовими доказами, латентними об'єктами, матеріальними, мікроматеріальними і мікроречовими доказами [3], у другому варіанті докторської дисертації цього автора - у вигляді таких речових джерел доказів, як звичайні речові докази, латентні об'єкти, мікрооб'єкти та ультраоб'єкти [4]. Згодом всі речові джерела доказів цим автором поділялися на речові докази (макрооб'єкти), мікроречові докази (мікрооб'єкти), ультрамікроречові докази (ультрамікрооб'єкти), ультраречові докази (ультраоб'єкти) і параречові докази (параоб'єкти) [5]. Аналогічним чином О. А. Кириченко розвив і видовий поділ документів, виділивши їх дев'ять різновидів [5].

Викладені підходи були конструктивно розвинуті у кандидатській дисертації С. А. Кириченка (2009), в якій так звані «речові докази» були представлені у вигляді трасосубстанцій із поділом їй на траси (відбитки, діагностичні відображення, ситуаційні відображення) і субстанції, а поміж документів виділялося 13 їх різновидів [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У той же час й викладений підхід С. А. Кириченка потребував подальшого розвитку у напрямку видового поділу вже не речових джерел доказів, а об'єктивних джерел антикримінальних відомостей, які б поєднували в собі не лише трасосубстанції, а й об'єктивні та змішані документи, коли суб'єктивні документи підлягали б відображенню у другій половині цієї доктрини, призначеної розгдяду суб'єктивних джерел антикримінальних відомостей з поєднанням особистісних джерел такого роду відомостей та суб'єктивних документів, розкриття сутності яких у силу значного обсягу матеріалу потребує уваги в окремій публікації.

Новизна авторського підходу до розвитку сутнісного видового поділу речових джерел антикримінальних відомостей у новітню доктрину сутнісного видового поділу об'єктивних джерел антикримінальних відомостей полягає у тому, що містить в собі більш практично значущий і деталізований поділ такого роду джерел, що, у свою чергу, може значно підвищити ефективність, раціональність, якість та цілеспрямованість роботи слідчого, прокурора, судді чи іншого антиделіктолога з цими джерелами у контексті протидії не лише з кримінальними, а й з адміністративними, дисциплінарними, дефакто майново-договірними (цивільними) і де-юре майново-договірними (господарськими) правопорушеннями**.**

Методологічне або загальнонаукове значення. Викладений підхід може бути використаний для подальшого удосконалення даної доктрини щодо вирішення завдань не лише антикримінального судочинства, а й всіх інших видів судочинства та роботи в межах їх процедури з об'єктивними джерелами антикримінальних відомостей, які у такому випадку доцільно іменувати об'єктивними джерелами вже антиделіктних відомостей.

Викладення основного матеріалу. Детальний виклад запропонованого авторкою одного з останніх варіантів **новітньої доктрини сутності і ступеневого видового поділу об'єктивних джерел антикримінальних відомостей**, доцільно представити у такій ре-

дакції і розпочати з представлення визначення такого роду відомостей як різного роду матеріальні об'єкти, що в результаті безпосередньої взаємодії з іншим об'єктом або об'єктами навколишнього світу відображають на своїй поверхні або всередині структури ознаки зовнішньої будови такого об'єкта або об'єктів (ознак зовнішності людини), ознаки загального характеру зовнішнього та/чи внутрішнього впливу на нього, ознаки механізму взаємодії із таким об'єктом чи об'єктами та/або ознаки характеристик якісно-кількісного складу об'єкта або об'єктів, що взаємодіяли з ним [7].

Особливості створення, зміни, зберігання та знищення такого роду відображень конкретизують наступну криміналістичну (процесуальну, позапроцесуальну) та ордистичну сутність і ступеневий видовий поділ об'єктивних джерел антиделіктних відомостей на:

1. **Трасосубстанції** - матеріальні об'єкти, особливості особистого чи експертного дослідження яких з метою отримання відомостей, що мають значення для ефективного та/чи раціонального та/або якісного подолання певного правопорушення, визначають їх подальший видовий поділ на:

1.1. **Субстанції** - матеріальний об'єкт будь-якого агрегатного стану, що набуває антиделіктного значення через відомості, що отримують шляхом особистого або експертного дослідження його субстанційних властивостей (ознак зовнішньої та внутрішньої будови, якісно-кількісного складу, фізико-хімічних констант та ін.) [2, 12].

1.2. **Траси** - матеріальний об'єкт твердого і, не виключається, іншого агрегатного стану, за допомогою особистого чи експертного дослідження якого виявляються вже його трасологічні зв'язки з діянням (подією, явищем) правопорушення, тобто просторове матеріально фіксоване відображення ознак об'єкта, з яким він взаємодіяв в процесі приготування та/чи вчинення діяння (події, явища) правопорушення та/або при приховуванні такого роду його відображень, що, в свою чергу, визначає появу наступних різновидів трас: 1.2.1**. Відбитки** - матеріально фіксоване відображення ознак зовнішньої будови одного твердого тіла (трасоутворюючого об'єкту) на поверхні і, не виключено, в структурі іншого твердого тіла або у свідомості людини (трасосприймаючі об'єкти) або аналогічне відображення ознак зовнішності людини (трасоутворюючого об'єкта) у свідомості іншої людини (трасосприймаючого об'єкта), коли шляхом особистого чи експертного дослідження цього відображення можна здійснити значущу для ефективного та/чи раціонального та/або якісного подолання конкретного правопорушення індивідуальну або групову ідентифікацію (встановлення тотожності) трасоутворюючого об'єкта [7]. 1.2.2. **Діагностичне відображення** - матеріально фіксоване відображення ознак загального характеру зовнішнього впливу (трасоутворюючий об'єкт) на поверхні або в структурі твердого тіла і, не виключено, речовин іншого агрегатного стану або у свідомості людини (трасосприймаючі об'єкти), коли шляхом особистого або експертного дослідження цього відображення можна діагностувати факт наявності і характер такого зовнішнього впливу і цим самим отримати аналогічні антиделіктні відомості. Зовнішній вплив може виявлятися у певній «дії або бездіяльності зовнішнього оточення», тобто у разі навмисного або випадкового захисту зазначених тіл або речовин від такого впливу. 1.2.3. **Ситуативне відображення** - матеріально фіксоване відображення механізму (ситуації) взаємодії двох і більше твердих тіл або речовин іншого агрегатного стану (трасоутворюючі

об'єкти) на поверхні або в структурі тих чи інших твердих тіл і, не виключено, речовин іншого агрегатного стану або у свідомості людини (трасосприймаючі об'єкти), коли шляхом дослідження такого відображення можна отримати антиделіктні відомості про механізм та/чи ситуації взаємодії цих об'єктів.

1. **Об'єктивні документи,** тобто такі матеріальні носії об'єктивних візуальних та/чи звукових образів, що відображають результат безпосередньої взаємодії об'єктів навколишнього світу у вигляді їх ознак зовнішньої будови (ознак зовнішності людини), ознак загального характеру зовнішнього та/або внутрішнього впливу на такого роду об'єкти, ознак механізму взаємодії цих об'єктів та/чи ознак характеристик якісно-кількісного складу об'єктів, що взаємодіяли, коли **особливості створення, зміни, зберігання та знищення цих відображень** визначають наявність таких видів об'єктивних джерел антиделіктних відомостей: 2.1.**Об'єктивні фотодокументи** - документи, представлені фотоплівками, діафільмами, діапозитивами, фотографіями та іншими подібного роду світлофотокопіями об'єктивних візуальних образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 2.2.**Об'єктивні аудіодокументи** - документи у вигляді магнітофонних (диктофонних та ін.) плівок, лазерних дисків та інших носіїв запису об'єктивних звукових образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 2.3. **Об'єктивні кінодокументи** - документи у вигляді кіноплівок та інших носіїв кінозапису об'єктивних візуальних та/чи звукових образів матеріальних об'єктів та/або людей та/чи процесів [7]. 2.4. **Об'єктивні відеодокументи** - документи, які можуть бути представлені плівками, дисками та іншими носіями відеозапису об'єктивних візуальних та/або звукових образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 2.5. **Об'єктивні голограмодокументи** - документи, які являють собою різного роду голографічні (тривимірні) візуальні та/чи звукові образи матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 2.6. **Об'єктивні електрографодокументи** - документи, які можуть бути представлені ксерокопіями, факсокопіями та іншими електрографічними копіями об'єктивних візуальних образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 2.7. **Об'єктивні пластикодокументи** - документи у вигляді пластикових свідоцтв, посвідчень, банківських карток та інших подібних носіїв відображення об'єктивних візуальних образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 2.8. **Об'єктивні електроннодокументи** - документи у вигляді електронних записників, пейджерів та інших подібного роду окремих або вбудованих в інші пристрої електронних носіїв запису об'єктивних візуальних та/або звукових образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 2.9. **Об'єктивні комп'ютеродокументи** - документи, які є твердими або гнучкими дисками (дискетами), лазерними дисками та іншими носіями комп'ютерного запису об'єктивних візуальних та/або звукових образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 2.10. **Об'єктивні полідокументи**, що поєднують в собі два і більше види названих різновидів об'єктивних документів. 2.11 **Інші види об'єктивних документів**, які можуть з'явитися у міру розвитку інформаційних та інших технологій.

Можна виділити аналогічні види й **змішаних джерел антиделіктних відомостей**, тобто таких матеріальних носіїв, які одночасно відображають як суб'єктивні, так й об'єктивні візуальні та/або звукові образи, і в якості яких можуть виступати такі різновиди **змішаних документів**: 1. **Змішані фотодокументи** - документи, представлені фотоплівками, діафільмами, діапозитивами, фотографіями та іншими подібного роду світлофо-

токопіями як суб'єктивних, так й об'єктивних візуальних образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 2. **Змішані аудіодокументи** - документи у вигляді магнітофонних (диктофонних та ін.) плівок, лазерних дисків та інших носіїв запису як суб'єктивних, так й об'єктивних звукових образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів [7]. 3. **Змішані кінодокументи** - документи у вигляді кіноплівок та інших носіїв кінозапису як суб'єктивних, так й об'єктивних візуальних та/або звукових образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 4. **Змішані відеодокументи** - документи, які можуть бути представлені плівками, дисками та іншими носіями відеозапису як суб'єктивних, так й об'єктивних візуальних та/або звукових образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 5. **Змішані голограмодокументи** - документи, які являють собою різного роду голографічні (тривимірні) як суб'єктивні, так й об'єктивні візуальні та/або звукові образи матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 6. **Змішані електрографодокументи** - документи, які можуть бути представлені ксерокопіями, факсокопіями та іншими електрографічними копіями як суб'єктивних, так й об'єктивних візуальних образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 7. **Змішані пластикодокументи** - документи у вигляді пластикових свідоцтв, посвідчень, банківських карток та інших подібних носіїв відображення як суб'єктивних, так й об'єктивних візуальних образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 8. **Змішані електроннодокументи** - документи у вигляді електронних записників, пейджерів та інших подібного роду окремих або вбудованих в інші пристрої електронних носіїв запису як суб'єктивних, так й об'єктивних візуальних та/або звукових образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 9. **Змішані комп'ютеродокументи** - документи, які є твердими або гнучкими дисками (дискетами), лазерними дисками та іншими носіями комп'ютерного запису як суб'єктивних, так й об'єктивних візуальних та/або звукових образів матеріальних об'єктів та/чи людей та/або процесів. 10. **Змішані полідокументи**, що поєднують в собі два і більше видів названих різновидів змішаних та/чи інших документів. 11**. Інші види змішаних документів**, які можуть з'явитися по мірі розвитку інформаційних та інших технологій.

Найбільш поширеним змішаним джерелом антиделіктних відомостей - змішаним полідокументом, є, наприклад, паспорт громадянина України, що поєднує в собі на сьогоднішній день суб'єктивні письмодокументи (в частині рукописного і машинописного представлення відомостей), змішані образодокументи (в частині табличного подання відомостей, штампів і печаток), об'єктивні фотодокументи (у частині фотографії особистості) та об'єктивні голограмодокументи (в частині голографічного захисту документа) [7]. Змішаним джерелом антиделіктних відомостей виступатиме й будь-який вид об'єктивного чи суб'єктивного документа, який в процесі підготовки та/ чи вчинення правопорушення та/або приховування його антиделіктних слідів стане носієм тих чи інших трас, наприклад, відбитків пальців рук або відбитків підошви взуття та ін., та/або об'єктом дослідження в якості субстанції щодо якісно-кількісних характеристик матеріалу, з якого він виготовлений, барвника, яким виконані певні записи, підпис або їх елементи та ін. [7].

Особливості процедурної та методичної роботи з трасосубстанціями як об'єктивними джерелами антиделіктних відомостей в антикримінальному та й у будь-якому іншому виді судочинства визначають їх певну процедурну сутність і міждис-

циплінарний (криміналістичний, ордистичний, процедурний) видовий поділ авторка пропонує в розвиток позиції О. А. Кириченка [2, 3, 5, 6 та ін.] та С. А. Кириченка [8] представити таким чином: 1. **Макрооб'єкти,** тобто трасосубстанції, документування та інші дії зі збирання та особистого дослідження яких, зважаючи на їх звичайні розміри та інші властивості, головні суб'єкти антикримінального судочинства можуть здійснити без застосування збільшувальних засобів і без залучення спеціальних знань у формі експертизи. 2. **Мікрооб'єкти**, тобто трасосубстанції, невидимі неозброєним оком людини через їх незначні розмірні характеристики, у міру зменшення яких вони поділяються на: 2.1. **Максімікрооб'єкти -** трасосубстанції, документування та інші дії зі збирання та особистого дослідження яких, зважаючи на їх незначні розмірні характеристики, головні суб'єкти Кодексу антикримінального судочинства України можуть здійснити за допомогою позалабораторної збільшувальної техніки, але без залучення спеціальних знань у формі експертизи. 2.2. **Ультрамікрооб'єкти -** трасосубстанції, мізерні розміри яких зумовлюють необхідність застосування лабораторних збільшувальних засобів та залучення спеціальних знань у формі експертизи [7]. 2.3. **Ультраоб'єкти -** трасосубстанції, невидимі з огляду на ще більш мізерні розмірні характеристики, навіть у мікроскоп, а тому їх дослідження можливе лише за допомогою опосередкованих методів якісного або кількісного аналізу та із залученням спеціальних знань у формі експертизи) [7]. 3. **Параоб'єкти -** трасосубстанції, що мають небезпечні для здоров'я або життя людини властивості, а тому вказані дії щодо них можуть бути проведені лише з залученням спеціальних знань у формі експертизи). 4. **Латентнооб'єкти -** трасосубстанції, невидимі не через мізерні розмірні характеристики, а з інших причин: позапорогові яскраві, колірні, інші характеристики цього об'єкта або його носія, прихованість за шаром іншої речовини і т. п., що зумовлює необхідність залучення спеціальних знань у формі експертизи [7].

Після виконання особливостей роботи за Кодексом антикримінального судочинства України трасосубстанції повинні залучатися до антикримінальної справи як макроречові, мікроречові (максімікроречові, ультрамікроречові, ультраречові), параречові і латентноречові джерела доказів [7].

У цьому аспекті варто представити й авторський розвиток позиції С. А. Кириченка [8] щодо визначення сутності та видового поділу антиделіктних слідів, коли будь-які матеріальні чи ідеальні зміни, процес виникнення яких має значення для правильного вирішення певної антикримінальної справи (більш широко - для ефективної та/чи раціональної та/або якісної протидії певному правопорушенню) треба іменувати терміном «**антиделіктні сліди**».

Нову доктрину сутнісного видового поділу антиделіктних слідів за характером зв'язку із діянням (подією, явищем) правопорушення в розвиток дисертаційної позиції С. А. Кириченка (2009) [8] більш правильно представити у такій редакції: 1. **Сліди певного слідоутворюючого об'єкта** - матеріальні чи ідеальні зміни у вигляді трас, субстанцій чи обох одночасно, що виникли в результаті певного впливу або діяння конкретного об'єкта. 2. **Сліди діяння (події, явища) правопорушення** – аналогічні матеріальні чи ідеальні зміни, які виникли при підготовці чи вчиненні діяння (події, явища) певного правопорушення або приховування такого роду змін. 3. **Парасліди діяння (події, явища) правопорушення** – аналогічні матеріальні та ідеальні зміни, процес виникнення яких має інший, а ніж причинний, зв'язок із діянням (подією, явищем) певного правопоруше-

ння, його підготовкою, вчиненням чи приховуванням [7]. 4. **Квазісліди діяння (події, явища) правопорушення** – аналогічні матеріальні та ідеальні зміни, процес виникнення яких не має з цим діянням (подією, явищем) зовсім ніякого зв'язку, проте цим самим такі зміни набувають певного значення для правильного вирішення антикримінальної справи чи для якісної, ефективної і раціональної протидії правопорушенню [7].

Висновки. Запропонований авторський інноваційний підхід з розуміння сутнісного видового поділу об'єктивних джерел антикримінальних відомостей, а також антиделіктних слідів не претендує на завершеність і створює лише належну доктринальну основу для розробки загальновизнаного варіанту вирішення цього питання в процесі широкої наукової дискусії.

Перспективи використання результатів дослідження. У той же час викладені положення можуть стати основою для розробки варіанту відповідної новітньої доктрини ступеневого сутнісного видового поділу об'єктивних джерел такого роду відомостей щодо вирішення завдань інших видів судочинства: конституційного, адміністративного, дисциплінарного, де-факто майново-договірного (цивільного) та де-юре майново-договірного (господарського).

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України. Закон України від 06.11.1991 р., № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР, 1992, № 6, ст. 56, із змінами, згідно із законом України № 2234-VIII від 07.12.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12

2. Кириченко А. А. Классификация микрообъектов и их значение при расследовании преступлений против личности : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А. А. Кириченко ; Киевск. гос. ун-т им. Тараса Шевченко. – К., 1992. – 335 с.

3. Кириченко А. А. Основы судебной микрологии : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Александр Анатольевич Кириченко; Киевский гос. ун-т им. Тараса Шевченко. – К., 1994. - 32 с.

4. Кириченко А. А. Основы криминалистической микрологии: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А. А. Кириченко ; НЮА Украины им. Ярослава Мудрого. – Харьков, 1996. – 32 с.

5. Кириченко А. А. Основы судебной микрообъектологии : монография / А. А. Кириченко. – Харьков : Основа, 1998. – 1220 с.

6. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография / А. А. Кириченко, Е. В. Кириленко, С. А. Кириченко, Ю. А. Ланцедова, Ю. Д. Ткач, А. С. Тунтула, В. С. Шаповалова; под. ред. А. А. Кириченко. – Второе издание. - Николаев: Ник. нац. ун-т имени В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

7. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Інноваційна процедура протидії правопорушенням»: навч. посібник / О. А. Кириченко, Ю. О. Ланцедова. - Друге видання. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – 100 с. [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://mykolaiv.legalaid.gov.ua/ua/pres-tsentr/kurs-lektsii-profesora-oleksandra-kyrychenko

8. Кириченко С. А. Сутність і класифікація доказів та їх джерел у кримінальному судочинстві: ґенеза і можливості удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Сергій Анатолійович Кириченко; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2009. – 221 с.

9. Кодекс адміністративного судочинства України. Закон України від 06.07.2005 р, № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35–36, № 37, ст. 446, із змінами, згідно із законом України № 2234-VIII від 07.12.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: від 07.12.1984 р, № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР), 1984, додаток до № 51, ст. ст. 1122, 1123, із змінами, згідно із законом України № 2245-VIII від 07.12.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10

11. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 р., № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, ст. 88, із змінами, згідно із законом України № 2234-VIII від 07.12.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

12. Тунтула О. С. Отримання доказів та форми їх представлення, оцінки та використання у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Олександра Сергіївна Тунтула; Національна академія прокуратури України. – К., 2013. - 233 с.

13. Тунтула А. С. Новая доктрина ступенчатого сущностного видового деления объективных и субъективных источников антиделиктных сведений / А. С. Тунтула // Блог экспертов (blog-experts.com). Информационно-аналитический сайт / 3584 слова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://blog-experts.com/category/новости/doktriny/2014-12-31 - Доктрины

14. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України від 18.03.2004 р, № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40, 41, 42, ст. 492, із змінами згідно із законом України № 2268-VIII від 18.01.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

У статті окрему увагу приділено видовому поділу трасосубстанцій та об'єктивних і змішаних документів. Запропоновано новітню доктрину міждисциплінарного видового поділу об'єктивних джерел антикримінальних відомостей на макрооб'єкти, мікрооб'єкти (максимікрооб'єкти, ультрамікрооб'єкти, ультраоб'єкти), параоб'єкти та латентнооб'єкти і запропоновано варіант їх процедурного найменування після виконання всіх необхідних вимог перспективного Кодексу антикримінального судочинства по роботі з такого роду джерелами та залучення їх до матеріалів антикримінальної справи. Запропоновано варіант нової доктрини сутнісного видового поділу антиделіктних слідів за характером зв'язку із діянням (подією,

явищем) правопорушення на сліди певного слідоутворюючого об'єкта та на сліди, парасліди і квазісліди діяння (події, явища) правопорушення.

Ключові слова: *трасосубстанції, відбитки, діагностичні відображення, ситуаційні відображення, субстанції, об'єктивні документи, змішані документи, антиделіктні сліди.*

В статье особое внимание уделено видовому делению трассосубстанций и объективных и смешанных документов. Предложена новая доктрина междисциплинарного видового разделения объективных источников антикриминальных сведений на макрообъекты, микрообъекты (максимикрообъекты, ультрамикрообъекты, ультраобъекты), параобъекты и латентнообъекты и предложен вариант их процедурного наименования после выполнения всех необходимых требований перспективного Кодекса антикриминального судопроизводства по работе с такого рода источниками и приобщения их к материалом антикриминального дела. Предложен вариант новой доктрины сущностного видового разделения антиделиктных следов по характеру связи с деяние (событием, явлением) правонарушения на следы определенного следообразующего объекта и на следы, параследы и квазиследы деянием (события, явления) правонарушения.

Ключевые слова: *трассосубстанции, отпечатки, диагностические отображения, ситуационные отображения, субстанции, объективные документы, смешанные документы, антиделиктные следы.*

References

1. Tuntula O. S. Novitnia doktryna vydovoho podilu obiektyvnykh dzherel (trasosubstantsii, obiektyvnykh dokumentiv) antykryminalnykh vidomostei [A Novel Doctrine of the Classification of Objective Sources (Trace Substances, Objective Documents) of Anti-Criminal Information]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018.10. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/848-tuntula-o-s-novitnya-doktrina-vidovogo-podilu-ob-ektivnikh-dzherel-trasosubstantsij-ob-ektivnikh-dokumentiv-antikriminalnikh-vidomostej (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ

3 травня 2018 року відбудеться безкоштовний вебінар Стена Б. Уолтерса (Stan B. Walters) на тему «Kinesic-інтерв'ю (допит)» (мова оригіналу — російська)[1]

02.05.2018

Короткий зміст. Анонс безкоштовного вебінару Стена Б. Уолтерса «Kinesic-інтерв'ю», запланованого на 3 травня 2018 року (18:00–19:30 за київським часом) з перекладом російською. Програма охоплює сім ключів кінезичного інтерв'ю: константу (базову лінію поведінки), змінну лінію, кластери, схожість, упередження, забруднення та перехресний контроль. Подано довідку про лектора: колишній співробітник ФБР, понад 35 років навчання й досліджень у сфері інтерв'ю та допиту, підготовка фахівців силових відомств США, автор книжок, зокрема «Practical Kinesic Interview and Interrogation». Додано енциклопедичне пояснення кінезики за Р. Бердвістелом.

Відеозапис вебінару Стена Б. Уолтерса (Stan B. Walters) на тему «Вступ до Kinesic-інтерв'ю (допиту)» (мова оригіналу — російська)[2]

04.05.2018

Короткий зміст. Оприлюднено запис вебінару Стена Б. Уолтерса «Вступ до Kinesic-інтерв'ю (допиту)», що відбувся 3 травня 2018 року. За Уолтерсом, тактика обвинувачення підозрюваного частіше дає неправдиві зізнання, тому краще застосовувати вільну розповідь (неструктуроване інтерв'ю) зі знанням невербальної поведінки. Наукові підходи до допиту, за його даними, підвищують точність до 68 %, обвинувальна техніка знижує її до 40 %, а пересічна людина розпізнає обман із точністю близько 50 %. Додано матеріали про «процесуальне інтерв'ю» норвезького поліцейського Асбйорна Раклева, представлене в Києві 17 січня 2018 року, модель PEACE і техніку Ріда.

Елементи посмертної судово-психологічної експертизи: відеозапис вебінару на тему «Девіації в підлітковому віці: суїцидальна поведінка» (мова оригіналу — російська)[3]

07.05.2018

Короткий зміст. Як матеріал до посмертної судово-психологічної експертизи оприлюднено запис вебінару «Девіації в підлітковому віці: суїцидальна поведінка» (лекторка Ю. М. Титова, проєкт «Відеоуроки в інтернеті»). Наголошено, що діти й підлітки здебільшого заздалегідь повідомляють про суїцидальні наміри, а межа між істинною та демонстративно-шантажною суїцидальною поведінкою в цьому віці умовна, тож будь-які суїцидальні думки й спроби дитини слід сприймати як реальну загрозу. За даними ВООЗ за 2015 рік, Україна належить до країн із середнім рівнем самогубств: 16,8 на 100 тис. населення.

20–21 вересня 2018 року в Республіці Вірменія (м. Єреван) відбудеться Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та перспективи розвитку судово-психологічної експертизи та комплексної експертизи за участю психолога» (мова

оригіналу — російська)[4]

07.05.2018

Короткий зміст. 20–21 вересня 2018 року в Єревані заплановано Міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні питання та перспективи розвитку судово-психологічної експертизи та комплексної експертизи за участю психолога», яку проводять Єреванський державний медичний університет імені М. Гераці та Калузький державний університет імені К. Е. Ціолковського. Серед тем: межі компетенцій у комплексній експертизі, безконтактне вивчення особи, психологічний аналіз аудіо- й відеоматеріалів і почерку, місце психофізіологічної експертизи з поліграфом, експертизи у справах про схиляння до самогубства через інтернет.

Науковий огляд наведеної СБУ інформації щодо питань, які були поставлені на психологічну експертизу з використанням поліграфа народному депутату Н. Савченко та оголошених результатів отриманих експертами психологами за підсумком її проведення[5]

05.06.2018

Короткий зміст. Науковий огляд інформації, яку СБУ оприлюднила 4 червня 2018 року, про комісійну судову психологічну експертизу з використанням поліграфа, призначену 11.04.2018 у кримінальному провадженні щодо В. В. Рубана та Н. В. Савченко й доручену КНДІСЕ Мін'юсту. Нагадано, що висновок експерта не має наперед встановленої сили (ст. 84, 94 КПК України), опитування на поліграфі за рекомендаціями Мін'юсту дає лише орієнтувальну інформацію, а ВССУ в ухвалі від 12.11.2015 визнав недопустимим встановлювати поліграфом достовірність показань. Проаналізовано поняття «щирість», «правдивість», «достовірність» і формулювання поставлених експертам питань.

Розшукуються можливі потерпілі (власники Інтернет-сайтів) від протиправних дій невідомого користувача IP адресу 62.149.29.48 (м. Київ), який скоїв спробу здійснити злам online видання "Судово-психологічна експертиза"[6]

09.06.2018

Короткий зміст. Редакція online видання «Судово-психологічна експертиза...» повідомила, що з 10 травня по 6 червня 2018 року невідомий користувач з IP-адреси 62.149.29.48 (Київ) намагався зламати адміністративну панель сайту журналу, використовуючи проксі-сервери в Румунії, Німеччині, Угорщині, Канаді, Норвегії та Ірландії. Наведено перелік спроб, нікнейми й форуми, які відвідує ця особа, та її орієнтовний психологічний профіль; нагадано про кримінальну відповідальність за ст. 361 КК України. Редакція розшукує інших можливих потерпілих власників сайтів, зокрема поліграфологів і адвокатів, і просить повідомити про завдану шкоду.

References

1. 3 travnia 2018 roku vidbudetsia bezkoshtovnyi vebinar Stena B. Uoltersa (Stan B. Walters) na temu "Kinesic-interviu (dopyt)" (mova oryhinalu — rosiiska) [On 3 May 2018, a Free Webinar by Stan B. Walters on "Kinesic Interview (Interrogation)" Will Be Held (Original Language – Russian)]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v

yurydychnii praktytsi : vebsait. 2018. 2 trav. URL: https://expertize-journal.org.ua/beskontaktnaya-diagnostika-lzhi/817-3-maya-projdet-besplatnyj-vebinar-sten-b-uolters-stan-b-walters-kinesic-intervyu (onovlena versiia vid 04.05.2018). [in Ukrainian].

2. Videozapys vebinaru Stena B. Uoltersa (Stan B. Walters) na temu "Vstup do Kinesic-interviu (dopytu)" (mova oryhinalu — rosiiska) [Video Recording of the Webinar by Stan B. Walters on "Introduction to the Kinesic Interview (Interrogation)" (Original Language – Russian)]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2018. 4 trav. URL: https://expertize-journal.org.ua/beskontaktnaya-diagnostika-lzhi/818-vebinar-stena-b-uoltersa-stan-b-walters-na-temu-vvedenie-v-kinesic-intervyu-doprosa (onovlena versiia vid 27.03.2020). [in Ukrainian].

3. Elementy posmertnoi sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy: videozapys vebinaru na temu "Deviatsii v pidlitkovomu vitsi: suitsydalna povedinka" (mova oryhinalu — rosiiska) [Elements of Posthumous Forensic Psychological Examination: Video Recording of the Webinar "Deviations in Adolescence: Suicidal Behaviour" (Original Language – Russian)]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2018. 7 trav. URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/819-videozapis-vebinara-na-temu-deviatsii-v-podrostkovom-vozraste-suitsidalnoe-povedenie (onovlena versiia vid 05.09.2021). [in Ukrainian].

4. 20–21 veresnia 2018 roku v Respublitsi Virmeniia (m. Yerevan) vidbudetsia Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia "Aktualni pytannia ta perspektyvy rozvytku sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy ta kompleksnoi ekspertyzy za uchastiu psykholoha" (mova oryhinalu — rosiiska) [On 20–21 September 2018, the International Scientific and Practical Conference "Topical Issues and Prospects for the Development of Forensic Psychological Examination and Comprehensive Examination with the Participation of a Psychologist" Will Be Held in the Republic of Armenia (Yerevan) (Original Language – Russian)]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2018. 7 trav. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/820-20-21-sentyabrya-2018-goda-respubliki-armeniya-g-erevan-sostoitsya-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-aktualnye-voprosy-i-perspektivy-razvitiya-sudebno-psikhologicheskoj-ekspertizy-i-kompleksnoj-ekspertizy-s-uchastiem-psikhologa (onovlena versiia vid 07.05.2018). [in Ukrainian].

5. Naukovyi ohliad navedenoi SBU informatsii shchodo pytan, yaki buly postavleni na psykholohichnu ekspertyzu z vykorystanniam polihrafa narodnomu deputatu N. Savchenko ta oholoshenykh rezultativ otrymanykh ekspertamy psykholohamy za pidsumkom yii provedennia [A Scientific Review of the Information Provided by the Security Service of Ukraine on the Questions Put to the Psychological Examination Using a Polygraph of People's Deputy N. Savchenko and the Results Announced by the Expert Psychologists]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2018. 5 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/835-sbu-opublikuvala-pitannya-yaki-buli-postavleni-na-psikhologichnu-ekspertiza-z-vikoristannyam-poligrafu-narodnomu-deputatu-nadiji-savchenko-ta-rezultati-otrimani-ekspertami-psikhologami-poligrafologami (onovlena versiia vid 17.09.2023). [in Ukrainian].

6. Rozshukuiutsia mozhlyvi poterpili (vlasnyky Internet-saitiv) vid protypravnykh dii nevidomoho korystuvacha IP adresu 62.149.29.48 (m. Kyiv), yakyi skoiv sprobu zdiisnyty zlam online vydannia "Sudovo-psykholohichna ekspertyza" [Possible Victims (Website Owners) of the Unlawful Actions of an Unknown User with IP Address 62.149.29.48 (Kyiv), Who Attempted to Hack the Online Publication "Forensic Psychological Examination", Are Being Sought]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2018. 9 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/837-rozshukuyutsya-

mozhlivi-poterpili-vid-protipravnikh-dij-nevidomogo-koristuvacha-ip-adresu-62-149-29-48-yakij-skojiv-sprobu-zdijsniti-zlam-online-vidannya-sudovo-psikhologichea-ekspertiza-zastosuvannya-poligrafa-i-spetsialnikh-znan-v-yuridichnij-praktitsi (onovlena versiia vid 11.06.2018). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Транскраніальна магнітна стимуляція як «детектор правди»

Чи можна посилити схильність людини говорити правду, діючи магнітним полем на певні ділянки мозку? Про такі досліди журнал розповідав у матеріалі про транскраніальну магнітну стимуляцію (ТМС).

Біля голови досліджуваного розміщують електромагнітну котушку. Потужне змінне магнітне поле проникає на кілька сантиметрів у сіру речовину мозку й наводить у ній електричні струми, через що активність ділянки, на яку спрямовано вплив, зростає або знижується. Людина при цьому нічого не відчуває, проте її поведінка дещо змінюється [1].

Сеанс транскраніальної магнітної стимуляції [1]

Естонські дослідники під керівництвом Таліса Бахманна виходили з того, що говорити правду природно, а для неправди потрібне додаткове зусилля, яке контролює дорсолатеральна префронтальна кора. У досліді взяли участь 16 добровольців: вони називали колір, що з'являвся на екрані, і самі вирішували, казати правду чи обманювати. Вплив на ліву дорсолатеральну префронтальну кору зменшував кількість правдивих відповідей, а на праву, навпаки, збільшував. Остаточного тлумачення цих даних науковці не дали [1].

Журнал наголошує й на ризиках методу: повторні сеанси ТМС залежно від інтенсивності, частоти та тривалості впливу можуть спричинити в здорових людей епілептичні напади [1]. Отже, йдеться про лабораторне вивчення механізмів неправди, а не про прилад для практичної експертизи.

References

1. Magnitnoe pole kak detektor lzhi, mozhet usilivat zhelanie cheloveka govorit pravdu. Sudovo-psikhologichna ekspertiza. Zastosuvannya poligrafa i spetsialnikh znan v yuridichniy praktitsi : vebsayt. 2014. 26 sich. URL: https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/446-magnitnoe-pole-kak-detektor-lzhi-mozhet-usilivat-zhelanie-govorit-pravdu (onovlena versiia vid 26.01.2014). [in Russian].

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ

В ІНТЕРНЕТІ

Пошукові запити зі словом «експертиза», які найчастіше вводили користувачі Google в Україні у травні–червні 2018 р. — у період виходу цього номера[8]:

№	Запит	Індекс
1	судова експертиза	100
2	судово медична експертиза	77
3	судово-медична експертиза	46
4	екологічна експертиза	43
5	почеркознавча експертиза	29
6	судово психологічна експертиза	18
7	лінгвістична експертиза	15
8	товарознавча експертиза	13
9	експертиза проектної документації	12
10	технічна експертиза документів	7

Індекс популярності Google Trends: 100 — найчастіший запит періоду, решта — у відсотках від нього. Абсолютної кількості пошуків Google не оприлюднює. Найшвидше зростали запити: «технічна експертиза документів» (різкий сплеск), «судово психологічна експертиза» (+250 %), «судово медична експертиза» (+50 %).

У ЖУРНАЛІ

Матеріали цього номера, які читачі відкривали найчастіше, — кількість переглядів їхніх сторінок на сайті журналу станом на 06.11.2026:

№	Матеріал	Переглядів
1	*Кокошко Ф. І.* Історико-правовий аспект розвитку звичаєвого права	5 716
2	Науковий огляд наведеної СБУ інформації щодо питань, які були поставлені на психологічну експертизу з використанням поліграфа народному депутату Н. Савченко та оголошених результатів отриманих експертами психологами за підсумком її проведення	5 313
3	*Назаров О. А.* Судова практика доручення проведення судово-товарознавчих експертиз в кримінальних провадженнях експертам (фахівцям) не державних спеціалізованих установ в Україні в 2018 році	4 729
4	Проведення судово-експертної реформи в Україні за період 2013-2018 роки: повний перелік зареєстрованих законопроектів у Верховній Раді України	4 613

5	3 травня 2018 року відбудеться безкоштовний вебінар Стена Б. Уолтерса (Stan B. Walters) на тему «Kinesic-інтерв'ю (допит)» (мова оригіналу — російська)	4 517

Лічильник сайту журналу рахує всі відкриття сторінки матеріалу від дня її оприлюднення. Перегляди саме за період виходу номера журнал фіксує з листопада 2026 р.

Станьте автором журналу. Редакція приймає статті науковців, судових експертів, адвокатів, психологів і здобувачів наукових ступенів з юридичної психології, судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці. Публікація безкоштовна, статтям редакція присвоює DOI, а читають їх ті, хто щодня працює в судах. Приєднуйтеся до спільноти судових експертів і дослідників: вимоги до статей і тез див. у розділі «Вимоги до оформлення»[9].

Потрібен судовий експерт? Якщо у справі, яку розглядає суд, виникли питання, що потребують спеціальних знань у галузі психології, зокрема щодо моральних страждань, психологічного стану учасника процесу, інтересів дитини чи психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, зверніться до редакції. Допоможемо визначитися з видом експертизи, сформулювати питання експертові й знайти фахівця з належною кваліфікацією. Запит — через форму «Консультація» на сайті журналу[10] або за телефоном +38 (093) 476-72-60.

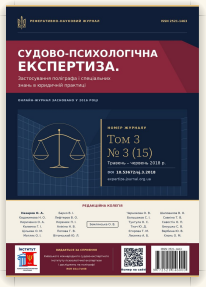

Як цитувати номер

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці : реферативно-науковий online журнал. 2018. Т. 3, № 3 (15). 102 с. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018. URL: https://expertize-journal.org.ua/nomera/19770-2018-3-20.

References

1. Pro metu stvorennia Internet-vydannia [On the Purpose of Creating the Online Publication]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-celyah (onovlena versiia vid 29.06.2022). [in Ukrainian].

2. Kyivskyi mizhnarodnyi sudovo-ekspertnyi instytut psykholohichnoi ekspertyzy i doslidzhen na polihrafi [Kiev International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph, LLC] : zapys u reiestri naukovykh orhanizatsii Research Organization Registry (ROR). URL: https://ror.org/02xc7et08 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Vytiah z Yedynoho derzhavnoho reiestru veteraniv viiny vid 31.10.2026 № 31102026-00003569 [Extract from the Unified State Register of War Veterans of 31.10.2026 No. 31102026-00003569] : vidomosti pro subiekta veteranskoho pidpryiemnytstva (Nazarov Oleh Anatoliiovych) / Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Opryliudneno na storintsi "Pro naukovo-referatyvne vydannia" saitu zhurnalu. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-nauchnom-izdanii (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

4. Redaktsiina kolehiia [Editorial Board]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/redaktsijna-kolegiya (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice]. 2018. Vol. 3, No. 3 (15). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2018. [in Ukrainian].

6. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Information and Documentation. Publications. Main Types. Terms and Definitions]. [Chynnyi vid 2016-07-01]. Vyd. ofits. Pp. 4.14.2.2, 4.14.2.7. Referaty prats, opryliudnenykh ranishe, podano iz zaznachenniam imeni avtora ta dzherela zapozychennia vidpovidno do p. 1 ch. 2 st. 22 Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 01.12.2022 № 2811-IX; akty orhaniv derzhavnoi vlady ta ofitsiini dokumenty sudovoho kharakteru ne okhoroniaiutsia avtorskym pravom (p. 3 ch. 1 st. 8 tsoho Zakonu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. Employee Polygraph Protection Act (EPPA). U.S. Department of Labor, elaws. URL: https://webapps.dol.gov/elaws/elg/eppa.htm (data zvernennia: 04.11.2026).

8. Google Trends : poshukovyi termin «ekspertyza», Ukraina, 01.05.2018–30.06.2018 [Google Trends: Search Term “ekspertyza”, Ukraine, 01.05.2018–30.06.2018]. URL: https://trends.google.com/trends/explore?date=2018-05-01%202018-06-30&geo=UA&q=%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0&hl=uk (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

9. Vymohy do oformlennia statei i tez [Requirements for Articles and Abstracts]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/vimogi-do-oformlennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

10. Konsultatsiia: zapyt na provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy, doslidzhennia [Consultation: Request for a Forensic Psychological Examination or Study]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/konsultacia (onovlena versiia vid 28.10.2023). [in Ukrainian].

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ

Відомості про журнал

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Назва: реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice). Електронне (online) видання.

Ідентифікатори: ISSN 2521-1463 (Online); штриховий код EAN-13 для періодичних видань 9772521146000; державний український ідентифікатор медіа R40-05509 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 26.09.2024 № 2785); префікс DOI 10.53672 (Crossref).

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович. Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі»; міжнародний ідентифікатор наукової організації ROR 02xc7et08.

Галузь: юридичні, психологічні науки. Періодичність: 1 раз на два місяці. Мови видання: українська, англійська.

Увага! Електронне видання не внесено до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку наукових фахових видань України.

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ

Журнал засновано у травні 2016 р. кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем О. А. Назаровим на базі інформаційно-правового вебсайту з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній практиці. Редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації видання.

БАЗИ ДАНИХ, РЕЄСТРИ ТА БІБЛІОТЕКИ

Реєстр суб'єктів у сфері медіа; Google Scholar; ISSN International Centre — ISSN Portal; Crossref; Scilit (MDPI); Відкритий український індекс цитувань (OUCI, ДНТБ України); ICI World of Journals (Index Copernicus, паспорт журналу); Реєстр наукових видань України (УкрІНТЕІ); Polska Bibliografia Naukowa (PBN). Інші каталоги: ResearchBib.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Поштова адреса: 01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абонентська скринька В-62. Засновник — видавець: тел. +38 (093) 476-72-60; e-mail: nazarovua@ukr.net. Заступники головного редактора: д-р психол. наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна (yevdokymova@ukr.net); д-р юрид. наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович (alankir23@ukr.net). Сайт: expertize-journal.org.ua; e-mail редакції: info@expertize-journal.org.ua.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

2018. Том 3, № 3 (15)
травень–червень 2018 року

Реферативно-науковий online журнал

Засновник, видавець, відповідальний за випуск — Назаров О. А.

Видається за сприяння Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі (ROR 02xc7et08).

Формат А4 (210×297 мм). Гарнітура Source Serif 4. Обсяг 102 с.

DOI 10.53672/ej.3.2018. Ідентифікатор медіа R40-05509. ISSN 2521-1463 (Online).

Видавник Назаров О. А. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, а/с В-62. Тел. +38 (093) 476-72-60. E-mail: nazarovua@ukr.net

expertize-journal.org.ua